

ወደዚህ ዓለም መጥቶ የዓለም ቤዛ በመሆን ሰውን እንደሚያድን ነቢያት የተናገሩትን ትንቢት የሚታሰብበት ዘመን ስብከት፣ ክርስቶስ የተወለደበትንና የተጠመቀበትን የሚታወስበት ዘመን ልደት፣ ዘመን አስተርጓሚና ዘመን መርዓዊ፣ ክርስቶስ መከራ ተቀብሎ የሞተበት፣ የተነሣበት፣ ያረገበትና መንፈስ ቅዱስን ለሐዋርያት የሰጠበት ዘመን ትንሣኤና የጸራቅሊጦስ ሳምንት በዕዝል መቀደሳቸው ዕዝል የወልድ ምሳሌ በመሆኑና ለእኛ ሲል የተቀበለውን መከራ ለማስታወስ ነው።

ሐ. ዓራራይ

ዓራራይ የእግዚአብሔር መንፈስ ቅዱስ ምሳሌ ነው፤ ይኸውም የዓራራይ ዜማ ርኅራሄ ያለው ወይም አራጎራኒ የሆነ ልዩ ጣዕም ያለውና ልብን የሚመስጥ መሆኑ ከላይ ተገልጿል፤ በመሆኑም የዓራራይ ስም ከዕዝል ቀጥሎ እንደሚጠራ የእግዚአብሔር መንፈስ ቅዱስ ስምም ከእግዚአብሔር ወልድ ቀጥሎ የሚጠራ መሆኑን ይገልጻል፤ የዓራራይ ዜማ ባህርይ ጣዕም ያለው፣ ልብን የሚመስጥና አራጎራኒ እንደመሆኑ መጠን እግዚአብሔር መንፈስ ቅዱስም ረቂቁን መንፈስ ልደት ከመስጠት በተጨማሪ የመንግሥተ ሰማያት ርስት ዓረቦን /መያዣ/ በመስጠት በጣዕመ ጸጋ ላይ ሕይወትን የሚያድል፣ የምእመናንን ልብ በደስታ የሚሞላ፣ በርኅራሄው ኃጢአትን የሚያስተሠርይ መሆኑን ምሥጢሩ ያሳያል፤ ቅዱስ ያሬድ የዓራራይን ዜማ በዓቢይ ጾም ውስጥ ከዕዝል ቀጥሎ በሰሙነ ኒቆዲሞስ እንዲቆም አድርጎታል፤ ከዕዝል ቀጥሎ ዓራራይ መቆሙ ጌታ ቤዛ ዓለም ሆኖ በመስቀል መሥዋዕትነት ከክፈለ በኋላ መንፈስ ቅዱስ ለሐዋርያት ከዚያም እስከ ዕለተ ምጽአት ለሚነሡ ምእመናን መሰጠቱን ያሳያል፤ ዜማው አራጎራኒ እንደሆነ ሁሉ መንፈስ ቅዱስም የምእመናንን ኃጢአት ይቅር እያለ በርኅራሄ የሚጠብቃቸው መሆኑን ምሥጢሩ ይገልጻል፤ በሌላም በኩል ቅዱስ ያሬድ የዓራራይን ዜማ በሰሙነ ኒቆዲሞስ እንዲቆም ማድረጉ ጌታ "ከውሃና ከመንፈስ ያልተወለደ ወደ እግዚአብሔር መንግሥት ሊገባ አይችልም ዮሐ.3፣5" ሲል የነገረው ለኒቆዲሞስ ነውና ዓራራይ የመንፈስ ቅዱስ ምሳሌ መሆኑን ለመግለጽ የመንፈስ ልደትን በተረዳ በኒቆዲሞስ ሳምንት እንዲቆም ሆነ። ከዚህም ሌላ ግእዝ፣ ዕዝልና ዓራራይ አብ የወልድ ወላዲ፣ የመንፈስ ቅዱስ አሥራጺ መሆኑን፣ ወልድም ከአብ የተወለደ መሆኑንና መንፈስ ቅዱስም ከአብ ብቻ የሠረፀ መሆኑን፣ በሚያስረዳ ሁኔታ ተጣምረው የሚዘመቡት ሁኔታ አለ፤ ይኸውም ግእዝ ከዕዝልና ከዓራራይ ተጣምሮ መገኘቱ አብ ወላዲና አሥራጺ መሆኑን ያሳያል፤ ለዚህም የደብረ ታቦሩ ሠለስት ወእመ ሰዱስ የሚለውና ዘበዳዊት የሚለው የቃና ዘገለላ አርባዕት ተጠቃሽ ናቸው፤ ዕዝልና ዓራራይ ግን በየትኛውም ስፍራ ተጣምረው ሲዘመሩ አይገኙም፤ ይኸውም ወልድ ከአብ ብቻ ከሚወለድ፣ መንፈስ ቅዱስም ከአብ ብቻ ከሚሠርጽ በቀር ከወልድ የማይሠርጽ መሆኑን የሚያስረዳ ነው፤ በሌላ በኩል የሦስቱን አንድነትና እኩልነት ለመግለጽ የመሥዋዕት መለወጫ በሆነው አሐዱ አብ ቅዱስ አሐዱ ወልድ ቅዱስ አሐዱ ውእቱ መንፈስ ቅዱስ በሚለው የቅዳሴ ዜማ ሦስቱም ድምፀ ዜማዎች በውስጡ ተሰባጥረው ይገኛሉ።

ክፍል 4

የቅዱስ ያሬድ ዜማ ትምህርት ቤት

ቅዱስ ያሬድ በብሉይና ሐዲስ ትርጓሜ መምህርነቱ ላይ አዲስ የሆነውን ሰማያዊ ዜማ በማስገኘቱና በማስተማሩ በጸጋ ላይ ጸጋ የተጉናጸፈ በመሆኑ በዓለም ላይ ተወዳዳሪ የማይገኝለት ታላቅ ሊቅ ነው፤ ሌሎች በዓለማችን የተነሡ ሊቃውንት መተርጉማን፣ ወይም ደራስያን፣ ወይም ደግሞ የምድራዊ ዜማ አዋቂዎች ሊሆኑ ይችላሉ፤ ቅዱስ ያሬድ ግን ከሌሎች የዓለም ሊቃውንት በተለየ መልኩ በተርጓሚነት ላይ ደራሲነት፣ በደራሲነት ላይ የሰማያዊ ዜማ ባለቤት፣ በዚህም ላይ ቅድስናና ብፅዕና ከምናኔና ከብቃት ጋራ ያሟላ የዓለማችን ብቸኛ የቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ሊቅ ነው።

ቅዱስ ያሬድ ያለ ዕረፍት ቀን ከሌሊት የሚያስተምር መምህር ስለነበረ በአጭር ጊዜ ውስጥ መላው የአኩስም ካህናተ ደብተራ የዜማ ሊቃውንት እንዲሆኑ አድርጎአል፤ ከነዚህም ውስጥ በጣም የታወቁና ከእርሱ በኋላ የዜማ ትምህርትን ወደ መላ ኢትዮጵያ ያስፋፉ ደቀመዛሙርት የሚከተሉት ነበሩ፤

እነርሱም፦

ሀ. መንክራ

ለ. ሳዊራ

ሐ. ብስድራ

መ. እስክንድራ የተባሉት ናቸው፤

የቅዱስ ያሬድ ትምህርት ቤት የራሱ የሆነ ሥርዓተ ትምህርት ነበረው፤ ሥርዓቱም እንደሚከተለው ነበረ፦

ቅዱስ ያሬድ የነገህ ጸሎቱን እንደፈጸመ በ3 ሰዓት ደወል ይደውላል፤ ከዚህ በኋላ ደቀመዛሙርቱ በሙሉ በሚማሩበት በቤተ ቀጢን ቤተ ጉባኤ ይገኛሉ፤ ያን ጊዜ የተማሪዎቹ አለቃ የመማርያ መጻሕፍትን ያቀርባል፤ ቅዱስ ያሬድም ትምህርቱን በጸሎት ከፍቶ ይጀምርላቸዋል፤ ደቀመዛሙርቱም ዙርያውን ከበው ትምህርታቸውን ይቀጥላሉ፤ ደቀመዛሙርቱ መጻሕፍቶቻቸውን በአትርጎስ አስቀምጠው በየተራ እየጠየቁ እርሱም እያስረዳቸው በዚህ ዓይነት እስከ 7 ሰዓት ድረስ ሲማሩ ይውላሉ፡፡

7 ሰዓት ሲሆን ደወል ተደውሎ ትምህርቱ በጸሎት ይዘጋና እስከ 8 ዕረፍት ይሆናል፤ 8 ሰዓት ሲሆን ደወል ተደውሎ እንደገና መምህራቸው ቅዱስ ያሬድና ደቀመዛሙርቱ በጉባኤ ቤቱ ይገኛሉ፤ ትምህርቱ በጸሎት ከተከፈተ በኋላ እስከ 11 ሰዓት ሲማሩ ይቁያሉ፤ 11 ሰዓት ሲሆን ደወል ተደውሎ ትምህርቱ በጸሎት ይዘጋል፡፡

በ12 ሰዓት ደወል ተደውሎ ውዳሴ ማርያምን፣ መሐረን አብንና ክሥተትን በዜማ ያደርሳሉ፤ አያይዘውም የቃል ትምህርት ጸሎት ይጸልያሉ፤ ቃል ትምህርት የሚባሉት ውዳሴ ማርያም፣ መስተጋብእ፣ አርባዕት፣ አርያም፣ ሠለስትና ክሥተት ናቸው፤ ከጸሎቱ ፍጻሜ በኋላ የማታ ትምህርት እስከ 4 ሰዓት ከምሽቱ ይቀጥላል፤ አራት ሰዓት ሲሆን ትምህርቱ በጸሎት ይዘጋል፤ ከዚህ በኋላ ደቀመዛሙርቱ እራታቸውን ይበሉና ሲቀጽሉ ያመሻሉ፡፡

ከሌሊቱ 8 ሰዓት ሲሆን ደወል ተደውሎ መምህሩም ደቀመዛሙርቱም በጉባኤ ቤቱ ይገኙና ትምህርቱ በጸሎት ይከፈታል፤ እስከ ጠዋቱ 11 ሰዓት ሲማሩ ቁይተው በዚህ ጊዜ ትምህርቱ በጸሎት ይዘጋል፡፡

በ11 ሰዓት ቅዱስ ያሬድ ደቀመዛሙርቱን አስከትሎ ወደ ቤተ ክርስቲያን በመሄድ እስከ ሁለት ሰዓት ከቀኑ የዕለቱን ስብሐተ ነገህ ያደርሳል፤ 3 ሰዓት ሲሆን ደወል ተደውሎ የማስተማር ሥራውን እንደገና ይቀጥላል፤ በዚህ ሁኔታ ይካሄድ የነበረው የቅዱስ ያሬድ ትምህርት ቤት ሥርዓተ ትምህርት እስከ ዘመናችን ድረስ በአንዳንድ ታላላቅ ገጭትና አድባራት ሥርዓቱ ተጠብቆ ሲፈጸም ይገኛል፤ የመንፈሳዊ ትምህርት ቤት ደቀመዛሙር ከወንበር ወይም ከትምህርት የሚገታበት ጊዜ ቢኖር የልመና ጊዜ ብቻ ነው፤ ከዚህ በተረፈ ግን ሌትም ሆነ ቀን፣ ማታም ሆነ ጠዋት መማር ነው፤ ዕረፍት ተብሎ የሚታወቅ ነገር የለም፤ ይህንን ሥርዓተ ትምህርት ለንመለከት በቅዱስ ያሬድ የተገነባው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ትምህርት ቤት የትምህርት ተኮር ሥርዓት ብቻ ሳይሆን የምናኔ፣ የተጋድሎ፣ የትሩፋትና የጸሎት ቤት ማእከልም ጭምር እንደነበረ እንገነዘባለን፡፡

የቅዱስ ያሬድ ዜማ መስፋፋት

ቅዱስ ያሬድ ከተሠወረ በኋላ የሱ ዕውቅ ደቀመዛሙርት የነበሩት ፦

1. መንክራ
2. ብስድራ
3. ሳዊራ
4. እስክንድራ ናቸው፤

እነዚህ ደቀመዛሙርት ከቅዱስ ያሬድ በኋላ በመምህራቸው እግር ተተክተው የቅዱስ ያሬድን ዜማ ማስተማር ቀጠሉ፤ እነዚህ ዕራቱ ደቀመዛሙርት በትጋትና በንቃት እያስተማሩ ብዙ ሊቃውንትን ስላፈሩ የአኩስም ጽዮን ማርያም ቤተ ክርስቲያንን ጽርሐ አርያም አስመስለዋት ነበር፤ በተለይም በመጀመርያ መንክራና እስክንድራ በቤተ ቀጢን ሆነው ዜማን፤ የመጻሕፍተ ብሉይትን እና የመጻሕፍተ ሐዲሳትን ትርጓሜ ጭምር ያስተምሩ ስለነበር ጉባኤ ቤታቸው በጣም የሰፋ ነበረ፤ እንደዚሁም ብስድራ እና ሳዊራ በአባ ገሪማ ገዳም መደራ ጉባኤ ቤት ውስጥ ሆነው ዜማን እያስተማሩ ብዙ ሊቃውንትን አፍርተዋል፤ ሳዊራ ከመደራ ሳይወጣ ዕድሜውን በዚያ ፈጸመ።

መንክራም ከአኩስም ወጥቶ ደብረ ዳሞ ሄደ፤ ከዚያም ከመነነ በኋላ በዚያው ዜማን እያስተማረ ብዙ ደቀመዛሙርትን አበርክቶ ዕድሜውን ሁሉ በዚያው ፈጽሞ ደብረ ዳሞ ተቀበረ።

እንደዚሁም ብስድራ ከመደራ ወደ ሐማሴን ሂዶ ድግሳ በሚባል ገዳም ውስጥ በምናኔ ተወሰነ፤ እዚያም ዜማ እያስተማረ ብዙ ዘመን ተቀመጠ፤ በመጨረሻም በዚያው አርፎ ተቀበረ።

ብስድራ ካስተማራቸው ብዙ ደቀመዛሙርት አንዱ ፀሐየ ቅዱሳን ይባል ነበር፤ እርሱም ከመምህሩ ሞት በኋላ ሐማሴንን ለቆ ወደ ሸዋ በመሄድ አጼ ገብረ መስቀል ባሠሩት ጎሐ ጽዮን ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ተቀምጦ ዜማን እያስተማረ ከቆየ በኋላ ብዙ ደቀመዛሙርትን ተክቶ በዚያው አረፈ።

እስክንድራ ግን በአኩስም ውስጥ የቤተ ቀጢን ጉባኤ ቤት መምህር ሆኖ እስከመጨረሻ ዕድሜው በዚያው ኖረ።

ከዚህ በኋላ የዜማው ትምህርት በትግራይ ውስጥ በሚገኙ ታላላቅ ገዳማትና አድባራት፤ በጣና ቂርቆስ፤ በጎሐ ጽዮን፤ በተድባበ ማርያም፤ በመርጡለ ማርያምና በዙር አባ ሁሉ ተዳረሰ፤ በሃደትም በእንደዚህ ያለ ሁኔታ የቅዱስ ያሬድ ጣዕመ ዜማ በመላው ኢትዮጵያ ተስፋፋ፤

ክፍል 5

1. የቅዱስ ያሬድ መጻሕፍተ ዜማ አከፋፈል

ቅዱስ ያሬድ ራሱ የደረሳቸውና ድርሰታቸው የሌሎች ሊቃውንት ሆነው ዜማቸውን ብቻ እሱ የደረሳቸው መጻሕፍት በአጠቃላይ አምስት ናቸው፤

እነዚህም፦

- ሀ. ድን
- ለ. ምዕራፍ

ሐ. ዝማሬ

መ. መዋሥኦት

ሠ. ዐ/ሥራ ዐራቱ ቅዳሴ ናቸው።

ከነዚህም ውስጥ ድን፣ ምዕራፍ፣ ዝማሬና መዋሥኦት ድርሰታቸውም ሆነ ዜማቸው የራሱ ሲሆኑ ቅዳሴ ግን ድርሰቱ የሌሎች ሊቃውንት ሆኖ ዜማው የእርሱ ነው።

2. የቅዱስ ያሬድ መጻሕፍተ ዜማ ስያሜ

ሀ. ድን፡-

ድን የሚለው ስም የዜማ መጽሐፍ ስም ነው፤ ይኸውም ራሱ ቅዱስ ያሬድ የደረሰውና ያዜመው መጽሐፍ ሲሆን በመጠኑ ከሌሎች ድርሰቶቹ በጣም ትልቅ ነው፤ አጻጻፉ ረቂቅ ስለሆነ ድን የሚል ስም ተሰጥቶታል፤ ይኸውም ደግረን ከሣ ካለው ግስ የወጣ ዘር ሆኖ የጽሕፈቱን መክላት ወይም ደቃቅ መሆን ያመለክታል፤ አንዳንዶቹ እንደሚሉትም ንባቡን አላልቶ ድን ማለት የቤተ ክርስቲያን ትጥቁ ማለት ነው፤ አከፋፈሉም በዐራት ትላልቅ ክፍሎች ይከፈላል፤ ይኸውም፡-

1ኛ/ ዮሐንስ

2ኛ/ አስተምሕሮ

3ኛ/ ጸመ ድንና

4ኛ/ ፋሲካ ናቸው።

1. ዮሐንስ፡-

ይህ ክፍል ከዮሐንስ /መስከረም 1/ እስከ ኅዳር 30 ቀን ድረስ ያለው ሲሆን ክፍሉ በዜማው ከባድነትና በቁጥሩ ብዛት ከሌሎች ክፍሎች የበለጠ ነው።

2. አስተምሕሮ፡-

ይህ ሁለተኛው የድን ክፍል ስለ እግዚአብሔር መሐሪነትና ርኅራሄ በማውሳት ስለሚጀምር አስተምሕሮ ተብሎ ይታወቃል፤ ምድቡም ከታሕሣሥ 1 ቀን ጀምሮ እስከ ፋሲካ ድረስ ባለው ጊዜ የሚዘመር ነው።

3. ጸመ ድን፡-

ይህ ሦስተኛ የድን ክፍል ከአስተምሕሮ የድን ክፍል ሆኖ በተለይም በጸመ አርብዓ ወቅት በነግሀ፣ በሠለስት፣ በቀትርና በሠርክ እንዲሁም እሑድና ቅዳሜ በሌሊት የሚዘመር ነው፤ በውስጡም የያዘው ፍሬ ሐሳብ የጸምን፣ የጸሎትን፣ የምጽዋትንና የፍቅርን ጠቃሚነት አጥልቶ የሚያስተምር ነው።

4. ፋሲካ፡-

አራተኛው የድን ክፍል ከፋሲካ ጀምሮ እስከ ጳጉሜን መጨረሻ ድረስ ባለው ጊዜ ውስጥ የሚዘመር ነው።

ለ. ምዕራፍ፡-

ይህ ሁለተኛው የቅዱስ ያሬድ የድርሰት መጽሐፍ ነው፤ ምዕራፍ የተባለበት ምክንያት በየመዝሙራቱ መሐል ሃሌታና ድን እያስገባ ለመዝሙሩ ማረፊያ ስላበጀለት በዚህ ምክንያት ምዕራፍ

የሚል ስም ሊያገኝ ችሏል፤ ይህ የዜማ መጽሐፍ በሁለት ታላላቅ ክፍሎች ይከፈላል፤ ይኸውም፡-

ሀ. የዘወትር ምዕራፍ

ለ. የጾም ምዕራፍ

የዘወትር ምዕራፍ የሚባለው በዓመቱ ውስጥ ባሉት ቀናት፣ ሳምንታትና በዓላት ሁልጊዜ በአገልግሎት ላይ የሚውል ሲሆን የጾም ምዕራፍ የሚባለው ደግሞ በጾመ አርብዓ ብቻ ለአገልግሎት የሚውል ነው፤ ከዚህም በተጨማሪ በዐሥሩ ምህላት የሚባለው አርእስተ ምህላ በዚህ ክፍል ይካተታል፤ የምዕራፍ ቅንብር ከመዝሙረ ዳዊት፣ ከድጓና ከጾመ ድጓ ጋር የተቀናጀ ነው፤ የትምህርት አሰጣጡም እንደ ድጓው ወይም እንደ ዝማሬ መዋሥኦች መጽሐፍ ተዘርግቶ ሳይሆን በቃል የሚጠናና የሚወሰን ነው፤ ስለሆነም ምዕራፍን ለመማር 150 መዝሙረ ዳዊትን፣ ከነዚያት 15 ምዕራፎችንና 5 መጋልያተ ሰሎሞንን በቃል ሽምድዶ መያዝ ግድ ነው፡፡

ሐ. ዝማሬ፡-

የቃሉ ትርጓሜ ዘመረ አመሰገነ ካለው ግሥ የወጣ ዘር ነው፤ ፍቺም ምስጋና ማለት ነው፤ ይህ የዜማ መጽሐፍ ከቅዱሴ ጋራ የተቆራኘ አገልግሎት ያለው ነው፤ ይኸውም ሥርዓተ ቅዳሴው ተከናውኖ የቀርባን ምሥጢር ለምእመናን በሚሰጥበት ጊዜ የሚዘመር ነው፤ ይህ ሥርዓት ጌታ ለሐዋርያት የቀርባንን ምሥጢር ካሳየ በኋላ ሐዋርያት ወድያውኑ በዝማሬ ምስጋና ማቅረባቸውን መሠረት ያደረገ የምስጋና ሥርዓት ነው ማቴ.26፥30፤ ይህ የዜማ ክፍል አምስት ክፍሎች አሉት፤ እነሱም፡-

ሀ. ዝማሬ

ለ. ጽዋዕ

ሐ. መንፈስ

መ. አኩቴት

ሠ. ምሥጢር ይባላሉ፡፡

እነዚህ አምስቱ የዝማሬ ክፍሎች ከተቻለ በአንድ ቀን ይዘመራሉ፤ ካልተቻለም 3ቱ ማለትም ዝማሬ፣ ጽዋዕ እና መንፈስ ይዘመራሉ፤ ይህ ካልሆነም ከአምስቱ አንዱን መርጦ ይባላል፤ እነዚህ እያንዳንዳቸው በያዙት ኃይለ ቃል ተለይተው ይታወቃሉ፤ ይኸውም ዝማሬው ጉበስት የሚለውን ቃል የሚያስቀድም ከሆነ ዝማሬ ይባላል፤ ጽዋዕ የሚለውን ቃል የሚያስቀድም ከሆነም ጽዋዕ ይባላል፤ መንፈስ የሚለውን ቃል የሚያስቀድም ከሆነ ደግሞ መንፈስ ይባላል፤ አኩቴትና ምሥጢር የተባሉት ግን ሁሉንም የሚያጠቃልሉ ስለሆኑ በአርእስታቸው ብቻ ይታወቃሉ፡፡

መ. መዋሥኦት፡-

የቃሉ ትርጓሜ አውሥኦ መለስ ካለው የግእዝ ቃል የወጣ ሲሆን ቀጥተኛ ትርጉሙ መመላለሻ ማለት ነው፤ ምክንያቱም አባባሉ በግራና በቀኝ እየተመላለሰ የሚባል ስለሆነ ነው፤ በሌላም በኩል ሰው ከዚህ ዓለም በሞት ሲለይ የሚጸለይለት ጸሎት እሱ ስለሆነ የነፍስ መሸኛና የመንግሥተ ሰማያት መውረሻ ጸሎት ማለት ነው፡፡ የመዋሥኦት ጸሎት በዕለተ ፍትሐት ብቻ ሳይሆን በበዓላትም የሚደርስ የዜማ ጸሎት ነው፤ ይህ የዜማ ጸሎት ሲደርስ የመዝሙረ ዳዊትን መጀመሪያና መጨረሻ መሥመር በመጠቀም እናቱንና ምልጣኑን በድምር አሥራ ሁለት ጊዜ በማመላለስ ይባላል፤ መዋሥኦት ከሌሎች የቅዱስ ያሬድ ዜማዎች ልዩ የሚያደርገው ሁሉም መዋሥኦቶች ምልጣን ያላቸው መሆናቸውን ነው፤ መዋሥኦት ሆኖ ምልጣን የሌለው የለም፡፡

ሠ. ቅዳሴ፡-

ድርሰቱ የሌሎች ሊቃውንት ሆኖ ዜማው ግን ሙሉ በሙሉ የቅዱስ ያሬድ ነው፤ ይኸውም ቅድስት ድንግል ማርያም ቅዱስ ኤፍሬምን ከሶርያ አባ ሕርያቆስን ከብህንሳ በደመና ጠቅሳ ቅዱስ ያሬድ በጊዜውያስተምርበት ከነበረ ከአኩስም ከተማ ወደ ሰሜን አቅጣጫ 2 ኪሎ ሜትር ያህል ራቅ ብሎ ወደሚገኘው ማይክራዋሕ /ማይ ክራውሕ/ ድረስ እምጥታ አባ ሕርያቆስን ቅዳሴን አባ ኤፍሬምን ውዳሴን ንገሩትና በዜማ ያድርሰላችሁ አለቻቸው፤ በዚህ ጊዜ እነሱ ዘሩን እየነገሩት በዜማ አድርሰላቸዋል፤ ከዚያም አያይዞ አሥራ ሦስቱን ቅዳሴ በዜማ አድርሷቸዋል፤ በመቀጠልም ኪዳንን፣ ሊቦኑንና መስተብቀውን ሁሉ በዜማ አድርሰዋል፤ ዘይነግሥ የተባለው የመስተብቀዕ ተመሳሳይ ድርሰት ግን ዜማውንና ዘሩን አርሱ ራሱ ደርሶታል፤ ቅዳሴ የተባለው የዜማ መጽሐፍ በሦስት ይከፈላል፤ ይኸውም፡-

ሀ. ሥርዓተ ቅዳሴ

ለ. ፍሬ ቅዱስ

ሐ. መስተብቅዓት ተብለው ይታወቃሉ።

የቅዱስ ዜማ ጠባይ ከድን ለየት ያለ ስለሆነ አብዛኛው ምልክት ከድን ጋር አይገናኝም፤ የቅዱስ ዜማ እስከ ጸሎተ ወንጌል ያለው የግእዝና የዓራራይ ስብጥር ዜማ ብቻ ሲሆን ከጸሎተ ወንጌል ጀምሮ እስከመጨረሻ ያለው ግን ግእዝን፣ ዕዝልንና ዓራራይን ሁሉ ያጠቃለለ ነው።

ክፍል 6

የዜማ ምልክቶች አመጣጥ፤

የቅዱስ ያሬድ ዜማ ከጥንት ጀምሮ የተለየና የራሱ የሆነ ቅርጽ ያለው የዜማ ምልክት አለው፤ የዜማው ዋና መደቦች የሆኑ ግእዝ፣ ዕዝልና ዓራራይ ዜማውን በድምፅ ቃና ሲለዩ ምልክቶችም የየዜማ መደቡ ጣዕመ ቃና ሳያደባልቁ ግን ደግሞ የመልካቸውን ቅርጽ ሳይለውጡ በሦስቱ ምድብ ዜማዎች ይገኛሉ፤ ለምሳሌ ጭረት የተሰኘው የዜማ ምልክት በሦስቱ ምድብ ዜማ ይገኛል፤ ሆኖም በጣዕመ ዜማ ተለይቶ ከሚታወቅ በስተቀር በምልክት ቅርጹ አይለይም፤ ሌሎችም እንደዚሁ የሆነ ባህርይ አላቸው፤ ስለሆነም በቅዱስ ያሬድ የተፈጠሩ የዜማ ምልክቶች ወይም ኖታዎች ቅርጻቸውን ሳይለውጡ ለሦስቱ ምድብ ዜማዎች ሁሉ አገልግሎት ይሰጣሉ ማለት ነው፤ እነዚህ የዜማ ምልክቶች በዐራት ይከፈላሉ፤ ይኸውም፡-

ሀ. ራሱ ቅዱስ ያሬድ ያስገኛቸውና የፊደል ቅርጽ የሌላቸው የዜማ ምልክቶች፤

ለ. የኋላ ሊቃውንት ከዜማው ዘር ለምልክትነት በመምረጥ አገልግሎት እንዲሰጡ ያደረጓቸው የዜማ ምልክቶች፤

ሐ. በተለያዩ ጊዜያት አንዳንድ ታላላቅ ሥራዎችን የሠሩ ሰዎች ሥራቸው እንዲታወስ ተብሎ በስማቸው የተዘጋጁ የአማርኛ ምልክቶች፤

መ. መምህሩ ደቀመዛሚርቱን በሚያስተምርበት ጊዜ በአካባቢ ባለው ሁኔታ በቀላሉ እንዲረዱለት ሲፈልግ አንድን ዐረፍተ ነገር በዜማ አስማምቶ ለምልክት የተጠቀመበት ሁኔታ ስላለ በዚህ መሠረት ጥቅም ላይ የዋሉ የዜማ ምልክቶችና አንዳንድ ጊዜም ራሱ ተማሪው ዜማው በቀላሉ ሊገባው ሲፈልግ አንድ ቀላል የሆነ አባባል በዜማ አስማምቶ የሚጠቀምበት ጊዜ ስለነበረ በዚህ ምክንያት የተፈጠሩ ምልክቶች ናቸው፤ በአሁኑ ጊዜ እነዚህ ምልክቶች ሁሉ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶቤተ ክርስቲያን በዜማው ውስጥ በምልክትነት የምትገለገልባቸው ናቸው።

ምልክት ማለት የአንድን ነገር አቅጣጫ አመልካች ወይም ጥቆማ ሰጭ ማለት ሊሆን ይችላል፤ ይህ ቃል ለዜማ ብቻ ሳይሆን ለሌላም ብዙ ነገር ሊያገለግል የሚችል ቃል ነው፤ ለዜማ አገልግሎት በምንጠቀምበት ጊዜ ግን ምልክት ሲባል ዜማውን እንዴት ማዜም እንዳለብን ሊመራን፣ ሊያስረዳን፣ ሊያሳውቅንና ሊያረጋግጥልን የሚችል ጠቋሚ ነገር ማለት ነው፤ ለምሳሌ አንድ ሰው ዜማውን ሲጠራጠር ወይም ዜማ ሲጠፋው መጽሐፉን ገልጦ ምልክቱን በማየት ያንን የተጠራጠረውን ወይም የጠፋውን ዜማ በምልክቱ ጠቋሚነት ያገኘዋል ማለት ነው፤ ያም ሆኖ ሊረዳው የሚችለው በትምህርቱ ያለፈና የዜማውንና የምልክቱን አጠቃቀም በሚገባ ያወቀ ሰው ሲሆን ነው አለበለዚያ ግን ዜማውን ሳይረዳ፣ የምልክቱን ማንነትና አጠቃቀም ሳያውቅ ምልክቱን በማየት ብቻ እሄድበታለሁ ለሚል የሚቻል አይደለም፤ እንግዲህ ከዚህ መሠረተ ሐሳብ ስንነሣ ምልክቶች ለዜማው ትምህርት መስፋፋትና መጠበቅ ያላቸው አስተዋጽኦ በእጅጉ የላቀ መሆኑን ማስተዋል ተገቢ ነው።

በቅዱስ ያሬድ የተዘጋጁ የዜማ ምልክቶች ለአንድ ሺሕ አራት መቶ አምሳ ዓመታት ያህል ዜማውን በመጠበቅ ሂደት ዓቢይ አስተዋጽኦ አድርገዋል፤ የእነዚህ ምልክቶች አገልግሎት በትምህርቱ ሂደት ጊዜ የጠቋሚነት ሚና በመጫወትና ለዜማው መጠበቅ የጉላ አስተዋጽኦ በማድረግ ብቻ ሳይሆን በአላቸው ምሥጢራዊ ትርጓሜም ነገረ መስቀሉን በማሳሰብ ጭምር አገልግሎት ይሰጣሉ፤ ይህንንም እንደሚከተለው እናያለን።

1. በቅዱስ ያፌድ የተዘጋጁ የዜማ ምልክቶች

የምልክቱ ስያሜ፣ ቅርጽ፣ የሚሰጠው አገልግሎትና ትርጓሜ እንደሚከተለው ይቀርባል፡-

ሀ. የምልክቶች ስያሜ፡-

ቁጥር	የምልክቱ ቅርጽ	ስም
1	፪	ድፋት
2	፫	ሂደት
3	፬	ቅናት
4	፭	ይዘት
5	፮	ቍርጥ
6	፯	ጭረት
7	፰	ርክርክ
8	፱	ደረት
9		ድርስ
10		አንብር ናቸው፤

በቅዱስ ያፌድ ጊዜ የነበሩና እርሱ ራሱ ያዘጋጁባቸው የዜማ ምልክቶች ከዚህ በላይ ስማቸው፣ ቍጥራቸውና ምልክታቸው የተገለጹት ሲሆኑ በዜማ አጠቃቀም ጊዜ የሚሰጡት ጥቅም ደግሞ የሚከተለው ነው፡፡

ለ. የምልክቶች አጠቃቀም፡-

1. ድፋት፡- ድፋት ማለት ድምጽንና አንገትን ወደታች ርግጥ አድርጎ ወይም ደፍቶ ትንፋሽን ወደ ሆድ ውስጥ በመመለስ ማዜም ማለት ነው፡፡
2. ሂደት፡- ሂደት ማለት እንደ ሚዳ መንገድ፣ እንደ ቦይ ውሀ ወይም ሰተት ብሎ እንደሚሄድ ተጓዥ አንተም ሳታቆም ወይም ሳታቋርጥ ምንም ነገር ሳትይዝ ሰተት ብለህ ሂድ ወይም አዚም ማለት ነው፡፡
3. ቅናት፡- ቅናት ማለት በዜማው ቃል መጨረሻ ያለውን አንዱን የፊደል ሆኔ ይዘህ አንገትን ወደላይ በማቅናትና ድምፅን እንቅ በማድረግ አዚም ማለት ነው፡፡
4. ይዘት፡- ይዘት ማለት በዜማ አጠቃቀም ጊዜ በፍጥነት ከሚዜመው ዘር አንዱን የፊደል ሆኔ ያዝ በማድረግ አዚም ማለት ነው፡፡
5. ቍርጥ፡- ቍርጥ ማለት ዜማውን በምታዜምበት ጊዜ ድምፅን በመጠኑ በመቀነስ፣ ትንፋሽን ወደታች በማመቅና እንደገናም ድምፅን በማጋነንና አገጭን ወደፊት ገፋ በማድረግ አዚም ማለት ነው፡፡
6. ጭረት፡- ጭረት ማለት በዘር መካከል ያለውን አንዱን የፊደል ሆኔ ወደጉን ጫር በማድረግ አዚም ማለት ነው፡፡
7. ርክርክ፡- ርክርክ ማለት ረጅም የሆነውን ዜማ በላዩ ላይ ርክርክን በመጨመር በረጅሙ አዚም ማለት ነው፡፡

8. ደረት፡- ደረት ማለት ደረትን ከፍ በማድረግና አንዱን የፊደል ሆሄ ወደላይ ቁንጠጥ በማድረግ ማዜም ማለት ነው።
9. ድርስ፡- ድርስ ማለት የቃል መጨረሻ የሆነውን አንዱን የፊደል ሆሄ ያዝ በማድረግና ድምፅን ወደ ጎሳ በመሳብ ዜማውን እስከ መድረሻው ማዜም ማለት ነው።
10. አንብር፡- አንብር ማለት የአንዱን ዘር የመጨረሻ ሆሄ ያለምንም ተጨማሪ ድምጽና ርክርክ በማስቀመጥ ወይም በማቆም አዚም ማለት ነው። እንግዲህ በዜማ አጠቃቀም ጊዜ ምልክቶች የሚሰጡት አገልግሎት ይህ ከዚህ በላይ የተጠቀሰው ሲሆን ምሥጢራዊ ትርጓሜአቸው ደግሞ የሚከተለው ነው።

ሐ. የምልክቶች ትርጓሜ፡-

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የሚፈጸሙ መንፈሳዊ አገልግሎቶች በአጠቃላይ ምሥጢራዊ ይዘታቸው በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ ከክርስቶስ ነገረ መስቀል ጋር የተያያዙ ናቸው። የቤተ ክርስቲያን ሕይወት የተመሠረተው በክርስቶስ መሥዋዕትነት እንደመሆኑ መጠን በውስጧ የሚካሄደው ማንኛውም ዓይነት መንፈሳዊ አገልግሎት በክርስቶስ ነገረ መስቀል ዙርያ የሚያጠነጥን ነው። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የክርስቶስን ነገረ መስቀል የማይገልጽ ማንኛውንም መንፈሳዊ አገልግሎት አትቀበለውም፤ በመሆኑም እነዚህ የዜማ ምልክቶች በቅርጻቸውም ሆነ በስያሜያቸው የሚናገሩት ቢኖር የክርስቶስን ሕማማተ መስቀል ነው፤ በዚህም መሠረት ምሥጢራዊ ትርጓሜአቸው እንደሚከተለው ይቀርባል፡፡

1. ድፋት፡- ድፋት በቅርጹ ስንመለከተው በላዩና በሁለት ጉኖቹ ዝግ ሆኖ በታቹ በኩል ክፍት የሆነ ጉንበስ ብሎ ወደታች የሚመለከትን ነገር ይመስላል በምሥጢራዊ ትርጓሜውም ከላይ ወደ ታች መውረድን ያመለክታል፤ ይህም ማለት ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ከሰማየ ሰማያት ወርዶ ወደዚህ ዓለም መምጣቱንና ከቅድስት ድንግል ማርያም ተወልዶ ሰው መሆኑን የሚገልጽ ነው።
2. ሂደት፡- ሂደት በቅርጹ ሲታይ ረዘም ያለና ወደጉን የተሠመረ መሥመር ሆኖ በስተግራ በኩል በላዩ ላይ ጀልባ መሰል ቅርጽ አለው፤ ወይም በባህር ላይ ለመጓዝ የሚንቀሳቀስን ጀልባ ይመስላል፤ ይህም የሚያሳየው መሄድን፣ መጓዝን፣ መራመድን ስለሆነ በምሥጢራዊ ይዘቱ ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ሰው ሆኖ በዚህ ዓለም ከቦታ ቦታ እየተዘዋወረና በባህርና በየብስ እየተመላለሰ ማስተማሩን፣ እንዲሁም አይሁድ አንድ ጊዜ ወደ ቀዳፋ አንድ ጊዜ ወደ ሐና አንድ ጊዜ ወደ ጲላጦስ አንድ ጊዜ ወደ ሄሮድስ እየወሰዱ እንዲንገላታ ማድረጋቸውን የሚያስረዳ ነው።
3. ቅናት፡- ቅናት በቅርጹንቱ ቀጥ ያላለና ከቀኝ ወደግራ የተሠመረ ወልጋዳ መስመር ይመስላል፤ ይህም ቅን ያልሆነን ጠማማ ነገር የሚያመለክት ሆኖ ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በእምላክነቱ በሽተኞችን መፈወሱ፣ ለምጻሞችን ማንጸቱ፣ ዕውራንን ማብራቱ፣ ሙታንን ማስነግቱና ጉባጣና ሰንካላ የሆኑትን ማቅናቱ ያስቀናቸው ካህናተ አይሁድ ጠማማ በሆነ እእምሮአቸው ተመቅኝተው እንዲሰቀል ማድረጋቸውን የሚያሳይ ነው።
4. ይዘት፡- ይዘት በቅርጹ ስንመለከተው ምንም ተጨማሪ የሌለው አንድ ነጥብ ነው፤ ይህም ብዙ ተጨማሪ ነገር የሌለውንና አንድ ብቻ የሆነን ነገር የሚያመለክት ሲሆን ከጽድቅ በቀር ሌላ ኃጢአትና በደል ወይም ጥፋት የሌለበትንና አጋዜ ዓለም የሆነውን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስን አይሁድ ይዘው ለሞት መዳረጋቸውን የሚገልጽ ነው።
5. ቀርጥ፡- ቀርጥ በቅርጹ ሲታይ ከላይ ወደታች ቀጥ ያለ መስመር ሆኖ በቀኝ ጉኑ በኩል ትንሽ ተቀጥላ ያለው ነው፤ ቅርጹ በአጠቃላይ የመጥረቢያ ዓይነት ቅርጽ አለው፤ ይህም አንድን ነገር ለመቀረጥ የተዘጋጀ መሣርያን ያመለክታል፤ በምሥጢሩም "እነሆ ምሣሪ በዛፎች ላይ ነው" ሉቃስ 3፥9 ተብሎ እንደተገለጸው ጌታ ንሥሐ በማይገቡ ኃጢአተኞች ላይ እውነተኛና ቀጥተኛ ፍርድ የሚፈርድ መሆኑን ያሳያል፤ ወይም ዛፍ ከግንዱ በምሣሪ ተቁርጦ እንደሚለይ አይሁድም ጌታችንን በመከራ መስቀል ነፍሱን ከሥጋው መለየታቸውን / መግደላቸውን/ ያሳያል፤ በሌላም በኩል እርሱ በፈቃዱ ራሱን ለመከራ አሳልፎ በመስጠት ነፍሱን ከሥጋው ለመለየት ቀርጥ ውሳኔ ማድረጉን ያመለክታል።

6. ጭረት፡- ጭረት በቅርጽ ሲመለከቱት ከግራ ወደቀኝ ከዚያም እንደገና ወደግራ የተጣመመና ጉባጣ መሰል ነገር ሆኖ ይታያል፤ ይኸውም ራስ ጉባጣ ወይም ራስ ጠማማ የሆነ በትርን ያመለክታል፤ በዚህ ከዘራ መሰል በትር ወይም በትረ ሕለት ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ መገረፉን ያመለክታል።
7. ርክርክ፡- ርክርክ በቅርጽ ሲታይ የሚገጠሙ ነገሮችን ይመስላል፤ ይኸውም ጌታችን ሲገረፍና ሲሰቀል ከሰውነቱ የተገጠሙትን የደም ነጠብጣብና የላብ ነጠብጣብ የሚያመለክት ነው።
8. ደረት፡- ደረት በቅርጽ ሲያየት በታችና በሁለቱ የቀኝና የግራ ጉኑ የተዘጋ በላይ በኩል ግን ክፍት የሆነ የድፋት ተቃራኒ ቅርጽ ነው፤ ይህ ቅርጽ አንድ ተኝቶ የነበረን ሰው አፈፍ ብሎ ሲነሣ የሚያሳይ ቅርጽ ነው፤ ይኸውም ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ተሰቅሎ ከሞተና ከተቀበረ በኋላ ሞትን ድል አድርጎ በራሱ ሥልጣን ከመቃብር አፈፍ ብሎ በመነሣት ወደሰማየ ሰማያት ማረገን ወይም መውጣቱን የሚያስረዳ ነው።
9. ድርስ፡- ድርስ የሚባለው ምልክት የቃሉ የመጨረሻውን ፊደል ወይም "ስ" ብሎ በመጻፍ የሚቀመጥ የዜማ ምልክት ነው፤ ይህ የፊደል ሆኖ በቅርጽነቱ ሲታይ ራሱን ወደሰማይ ቀና አድርጎና በሁለት እግሩ በአስተማማኝ ሁኔታ ቀጥ ብሎ የቆመን ሰው ይመስላል፤ ይኸውም የተነገረው ትንቢትና የተቈጠረው ሱባኤ በመድረሱ ተዋርዶ፤ ተስፋ ቈርጦና የሚተማመንበትን ድንገት አጥቶ የነበረውን የሰው ልጅ የክርስቶስ መሥዋዕትነት ባስገኘለት ፍጹም ነጻነት ተስፋ ትንሣኤን ማግኘቱንና ደንበኑ በአስተማማኝ ሁኔታ የተረጋገጠ መሆኑን የሚያመለክት ነው።
10. አንብር፡- አንብር የሚለው የዜማ ምልክት መጨረሻውን የፊደል ሆኖ "ር" ብሎ በማስቀመጥ የሚገለጽ የዜማ ምልክት ሲሆን በቅርጹም ሲታይ ወደ ላይ ወደግራና ወደታች ያለው መሥመር የገጠመ ሆኖ ወደ ቀኝ ያለው ብቻ ክፍት የሆነ ቅርጽ ነው ይኸውም ሁለት ምሥጢራትን የሚገልጽ ቅርጽ ነው፤ እነርሱም፡-

ሀ. ጌታ የማዳን ሥራውን ሁሉ ጨርሶ ወደሰማይ ካረገ በኋላ በየማነ አብ ወይም በአብ ቀኝ መቀመጡን፤

ለ. ሰዎች በግራ የተመሰለ ግብረ ኃጢአትን ትተው በቀኝ የተመሰለውን ግብረ ጽድቅ ብቻ በመሥራት ቢኖሩ በዕለተ ምጽአት በቀኝ በኩል እንደሚቀመጡ ያመለክታል።

እንግዲህ የዐሥሩ ትእምርታተ ዜማ ቍጥር፤ ስም፤ አገልግሎትና ምሥጢር ከላይ እንደተገለጸው ሆኖ ምሳሌነታቸው ደግሞ የዐሠርቱ ቃላት አራት የዐሠርቱ ሕዋሳት ምሳሌ ናቸው፤ እነዚህን የጠበቀ በነፍሱም በሥጋውም እንደሚድን ሁሉ በእነዚህ ትእምርታተ ዜማ ወይም የዜማ ምልክቶች በመጠቀም ፈጣሪውን የሚያመለካገም ፍጹም ዋጋውን ያገኛል ወይም ድንበተ ሥጋና ድንበተ ነፍሱን ያገኛል ማለት ነው።

2. የኋላ ሊቃውንት ያወጧቸው የዘር ምልክቶች፤

እነዚህ የዘር ምልክቶች የዜማውን ክብደትና እንደዚሁም ዜማውን ለመወሰን የሚወስደውን ጊዜ ግምት ውስጥ በማስገባት ተማሪው ትምህርቱን በአጭር ጊዜ እንዲወስን ለማድረግ መምህሩ ወይም ደቀመዝሙሩ ጥርጥር ላይ ሲወድቅና ዜማ ሲጠፋው በተመሳሳይ ዜማ እንዲያገኘው አስበው የፈጠሩት ተጨማሪ ዘዴ ነው፤ በዚህም ዘዴ በዜማ ትምህርት አሰጣጥና ጥበቃ ላይ ከፍተኛ የሆነ መሻሻል ታይቶአል፤ ሊቃውንቱ ይህንን ዘዴ ሲጠቀሙ አስቀድመው የዜማ ቃላትን ለምልክትነት በመምረጥ ተመሳሳይ የሆኑትን ሁሉ በአንድ የዘር ምልክት እንዲዜሙ አድርገዋል። ለምሳሌ አጥመቀን የመሰለ የዜማ ዘር በሙሉ የአጥመቀ የመጨረሻ ሆኖ (ቀ) የሆነውን በላይ ላይ በመጻፍ በእርሱ ምልክትነት እንዲዜም አድርገዋል።

ለምሳሌ "ብን ገበ እግዚአብሔር አምላክን" "ብን" የሚለውን የዜማ ቃል እንደ አጥመቀ አድርገህ አዚም ማለት ነው፤ ሊቃውንቱ እንደዚህ የመሳሰሉ የዘር ምልክቶችን በመምረጥ የተጠቀሙባቸውና ዛሬም ድረስ ከቅዱስ ያሬድ የምልክት ዜማዎች ጋር ተሰባጥረው በከፍተኛ ደረጃ ጥቅም ላይ የዋሉ ብዙ የዘር ምልክቶች በአምስቱም የቅዱስ ያሬድ ፀዋት ዜማዎች ይገኛሉ፤ የእነዚህ የዘር ምልክቶች ጥቅም እጅግ የላቀ በመሆኑ ሥራ ላይ ከዋሉበት ጊዜ ጀምሮ ለትምህርቱ ጥራትና መጠበቅ አመቺ ሁኔታን ፈጥረዋል፤

ከዚህ በኋላ አንዳንድ በጣም ከባድና የተለየ አመል ያላቸው ዜማዎች ካልሆኑ በስተቀር አንድ ደቀመዝሙር ዜማውን ሙሉ በሙሉ ባይዘልቀውም የዜማን ጠባይ በደምብ የለየና ምልክቶችን ያወቀ ከሆነ ከመቶ ቢያንስ ስድሳ ያህሉን ምልክቱን እያየ በራሱ ማዜም የሚችል ሆኖአል፤ ሲጠፋውም ምልክቱን በማየት ማግኘት ችሎአል፤ ይህም ከፍተኛ የእድገት ለውጥ ነው፤ ይህ ዓይነቱ የዘር ምልክት በምልክትነት መጠቀም የተጀመረው መቼ እንደሆነ በትክክል አልታወቀም፤ ሆኖም ከቅዱስ ያሬድ በኋላ ብዙም ሳይቆይ እንደተጀመረና ካለው ጠቀሜታ አኳያ እየዳበረ መጥቶ በአጼ ገላውዴዎስ ዘመነ መንግሥት ከፍተኛ ደረጃ ላይ እንደደረሰ ሊታወቅ ተችሎአል።

በአጼ ገላውዴዎስ ዘመነ መንግሥት ማለትም በ1535 ዓ.ም. ገደማ አዛዥ ጌራና አዛዥ ራጉኤል የተባሉ የተደባበ ማርያም የዜማ ሊቃውንት በዜማ የዘር ምልክት ማቀነባበር ከፍተኛ ሚና እንደነበራቸው ተገልጿል፤ በዘመኑ የተጻፈው ታሪክ ነገሥት እንዲህ በማለት ያብራራል "ወበመዋዕሊሁ ለንጉሥ ገላውዴዎስ ተንሥኡ አዛዥ ጌራ ወአዛዥ ራጉኤል ካህናት ማእምራን ዜማ ወወጠኑ አውጽኦ ምልክት ዘድኝ" ይላል ትርጓሜውም በአጼ ገላውዴዎስ ዘመነ መንግሥት አዛዥ ጌራና አዛዥ ራጉኤል የተባሉ የዜማ አዋቂዎች ካህናት የድጓን ምልክት ማዘጋጀት ጀመሩ ማለት ነው። የዘር ምልክት ሙሉ በሙሉ ጥቅም ላይ ከመዋሉ ጉን ለጉን እስከ ጎንደር ዘመነ መንግሥት ድረስ በአንዳንድ ባለታሪክ ሰዎች ምክንያት በልዩ ልዩ አጋጣሚዎች የገቡ የአማርኛ የዜማ ምልክቶችም በአሁኑ ጊዜ በምልክትነት እያገለገሉ ይገኛሉ። እነርሱም እንደሚከተለው ይቀርባሉ።

3. የአማርኛ ምልክቶች:

እነዚህ ምልክቶች የአማርኛ ቋንቋ እየገነነ ከመጣበት ጊዜ ጀምሮ በብዛት ስለገቡ አማርኛ በሚል ቃል ቢጠቃለሉም ከዚያ በፊት በዘመነ ኢትዮጵያም እንደነበሩ አንዳንድ ስያሜዎች ያመለክታሉ፤ ለምሳሌ "መዝሐት" በመባል የሚታወቀው ሃሌታ የአጼ ገብረ መስቀል የፈረሰ ስም እንደነበረና ሊቃውንቱ ለንጉሠ ነገሥቱ ከነበራቸው ፍቅርና አክብሮት የተነሣ ከሃሌታዎች ውስጥ አንዱን ሃሌታ በንጉሠ ነገሥቱ ፈረሰ ስም እንዲጠራ ማድረጋቸውን ይነገራል። የአማርኛ ቃል ምልክት ሲሆን አንድ ጉልህ ታሪክ ከሠራ ሰው ጋር ወይም አንድ ትዝታ ካለው ገጠመኝ ጋር የተያያዘ ሆኖ ለወደፊት እንዳይረሳ የድጓው ተማሪ በምልክት እያስታወሰው እንዲኖር ለማድረግ ነው።

ለምሳሌ የወናግ ሰገድ ጦር አዝማች የነበሩት አዝማች ዮናኤል የቱርክን ፓሻ በታላቅ ጀንገነት ተዋግተውና ራሱን በጉራዴ ቈርጠው በመግደል ድል አድራጊ በሆኑ ጊዜ ንጉሠ ነገሥቱ ለዚህ ጀንገነትህ ላደርግልህ የምትፈልገውን ጠይቅና እፈጽምልሃለሁ አሏቸው፤ አዝማችም ስሜ በድጓ ውስጥ ምልክት ሆኖ እንዲገባ ያድርጉልኝ እንዳሏቸውና ንጉሡም ምልክት ሆኖ እንዲጻፍ ማድረጋቸውን ተገልጿል፤ ይኸውም ምልክት በአጭር አጻጻፍ "የወሎሌ" ተብሎ እንዲገባ ተደርጎአል፤ ቃሉም "የወናግ ሎሌ ዮናኤል ፓሻን ገደለው በሾተል" ማለት ነው፤ በመሆኑም ስማቸውና ጀንገነታቸው በማያልፈው የድጓ ዜማ ውስጥ ለዘላለሙ ሲታወስ ይኖራል፤ እንግዲህ እንዲህ በመሳሰለውና በሌላ ገጠመኝ የገቡ የአማርኛ ቃላት ምልክቶች እንደ አማሪት ጎንደር ተከናገበሽ ኑሪ፤ ወይ አይሸሽ ወይ አይዋጋ፤ የመሳሰሉት በብዛት በምልክትነት ተጽፈው አገልግሎት ሲሰጡ ይገኛሉ፤ ከዚህም ሌላ መምህሩ ተማሪያቸውን በቅርብ በሚታይ ነገር እያሳየና እያዜመ የሚያስተምሩበት ጊዜ እንደነበረና ምልክት ሆኖ የሚቀርበት ሁኔታም እንዳለ በሚከተለው እናያለን።

4. መምህራን ወይም ተማሪዎች ያወጧቸው ምልክቶች፤

ጥንታውያኑ መምህራን የሚያስተምሩት በዛፍ ሥር ሆነው ሁሉንም ነገር በቅርብ እየተመለከቱ ነው፤ ታዲያ መምህሩ ተማሪው ዜማውን አልይዝላቸው ሲል ተማሪውም አልያዝለት ሲለው በቀላሉ ትዝ እንዲለው በአካባቢው ያለን ነገር በቃላት በማቀነባበርና በዜማ በማዜም ማስታወስ የተለመደ ነገር ነበር፤ በዚህም መነሻነት የድጓ ምልክት ሆነው የገቡ ብዙ ይገኛሉ፤ ለምሳሌ አህያ ትርጉጥህ፤ ሰንዴ በማጽ ይመስላል በረዶ፤ አየ ጉና ትመስላለች መና፤ ቡበይ ላሜ እየበላሽ ልምላሜ የመሳሰሉት ሁሉ እዚህ የሚጠቀሱ ናቸው።

የቅዱስ ያሬድ ዜማ ጉባኤ ቤቶች

በአሁኑ ጊዜ የተለያዩ ስም ያላቸው የቅዱስ ያሬድ ዜማ ጉባኤ ቤቶች በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ይገኛሉ። እነዚህም የቤተ ልሔም ጉባኤ ቤት፣ የቆማ ፋሲለደስ ጉባኤ ቤት፣ የአጫብር ጉባኤ ቤት፣ የተጉለትና የወንጨሬ ጉባኤ ቤት በመባል ይታወቃሉ። እነዚህ ጉባኤ ቤቶች ለምን ስማቸው ተለያዩ? የመለያየታቸው ምክንያትስ ምንድን ነው? ለምንስ በዙ? የሚሉ ጥያቄዎች ይነሡ ይሆናል፤ ይህ ጥያቄ በኋላ የሚመለስ ሆኖ ለመሆኑ የቅዱስ ያሬድ ዜማ ክረሰብ በኋላ ተከታዮቹ ሊቃውንት ዜማውን ከትውልድ ወደ ትውልድ እንዴት ሊያሸጋግሩ ቻሉ የሚለውን የዋና ዋናዎቹን መምህራን ስም በመጥቀስ ለማየት እንሞክራለን።

የቅዱስ ያሬድ ደቀመዛሙርት በአኩስም ጽዮን ቤተ ቀጢን፣ በአባ ገሪማ ገዳም መደራ፣ በሐማሴን ድግሣ ውስጥ፣ በደብረ ዳሞ አቡነ አረጋዊ ገዳምና በሸዋ ጎሐ ጽዮን ደብር ውስጥ ጉባኤ በማስፋፋት እንዳስተማሩ፣ ከነሱም በኋላ በታላላቆቹ የመላ ኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ገዳማትና አድባራት ጉባኤው ተስፋፋ ትምህርት ይሰጥ እንደነበረና አገልግሎቱም በመላ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ አብያተ ክርስቲያናት ይካሄድ እንደነበረ ቀደም ሲል ተገልጿል።

በዚህ ረጅም ጊዜ የነበሩ ብዙ ሊቃውንት መምህራንን አንድ በአንድ ማወቅ ባይቻልም ከዋና ዋናዎቹ አልፎ አልፎ የሚከተሉት ይገኙባቸዋል፤ የቅዱስ ያሬድ በኋላ የተነሡና በጣም ስመ ጥር የነበሩ መምህራን የሚከተሉት ናቸው፤ ከነዚህም በቀጥታ የቅዱስ ያሬድ ደቀመዛሙርት የነበሩት፡-

- ሀ. የአኩስም ጽዮን ቤተ ቀጢን ጉባኤ ቤት መምህር የነበረው ሊቀ እስክንድራ
- ለ. የእንዳባ ገሪማ ገዳም መደራ ጉባኤ ቤት መምህር የነበረው ሊቀ ሳዊራ
- ሐ. በደብረ ዳሞ አቡነ አረጋዊ ገዳም ውስጥ ሆኖ ያስተምር የነበረው ሊቀ መንክራና
- መ. በሐማሴን ውስጥ ድግሣ በተባለው ታሪካዊ ደብር ያስተምር የነበረው ሊቀ ብስድራ ናቸው።

ሐማሴን ውስጥ ከብስድራ የተማረ ፀሐየ ቅዱሳን የተባለ ሊቅ እንደነበረና የኋላ ኋላ ወደ ሸዋ ጎሐ ጽዮን መጥቶ በማስተማር ዜማውን በሸዋ ውስጥ በስፋት እንዳዳረሰው ታውቅለን። ከዚህም በኋላ ከታወቁት ሊቃውንት መካከል ከአኩስም ጽዮን መምህር ከእስክንድራ ቤተ ጉባኤ በተዋረድ የተማሩት ፡-

- ሀ. ሠንድሮስ
- ለ. በልዳዶስ
- ሐ. ኬፋ
- መ. ገብረ ክርስቶስ
- ሠ. አባ ጌራ ይገኙባቸዋል።

የመጨረሻው መምህር አባ ጌራ ከአኩስም ወደ አማራ አገር /ወሎ/ መጥቶ ሐይቅ በተባለው ደሴት አጠገብ በሚገኘውና ደብረ እግዚብሔር ተብሎ በሚጠራው ደብር ውስጥ ጉባኤ ዘርግቶ ብዙ ደቀመዛሙርትን አስተምሮአል፤ ካስተማራቸውም ደቀመዛሙርት አንዱ አባ ጊዮርጊስ ዘጋስጫ ናቸው፤ እርሳቸውም ከጉዲት በኋላ ከተነሡት ሊቃውንት መካከል በጣም እውቅ ነበሩ፤ አባ ጊዮርጊስ አስተምሕሮ በተባለው የድን ክፍል ውስጥ ተጠቃሎ የነበረውን የወርጎ ጾም መዝሙር ለብቻው በማውጣት ጾመ ድጓ ተብሎ እንዲለይና ሁሉም እንዲማረው ያደረጉ ናቸው፤ ከዚህም ሌላ ሰዓታት የተባለውን የዜማ ጸሎት የደረሱ እርሳቸው ናቸው።

አባ ጊዮርጊስ ልሳነ ዕፍረት የተባለውን ሊቅ አስተማሩ፤ ከዚህ በኋላ በግራኝ መሐመድ ጦርነት ጊዜ ቤተ ክርስቲያን ብዙ መጻሕፍት ስለተቃጠሉባትና ድንጋጌ በደረሰው ቃጠሎ ስለወደመ በቀላሉ ሊገኝ አልቻለም፤ በኋላ ግን አጼ ሠርፀ ድንግል ድን የሚገኝበትን ደብር ሲያፈላልጉ በበጌምድር ውስጥ ጉና ተራራ አጠገብ በምትገኘው በቅድስት ቤተልሔም ደብር የሊቁ ልሳነ ዕፍረት ድን ተገኘ።

ከዚህም የተነሣ ንጉሡ ቤተልሔም የድን ማስመስከርያ እንድትሆን በመፍቀዳቸው እስከአሁን በዚህ ታወቃለች፤ የቅድስት ቤተ ልሔም ቤተ ክርስቲያን ሕንጻ እጅግ ማራኪና በልዩ ልዩ የሐረግ ቅርጽ ያጌጠች እንደዚሁም እጅግ በሚያስደንቁ ጥርብ ድንጋዮች የተገነባች በኢትዮጵያ ውስጥ በአሁኑ ጊዜ ተመሳሳይ የማይገኝላት ዕፁብ ድንቅ የሆነች ቤተ ክርስቲያን ናት፤ ይህች ቤተ ክርስቲያን ቅርፅ ሞላላ ወይም የአራት መዓዝን ሰቀላ ቅርጽ ያላት ስትሆን ግንብዋም ሆነ ጣራዋ በጥርብ ድንጋዮች ተዋቅሮ የተሠራ ነው፤ በውስጧ የሚገኙ እንጨቶችና ብረቶች በልዩ ልዩ ውስብስብ ሐረጎች የተሞሉና የተዋቡ ናቸው፤ ይህ ዕፁብ ድንቅ የሆነውን ቅርስ ለመጠበቅ ዙርያውን የክብ ቅርጽ ያለውና ከጭታ የተሠራ ግንብ ተሠርቶለት ቆርቆሮ ለብሶአል።

የዚህ ቤተ ክርስቲያን ሕንጻ አሠራር በአኩረም ከሚገኘው የአጼ ካሌብ ቤተ መንግሥት ሕንጻ ጋር በእጅጉ ተመሳሳይነት ያለው ከመሆኑም በተጨማሪ ጥንት በደቡብ ዓረብ ከተሠሩ ሕንጻዎች ተመሳሳይነት ያለው መሆኑን በመግለጽ ቢያንስ ከልደተ ክርስቶስ በፊት ትንሽ ቀደም ብሎ የተሠራ ሊሆን እንደሚችል የደብሩን ሕንጻ የመረመሩ የውጭ አዋቂዎች አስተያየታቸውን ጽፈዋል።

የአገሩ ተወላጆች ግን የቤተ ክርስቲያኑ ውስጠኛው ሕንጻ ማለትም የሰቀላ ቅርጽ ያለውና በሐረግ የተዋበውን ባለ አሥራ ሁለት ቤተ መቅደሱን ሕንጻ በቅዱሳን ነገሥታት በአብርሃ ወአጽብሐ የተሠራ መሆኑን ከአባቶቻቸው በትውፊት ያገኙትን ታሪክ በማውሳት ይናገራሉ፤ በክብ ቅርፅ ጥንታዊውን ግብረ ሕንጻ አማክሎ በጭቃ የተሠራውና ጣራው ቀደም ሲል በሣር ዛሬ ደግሞ በቆርቆሮ ተከድኖ የሚገኘውን ግን ቀደም ሲል አጼ ዳዊት ያሠሩት መሆኑንና እሱ ሲያረጅ ደግሞ እንደገና አጼ ዮሐንስ ራብዓይ ከመተማ ጦርነት በፊት ትንሽ ቀደም ብለው አሁን ያለውን የቅኔ ማግሌት ሕንጻ ሙሉ በሙሉ ማሳደሳቸውን በእርግጠኝነት ይናገራሉ።

አጼ ዳዊት ይህንን የውጭ ግንብ የሠሩበት ምክንያት ይህ ተወዳዳሪ የማይገኝለትን ሕንጻ ለመጠበቅ ብለው እንደሆነ ነዋሪዎቹ ያስረዳሉ፤ ነገሩም ተቀባይነት ያለው ነው። ወደ ዋናው ነገራችን ስንመለስ ቤተ ልሔም የድን ምስክር ሆና ማስተማር ከጀመረችበት ጊዜ ጀምሮ እስከአሁን ከነበሩት መምህራን በጣም የታወቁት የሚከተሉት ናቸው፤ እነርሱም፦

1. መምህር ልሳነ ዕፍረት
2. መምህር ዘቃለ አብ
3. እጩኔ ቃለ ዓዋዲ
4. መምህር ተጠምቀ መድኅን
5. መምህር ሕንጻ ሃይማኖት
6. መምህር ወልደ መለኮት
7. መምህር ሠርፀ ማርያም
8. መምህር ክንፈ ሚካኤል
9. መምህር ገብረ እግዚአብሔር
10. አለቃ መርሻ
11. አለቃ አምሳሉ
12. ሊቀ ምሁራን ጥበቡ
13. ሊቀ ምሁራን ሙሉ ገላውና
14. አሁን በማስተማር ላይ የሚገኙ ሊቀ ምሁራን ----- ናቸው።

የቤተ ልሔም ጉባኤ ቤት በዚህ ሁኔታ ምስክር ቤት በሚሆንበት ጊዜ የተለያዩ ጉባኤ ቤቶች በአኩረም፣ በደብረ ሊባኖስ፣ በበጌምድርና በጎጃም እንዲሁም በዋድላ ነበሩ፤ እነዚህ ጉባኤ ቤቶች በያሉበት ማስተማራቸውን ስለቀጠሉ ከጊዜ በኋላ መጠነኛ የሆነ የዜማ ልዩነት ፈጠሩ፤ በየራሳቸው ጉባኤ ቤት ስም

ሀ. በመምህራኑ የዜማ አጠቃቀም ማለትም አስረዝሞና አሳጥሮ በማዜም

ለ. የተፈጥሮ ድምጽ በሚያስከትለው መጠነኛ ልዩነት

ሐ. በቦታ መራራቅ ምክንያት የመምህራኑ አለመገናኘትና አለመወያየት የፈጠረው ክፍተት ወዘተ ለዜማው መጠነኛ ልዩነት የሚጠቀሱ ምክንያቶች ናቸው፤

በመሆኑም አንዱን ከአንዱ ለመለየት በየቦታቸው ስም መጠራት ስለጀመሩ ዛሬ የተለያዩ ጉባኤ ቤቶች ሊኖሩ ችለዋል፤ እነዚህም ጉባኤ ቤቶች የሚከተሉት ናቸው፡፡

ሀ. የቤተ ልሔም ጉባኤ ቤት

ለ. የቆማ ፋሲለደስ ጉባኤ ቤት

ሐ. የአጫብር ጉባኤ ቤት

ካሉት መካከል የሚጠቀሱት ናቸው፤ ከነዚህም መካከል በአሁኑ ጊዜ በጣም ጎልቶ የሚገኘው የቤተ ልሔም ጉባኤ ቤት ነው፡፡

እንደዚሁም አጫብርና ቆማ የቤተ ልሔም ያህል ስፋት ያለው ጉባኤ ቤት ባይኖራቸውም በአካባቢያቸው በመጠኑም ቢሆን እያስተማሩ በማስመረቅ ያሉ ጉባኤ ቤቶች ናቸው፡፡

ከነዚህ ሌላ በትግራይ አኩስም ውስጥ አኩስሜ፤ በሸዋ በደብረ ሊባኖስና በአንክበር ይካሄዱ የነበሩ ወንጨሬና ተጉለቴ፤ በሰሜን ወሎ ዋድላ ውስጥ ዋድሌ ተብለው የሚታወቁ ጉባኤ ቤቶች ነበሩ፤ ሆኖም ዛሬ የጥንቱን ዜማቸውን ትተው የቤተ ልሔም ዜማ የሚጠቀሙ ሆኗል፡፡

እነዚህ ጉባኤ ቤቶች ስማቸውና ቦታቸው የተለያዩ ቢሆንም የዜማቸው ድምፀ ቃና አኩስሜውና ዋድሌው ከቆማ ፋሲለደስ፤ ተጉለቴውና ወንጨሬውም ከአጫብሩ ልዩነት አልነበራቸውም ይባላል፤ ከዚህም ጋር ቆሜና አጫብር በዜማ ተቀራራቢ ናቸው፤ ስለሆነም ጉባኤ ቤቱ ቢታጠፍም የዜማው ወዝ ግን አሁንም በቆሜና በአጫብሩ የዜማ ትምህርቱ እየተሰጠ ስለሆነ አልጠፋም ማለት ይቻላል፤ ፊት በምስክርነት የነበሩ የጉባኤ ቤት ቦታዎች፡-

ሀ. አኩስሜ የተባለው በአኩስም ጽዮን ውስጥ፤

ለ. ተጉለቴና ወንጨሬ የተባለው በደብረ ሊባኖስ ውስጥ፤

ሐ. ዋድሌ የሚባለው ዋድላ ውስጥ ይሰጡ የነበሩ ናቸው፤ አሁን በመጠኑም ቢሆን በማስተማር ላይ ያሉት ደግሞ የሚከተሉት ናቸው፡፡

ሀ. ቆሜ የተባለው በጌምድር ውስጥ በሚገኘውና ቆማ ፋሲለደስ በተባለው ደብር ውስጥ ዛሬም ይሰጣል፤

ለ. የአጫብር ዜማ የተባለው ምሥራቅ ጎጃም ውስጥ መርጡለ ማርያም አጠገብ በምትገኝ አጫብር ኪዳነ ምሕረት ገዳም ውስጥ ይሰጣል፡፡

ከድን ሌላ የዝማሬ መዋሥኢት ምስክር ጉባኤ ቤት በዙር አባ ጽርሐ አርያም አቡነ አረጋዊ ገዳም ይሰጣል፤ በዚህ ጉባኤ ቤት ከቅዱስ ያሬድ ጀምሮ እስካሁን የነበሩት የዝማሬ መዋሥኢት መምህራን ዝርዝር የሚከተለው ነው፡፡

የመምህሩ ስም

የተማሪው ስም

1. ቅዱስ ያሬድ

በኪሞስን

2. መምህር በኪሞስ

ጴጥሮስን

3. " ጴጥሮስ

ማቴዎስን

4. " ማቴዎስ

ዘካርያስን

5. " ዘካርያስ

የስጦስን

6. " የስጦስ

አብርሃምን

7. " አብርሃም

ፈላታዎስን

8. " ፈላታዎስ

ናትናኤልን

የመምህሩ ስም

የተማሪው ስም

9.	"	ናትናኤል	ጢሞቴዎስን
10.	"	ጢሞቴዎስ	አትናቴዎስን
11.	"	አትናቴዎስ	ቴዎድሮስን
12.	"	ቴዎድሮስ	ዲዮስቆሮስን
13.	"	ዲዮስቆሮስ	በኪሞስን
14.	"	በኪሞስ	መርሐ ክርስቶስን
15.	"	መርሐ ክርስቶስ	ዕንባቆምን
16.	"	ዕንባቆም	ዳንኤልን
17.	"	ዳንኤል	ሰፋኔ ክርስቶስን
18.	"	ሰፋኔ ክርስቶስ	ሕዝቅኤልን
19.	"	ሕዝቅኤል	ዘክርስቶስን
20.	"	ዘክርስቶስ	ወልደ ያሬድን
21.	"	ወልደ ያሬድ	ስብሐት ለአብን
22.	"	ስብሐት ለአብ	ዘትረ ወንጌልን
23.	"	ዘትረ ወንጌል	ወልደ ሐዋርያትን
24.	"	ወልደ ሐዋርያት	ኢሳይያስን
25.	"	ኢሳይያስ	ገብረ አልፋን
26.	"	ገብረ አልፋ	ሰብላ ወንጌልን
27.	"	ሰብላ ወንጌል	እለእስክንድሮስን
28.	"	እለእስክንድሮስ	ዕዝራን
29.	"	ዕዝራ	ተክለ ወልድን
30.	"	ተክለ ወልድ	ተክለ ሐዋርያትን
31.	"	ተክለ ሐዋርያት	ሥንዩን
32.	"	ጌታዩ ሥንዩ	ዘዮሐንስን
33.	"	ዘዮሐንስ	ገብረ ሕይወትን
34.	"	ገብረ ሕይወት	ሄኖክን
35.	"	ሄኖክ	ወልደ ሚካኤልን
36.	"	ወልደ ሚካኤል	ወልደ ጊዮርጊስን
37.	"	ወልደ ጊዮርጊስ	ቢሰጠውን
38.	"	ቢሰጠው	ኮከብን
39.	"	ኮከብ	ቀለመ ወርቅን
40.	"	ቀለመ ወርቅ	መርዓዊን
41.	"	መርዓዊ	ቀፀላን
42.	"	ቀፀላ	መራሒን
43.	"	መራሒ	ማኅፀንቱን
44.	"	ማኅፀንቱ	ጓንጉልን

45. መምህር ጓንጉል በአሁኑ ጊዜ በዙር አባ ጽርሐ አርያም ገዳም ዝማሬ መዋሥኦትን በማስተማርና ምስክርነት በመስጠት የሚገኙ ሲሆኑ ገብረ አድ ሌልያስ አብርሃንና ሌሎች ብዙ መምህራንን ያስተማሩ ናቸው።

ከድጓና ከዝማሬ መዋሥኦት ቀጥሎ ያለው ሌላ ጉባኤ ቤት የቅዳሴ ምስክር ጉባኤ ቤት ነው፤ የቅዳሴ ዜማ ትምህርት ቀደም ሲል በዙር አባ ጽርሐ አርያም አቡነ አረጋዊ ገዳም ይካሄድ ነበረ፤ ጎላም ሰሜን ወሎ ውስጥ ሰለልኩላ በተባለው ደብር ትምህርቱ ይሰጥ ነበረ፤ ዛሬ ግን በሰሜን ምዕራብ ትግራይ ውስጥ ሽሬ አካባቢ በደብር ዓባይ አቡነ ሳሙኤል ገዳም በስፋት ትምህርቱ ይካሄዳል፤ ምስክርነቱም ይሰጣል፤ ሆኖም ሰለልኩላ ውስጥም የደብር ዓባይ ያህል ባይሆንም ጉባኤ ቤቱ አለ፤ ትምህርቱም ይሰጣል፤ ቅዳሴውም እንደ ድጓ ቤቱ የሰለልኩላውና የደብር ዓባይ መጠነኛ የሆነ የዜማ ልዩነት አለው፤ የሰለልኩላው ብቻ ሳይሆን ራሱ የደብር ዓባይም ሁለት ወገን የሆነ ጉባኤ ቤት አለው፤ ሁለቱም በጣዕመ ዜማ መጠነኛ ልዩነት አላቸው፤ በአሁኑ ጊዜ ተወዳጅነት ያለውና በብዙ ቦታ አገልግሎት እየሰጠ ያለው የደብር ዓባይ የቅዳሴ ዜማ ነው።

የቅዱስ ያሬድ ማኅሌት በአቋቋም

1. የጎንደር አቋቋም አመጣጥ

በዚህ ክፍል በስፋት የምናየው በመቋቋም፣ በክብር፣ በጸናጽል፣ በሽብሸብ፣ በጭብጨባና በዕልልታ እየታጀበ በደማቅ ሁኔታ እግዚአብሔር የሚመሰገንበት የቅዱስ ያሬድ ዜማ ክፍል ነው። አቋቋም የራሱ የሆነ የተለየ ዘር ያለው አይደለም ዘሩም ሆነ ዜማው ከአምስቱ የቅዱስ ያሬድ የዜማ ድርሰቶች ሆኖ ከሌሎች ሊቃውንት ድርሰቶች /መልክዓት/ ጋር በማቀናበር ለክብርና ለጸናጽሉ በሚስማማ አካሄድ በረጅሙ የሚዜም ዜማ ነው። የዚህ ዜማ መሪው ቁም ዜማ ነው። ማለትም ከቁም ዜማው ምልክትና ላህይ ሳይወጣ በእሱ ብቻ እየተመራ የሚሄድና እሱን ተከትሎ የሚባል ነው። በመሆኑም ያለ ክብር በዜማ ብቻ የሚባለው ቁም ዜማ ሲባል በክብር የሚባለው ደግሞ ማኅሌት ይባላል። ይኸውም ማኅሌት ከክብር ጋር ተቀናጅቶ የሚባል መሆኑን ይታወቅ ዘንድ "ኃላየት ማኅሌተ እኅተ ሙሴ በክብር" ሲል ይገኛል። ይህም ማለት የሙሴ እኅት ማርያም በክብር እየዘመረች ፈጣሪዋን አመሰገነች ማለት ነው። ዘጸ 15፡20

ቅዱስ ያሬድ ቁም ዜማውን ከመላእክት እንደሰማ ሁሉ አሁን እየተጠቀምንበት የሚገኘው ማኅሌትንም ከእነሱ ስምቶ የጀመረው እርሱ ነው። ስለሆነም ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ማኅሌቱና ቁም ዜማው ሳይለያዩ ሁለቱንም በአንድነት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ስትገልግልባቸው ኖራለች። ይሁንና ማኅሌቱ መሠረቱን ሳይለቅ ከጊዜ ወደጊዜ እየተሻሻለና አባባሉም እየሰፋ መጥቷል። ከዚህም የተነሣ ማኅሌት የሚለውን ስያሜ አቋቋም በሚል ስም እስከመተካት ድርሰላል። እንደ እውነቱ ከሆነ ትክክለኛ ስሙ ማኅሌት እንጂ አቋቋም አይደለም። ምክንያቱም ማኅሌት በመጽሐፍ የሚገኝና መላእክት የሚያመሰግንበት ዜማ ሲሆን አቋቋም የሚለው ስም ግን በመጽሐፍ የሌለና በኋላ የወጣ ስም ነው። ስሙ ሊወጣ የቻለውም ማኅሌት የሚለውን ስም ለመተካት ሳይሆን የማኅሌቱን አባባል ለመግለጽ ነው። ቃሉም የሚገልፀው ይህንኑ አባባል ነው። በአጠቃላይ ማኅሌት የሚለውንና አቋቋም የሚለውን ስም ለይቶ ለማስቀመጥ ካስፈለገ ማኅሌት የሚባለው በክብርና በጸናጽል እየታጀበ የሚዘመረው ልዩና ረጅም ጣዕመ ዜማ ሲሆን አቋቋም ደግሞ የዚሁ ማኅሌት አባባል ወይም አቋቋም እንዴት መከናወን እንዳለበት የሚገልጽ ሥርዓተ ቁመት ነው። ስሙም የወጣ የማ?ሌቱ አባባል በተቀናበረበት በጎንደር ዘመነ መንግሥት እንደሆነና የማኅሌቱን የአባባል ቅንብር ለመግለጽ የወጣ ስም እንደሆነ ብዙዎች ይገምታሉ። የሆነ ሆኖ በአሁኑ ጊዜ አቋቋም እየተባለ የሚጠራው ትምህርት ብዙ ክፍል ያለው ሆኖ ይገኛል። ማኅሌት ከግራኝ በፊት በኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት በስፋት አገልግሎት እየሰጠ ከቆየ በኋላ በተለይም አገልግሎቱንና እውቀቱን ይዘው የቆዩት አብያተ ክርስቲያናት በግራኝ መሐመድ ሙሉ በሙሉ ሲቃጠሉና መምህራኑም ሲገደሉ የተወሰኑ መምህራን ወደ ጣና ሐይቅ ደሴቶች በመግባት ትምህርቱን ለማቆየት ችለዋል። ከነዚህም መካከል ደብረ ሐዘሎ ተጠቃሽ ነው። በዚህ ገዳም ይኖሩ የነበሩ የአባ አንበሳ ረድእ አባ መዝሙረ ቅዱሳን ለአቋቋም ትምህርት መስፋፋት አስተዋጽኦ ያደረጉ ምሁር ናቸው። እሳቸው የአንክብሩን ሊቅ መምህር ኤስድሮስን አስተማሩ። ኤስድሮስ በግራኝ ወረራ ዘመን ከሸዋ ወደ በጌምድር ተሰደው በጣና ቂርቆስ ገዳም አቋቋምን አስተማሩ። በመቀጠልም ወደ ጎንደር በመሄድ በጎንደሮች ጊዮርጊስ ደብረ ሆነው አሞንዮስንና ድሜጥሮስን አስተማሩ። ድሜጥሮስ በጎንደር ቅዱስ ሩፋኤል ቤተ ክርስቲያን ሆነው መብረቅና ነጉድጓድ የተባሉትን ሊቃውንት አስተማሩ። አሞንዮስም መ/ር ተስፋ ማርያምን፣ መምህር ተስፋ ማርያም መምህር ገ/ማርያምን፣ መምህር ገብረ ማርያም መምህር መድምምን፣ መምህር መድምም አለቃ ገብረ ሐናን አስተማሩ። አለቃ ገብረ ሐና ከበኣታ ሊቃውንት ከነመምህር ሉዜ ገብሩ፣ ከነ መሪኔታ ኃሄትና ከመሪኔታ ገብረ ማርያም ጋር በመሆን የአቋቋምን ባህል መሠረት ያስያዙ ናቸው።

እንደዚሁም የደብረ መድኃኒት ዓቢየ እግዚእ መምህራን የነበሩት መምህር አሜር እሸቱና መምህር መዝሙር ካሣ፣ የአባ ጃሌው ተክለ ሃይማኖት አለቃ የነበሩት መ/ር አልፍነህ ለአቋቋም ባህል መስፋፋት አስተዋጽኦ አድርገዋል። መምህር አሜር እሸቱ የላይ ቤት አቋቋምን ያስፋፋ መምህር ገብረ ዮሐንስን አስተማሩ። ከበኣታው መምህራንም መምህር ላቀውና መምህር ሣህለ ወልደ ተክሌ ተተኩ። እነዚህ ሦስቱ መምህራን ጎንደር በድርቡሽ ስትወረርና በዘመነ ዓፀባ የነበሩ ናቸው። በመሆኑም በጎንደር ላይ በደረሰው ጥፋት ብዙ ሊቃውንት ሲያልቁ እነዚህ ከመከራው ተርፈው የአቋቋም ትምህርት እንዳይጠፋ ወንበር ዘርግተው በማስተማር ባህሉ እንዳይጠፋ ከፍተኛ ጥረት ያደረጉ ናቸው። መምህር ላቀው መምህር

ፈለቀን፤ መምህር ፈለቀ መምህር ክፍሌ ወልደ ጻድቅን፤ መምህር ክፍሌ ወልደ ጻድቅ መጋቤ አላፍ ሄኖክ ወልደ ማካኤልንና መምህር ሐረገ ወይን ገብረ ማርያምን፤ መጋቤ አላፍ ሄኖክ ገብረ እድ ኤልያስ አብርሃን፤ በአሁኑ ሰዓት የጎንደር ደብረ ኃይል ወደብረ ጥበብ በአታ አቋቋም ምስክር ጉባኤ ቤት መምህር ሆነው በማስተማር የሚገኙት መጋቤ አላፍ ክቡርንና ሌሎችን አስተማሩ።

በአሁኑ ጊዜ የጎንደር አቋቋም በዐራት መደብ አገልግሎት እየሰጠ ይገኛል እነርሱም፡-

- ሀ/ የታች ቤት አቋቋም
- ለ/ የላይ ቤት አቋቋም
- ሐ/ የሳንኳ ቤት አቋቋም
- መ/ የእርቅ ቤት አቋቋም ናቸው።

ከነዚህም ውስጥ የታች ቤቱ አቋቋም ብቻ በትምህርት የሚሰጥና ወንበር ያለው ሲሆን ሌሎቹ በመጠየቅና በማዳመጥ ብቻ የሚታወቁ እንጂ ወንበር የላቸውም በትምህርትም አይሰጡም።

የበዓላት ሥርዓተ ማኅሌት አመዳደብ

1. የክብረ በዓል ሥርዓተ ማኅሌት፡-

ይህ ሥርዓተ ማኅሌት በሦስት ዓባይት ክፍሎች ይከፈላል እነርሱም፡-

- ሀ/ ሥርዓተ ዋዜማ
- ለ/ ሥርዓተ መልክዕ
- ሐ/ ሥርዓተ አርያም ወይም ሥርዓተ ዓቢይ ስብሐ ነግህ ናቸው።

2. የእሑድ ሥርዓተ ማኅሌት፡-

የእሑድ ሥርዓተ ማኅሌት በሦስት ዓባይት ክፍሎች ይከፈላል፤ እነርሱም የሚከተሉት ናቸው፡-

ሀ/ ክብረ በዓልነት ያላቸው እሑዶች ከሆኑ፡-

- ሥርዓተ ዋዜማ
- ሥርዓተ መልክዕ
- ሥርዓተ መወድስ ይቆምባቸዋል።

ለ/ ክብረ በዓልነት የሌላቸው ሆነው ከወርኃ በዓል ተደርበው ከዋሉ ፡-

- ሥርዓተ መልክዕ
- ሥርዓተ መወድስ ይቆምባቸዋል።

ሐ/ ተራ እሑድ ከሆነ ደግሞ ሥርዓተ መወድስ ብቻ ይቆምበታል።

3. የወርኃ በዓል ሥርዓተ ማኅሌት

የወርኃ በዓል ሥርዓተ ማኅሌት በሁለት ክፍሎች ይከፈላል። እነርሱም የሚከተሉት ናቸው፡-

- ሀ/ ሥርዓተ መልክዕ
- ለ/ ሥርዓተ አርያም ወይም ሥርዓተ ዓቢይ ስብሐተ ነግህ

ከዚህ ሌላ ያለከበር የሚቆሙ የዘወትር ስብሐተ ነግህ፤ የዓቢይ ጸም ጸመ ድጓና ዐሥሩ ምህላት አሉ፤ እነዚህ ሁሉ ከጥንት ጀምሮ አገልግሎት የሚፈጸምባቸው ሥርዓቶች ናቸው።

2. የተክሌ አቋቋም አመጣጥ

ይህ አቋቋም የተለየመው የአለቃ ገብረ ሐና ልጅ በነበረው በአለቃ ተክሌ ስም ነው፤ የተለየመበትም ምክንያት አቋቋሙን ያስፋፋትና መሠረት ያስያዙት አለቃ ገብረ ሐና ለልጃቸው ለአለቃ ተክሌ ስላስተማሩትና እርሱም ይህንን አቋቋም ከእርሳቸው በኋላ በደብረ ታቦር ኢየሱስ ደብር ወንበር ዘርግቶ በስፋት በማስተማር ብዙ መምህራንን ያፈራ በመሆኑ ስሙ በእርሱ ስም ተሰይሞአል።

ይህ አቋቋም ከአለቃ ገብረ ሐና በፊት የጎንደሮች ጊዮርጊስ የቤት ባህል ነበረ፤ በተለይም በዝማሜነቱ በጣም ተወዳጅና የሚመስጥ ስለነበረ አለቃ ገብረ ሐና ከደብሩ በመገኘት ብዙ ጊዜ ካዳመጡ በኋላ የራሳቸውን ማስተካከያ አክለውበት በተለይም ዝማሜውን ልዩ ጣዕምና እንቅስቃሴ እንዲሁም ልዩ የዘንግ ውዝዋዜ እንዲኖረው በማድረግ አሳምረው አዘጋጅተውታል፤ ይህንን አቋቋም ያዘጋጁበት ቦታም በጎንደር ከተማ ደብረ ጋይል ወደብረ ጥበብ በአታ አካባቢ ከቤተልሔሙ በስተሰሜን ምሥራቅ አጠገብ በነበረው ቤታቸው ሆነው ነበር፤ በዚህ ቤታቸው አጠገብ የሸምበቆ ተክል በብዛት ስለነበረ ነፋስ ሽምበቆውን ሲወዘውዘው እያዩ፤ ከዘንጋቸው ጋር አዋሕደው ውዝዋዜውን አዘጋጅተውታል፤ አለቃ ገብረ ሐና ዝግጅታቸውን ካጠናቀቁ በኋላ የደከሙበትን ሙያ በሥውር ለልጃቸው ለአለቃ ተክሌ በዚያው ቦታ አስተማሩ፤ ልጃቸው አለቃ ተክሌም ወደ ደብረ ታቦር ሄዱና በዚያው ወንበር ዘርግተው ማስተማር ቀጠሉ፤ ብዙ መምህራንም አስተማሩ፤ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የደብረ ታቦር ኢየሱስ ደብር እስካሁን ድረስ የተክሌ አቋቋም ጉባኤ ምስክር ሆኖ ያገለግላል።

የተክሌ አቋቋም መምህራን ሐረግ አወራረድ፡-

የመምህሩ ስም

የተማሪው ስም

አለቃ ገብረ ሐና

ተክሌ ገብረ ሐናን

አለቃ ተክሌ

መኩንንና ሌሎችን

አለቃ መኩንን

ቀለመወርቅንና ሌሎችን

አለቃ ቀለመ ወርቅ

ማኅተምን

አለቃ ማኅተም

መርሻን

ርእሰ መምህራን መርሻ በአሁኑ ጊዜ በደብረ ታቦር ኢየሱስ እያስተማሩ የሚገኙ ናቸው።

የሥርዓተ ማኅሌት አፈጻጸምና ትርጉማዊ ገጽታው

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሥርዓተ ማኅሌት በሚቆምበት ጊዜ የሚያስፈልጉ ንዋያት አሉ፤ እነዚህ ንዋያት የየራሳቸው የሆነ ትርጉምና ምሳሌ ያላቸው ናቸው፤ እንደ ማኅሌታይ ካህን ደብተራ በመጀመርያ አሟልቶ መገኘት ያለበት የሚከተሉትን ነው።

1. ልብስ

እንደ ኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሥርዓትና ቀኖና በቤተ ክርስቲያን የሚለበሰው ልብስና አለባበሱ ከሌላው አለባበስ የተለየ ነው፤ ይኸውም ልብሱ ንጹሕ መሆን አለበት፤ በቀለምም ነጭ መሆን አለበት ራእ7፡9-15፤ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ማንኛውም ሰው ነጭ ጋቢ መደረብ አለበት፤ አለባበሱም በተመለከተ ጋቢውን ወደ ቀኝና ወደ ግራ ትክሻ በማስተላለፍ ትእምርተ መስቀልን መሥራት

አለበት፤ ወንድ ከሆነ ከአንገት እስከ ተረከዝ፤ ሌት ከሆነች ደግሞ ራስዋን ከናንባ እስከ እግር ተረከዝ መልበስ ይጠበቅባቸዋል 1ቆሮ 11፡4-17፤ ይህ ሥርዓት ምእመናንን ሁሉ የሚመለከት ነው፤ ማ? ሌታውያን ካህናት ደብተራና ስዩማን ቀላውስት ደግሞ ከላይ የተጠቀሰውን አለባበስ እንዳለ ሆኖ በራሳቸው ላይ ነጭ የሆነ መጠምጠም ይጠመጥማሉ፤ ረዘም ያለ ቀሚስና ጥቁር ካባም ይለብሳሉ፤ ዓመት በዓል ሲሆን ደግሞ በጋቢ ፈንታ ጥንግ ድርብ ሊለብሉ ይችላሉ ዘሌ፡8፡7-9፤ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ይህ የአለባበስ ሥርዓት ተሟልቶ ሊገኝ ይገባል፡፡

2. ንዋያተ ማኅሌት

የማኅሌት መሣርያዎች የሚከተሉት ናቸው፤ እነርሱም ፦

ሀ. ከበሮ፡-

ከበሮ ማለት ከብረው ከሚለው የግእዝ ግሥ የወጣ ሆኖ ትርጓሜው መታ፤ ጉሰመ ማለት ነው፤ ቃሉ ከዚህ ግሥ የወጣ ዘር ሆኖ ምሥጢሩ እግዚአብሔር በምስጋና የሚከብርበት፤ የሚመስገንበት፤ ኃይለ መለኮቱና ጽንዑ መንግሥቱ የሚታወጅበት ትእምርተ ክብር የሆነ ንዋይ ማለት ነው፤ በማ?ሌት ጊዜ ይህ መሣርያ ተሟልቶ መገኘት አለበት፡፡

ለ. ጸናጽል፡-

ጸናጽል ጸንጸለ ካለው የግእዝ ቃል የወጣ ሆኖ ፍቹ አቃጨለ ማለት ነው፤ ቃሉ የዚህ ግሥ ዘር ሆኖ ምሥጢሩ እምላካችን ሆይ ጸሎታችንን ስማ ምስጋናችንንም ተቀበል ማለት ነው፤ ይህም በማኅሌት ጊዜ ተሟልቶ መገኘት አለበት፡፡

ሐ. መቋምያ፡-

መቋምያ ቆመ ካለው የግእዝ ግሥ የወጣ ሆኖ ፍቹ ቀጥ ብሎ መቆም ማለት ነው፤ ቃሉ ከዚህ ግሥ የወጣ ሆኖ ምሥጢሩ እግዚአብሔርን ደጅ መጽናትንና የመስቀሉን ኃይል ምርኩዝ ማድረግን ያሳያል፤ ይህም በማ?ሌት ጊዜ ድምፅ የሌለው አስፈላጊ መሣርያ ነው፤ የዚህ መሣርያ አገልግሎት ፦

1. ለዝማጫ ትርክዛ፤
2. ለምርኩዝነት ወይም ለድጋፍ፤
3. ለአስረጋጭነት ነው፡፡

ማኅሌትና ውሣጣዊ ይዘቱ

በማኅሌት ጊዜ የተለያዩ ክፍሎች አሉ፤ እነርሱም የሚከተሉት ናቸው፡-

ሀ. በመጀመሪያ ቀኖናው በሚያዘው መሠረት ልብሱን በሚገባ ለብሶ፤ ፊቱን ወደ ምሥራቅ አድርጎ፤ እግሩን በማስተካከል መቋምያውን ይዞ ቀጥ ብሎ መቆም ነው፤ ከዚህ በኋላ ጸሎት ተደርጎ በሚከተለው አኳኒን የቁመቱ ሃደት ይቀጥላል፤ ቁመቱ በሰባት ዓይነት የተከፈለ ነው፤ ይኸውም ፦

1. ቁም ዜማ
2. ዝማጫ
3. ቁም
4. መረግድ
5. ጽፋት
6. አመላለስ
7. ወረብ ናቸው፡፡

አባባላቸውና ምሳሌያቸውም እንደሚከተለው እናያለን፡-

ሀ. ቁም ዜማ :-

አንድ ዜማ አዋቂ የሆነ ሰው ድጓውን አንድ ጊዜ በዜማ ይቃኘዋል፤ ከዚህ በኋላ በጎብረት አንድ ጊዜ ይዘለቃል፤ የዚህ ምሳሌ ቀያፋ ሰው ሁሉ ከሚሞት አንዱን ሰው ብንገድል አይሻልም?? በማለት ሐሳብ ሲሰጥ በጉባኤው የነበሩ ሁሉ ትክክል ነው ብለው ጌታ እንዲገደል መስማማታቸውን ያመለክታል የሐ11፣49-53።

ለ. ዝማሜ:-

ዝማሜ ቁም ዜማው በጎብረት ከተዘለቀ በኋላ የድጓው መጀመርያ ክፍል ይመራል፤ ማለትም መሪ እየመራ ተመሪ እየተመራ ይባላል፤ ቀጥሎም ካህናት ደብተራዎቹ በጎብረት መቋምያውን ወደ ቀኝና ወደ ግራ ወደፊትና ወደኋላ እየወዘወዙ አልፎ አልፎም መራቱን እየመቱ የሚባል ነው፤ የዚህ ምሳሌ መሪው የይሁዳ፣ ተመሪው የቀያፋ ምሳሌ ሆኖ ይሁዳ ኢየሱስ ካለበት ቦታ መርቼ አወስዳችኋለሁ ብሎ ለሊቀ ካህናቱ ለቀያፋ መንገሩንና ቀያፋም እሺ ብሎ መስማማቱን ያመለክታል፤ ሉቃ22፣3-6። ከምራት በኋላ ካህናት ደብተራ በጎብረት መዝመማቸው ይሁዳ በተናገረው ነገር ተስማምተው ዱላ በመያዝና በመደንፋት ጌታ ወደነበረበት ወደ ጌቴ ሲማኒ መሄዳቸውን ያመለክታል ማቴ26፣47፤ የመቋምያውን ውዝዋዜና አመታት ጌታን አንዱ ወደፊት ሌላኛው ወደኋላ አንዱ ወደ ቀኝ ሌላኛው ወደ ግራ እየገፉና እየገፈተሩ በያዙት ዱላም እየደበደቡ ማንገላታቸውን ያመለክታል፤ የድጓው እናት ዝማሜ ከተዘለቀ በኋላ መሪ እየመራ ተመሪ እየተመራ ምልጣኑ እስከ ጫፉ ድረስ ይመራል፤ ጫፉ ላይ ሁለት ጊዜ በጎብረት ይዘመማል፤ ቀጥሎ ግራና ቀኝ ይነሣል፤ ምልጣኑም ተደጋግሞ ይዘመማል፤ የዚህም ምሳሌ ይሁዳ አይሁድን መርቶ ወስዶ ጌታን ካስያዛቸው በኋላ በየተራ ወደ ሐናና ወደ ቀያፋ ሲያመልሱት ማደራቸውን በዚህ ጊዜ ሁለት ሰዎች ሊቃነ ካህናቱን በመደገፍ በጌታ ላይ በሐሰት መመስከራቸውን እንደዚሁም ወታደሮች በየመንገዱ ደጋግመው ማንገላታቸውን ያመለክታል የሐ18፣ 24፤ ማቴ፡26፣61-68።

ሐ. ቁም:-

ይህ ክፍለ ማኅሌት በግራ እጅ መቋምያ በቀኝ እጅ ጸናጽል ተይዞ ቀጥ ብሎ በመቆምና ጸናጽሉን ላይና ታች እየጣሉና ከበሮ እየመቱ የሚባል ነው፤ የዚህም ምሳሌ አይሁድ ሊነጋ ጌታን ይዘው በጸላጦስ ፊት ለፍርድ ማቆማቸውን ይጠቁማል ማቴ27፣11፤ ጸናጽሉ አይሁድ ስቀለው ስቀለው እያሉ በጸላጦስ ፊት ወደላይ እየዘለሉ መንጨጫቸውን፤ መቋምያው ንጉሥ ነህና በትረ መንግሥት ልትይዝ ይገባሃል እያሉ በትረ ሕለትን በማስያዝ መሳለቃቸውን፤ ድምፁ ከበሮው የአይሁድ ንጉሥ ሆይ ከብርና መንግሥት ይገባሃል እያሉ አስምተው በመጮሕ መዘባበታቸውን ያመለክታል የሐ19 ፣6፤ ማቴ27፣28-31።

መ. መረግድ:-

ከቁም በኋላ ድጓው ፈጠን ባለና ሞቅ ባለ የከበሮ አመታት እየተደረበ፤ እንዲሁም መጠነኛ የሆነ የአካል እንቅስቃሴ ወደ ቀኝና ወደ ግራ እየተደረገ፤ ጸናጽሉም እንደ ከበሮው ፈጠን እያለ የሚባል ነው፤ የዚህም ምሳሌ ጸላጦስ ጌታ እንዲገረፍ በፍጥነት ውሳኔ መስጠቱን፤ ወታደሮቹም ወደ ቀኝና ወደ ግራ እየገፈተሩ ወደ መግረፍያ ቦታ መውሰዳቸውን፤ ሕዝቡም በችኮላ በሞት መወገድ አለበት እያለ ከፍተኛ ጩኸት መጮኹን፤ ግርፋቱም በኦሪት ከታዘዘው ሕግና ደምብ ውጭ እጽፍ ድርብ እያደረጉ ጌታን መግረፋቸውን ያሳያል።

ሠ. ጽፋት:-

ቃሉ ጸፍቦ በጥፊ መታ ካለው የግእዝ ግሥ የተገኘ ሆኖ ትርጉሙ በጥፊ መማታት ማለት ነው፤ ይህ ክፍለ ማጥላት ጸናጽሉም ሆነ ከበሮው በፍጥነት እየተመታ የሚባል ነው፤ የዚህም ምሳሌ ወታደሮቹ የጌታን ፊት በጨርቅ እየሸፈኑ ደጋግመው በጥፊ በመምታት ማን መታሕ እያሉ የፈጸሙበትን ግፍ ያመለክታል።

ረ. አመላለስ:-

አመላለስ መቋምያውን በትክክል ላይ በመሸከምና በማስረገጥ፤ በጭብጨባና በአልልታ፤ መጀመርያ ዝግታ ባለው አመታት ተመላልሶ ኋላ የሚሸበሸብ ነው፤ ይህም ጸላጦስ ቀስ ብሎ አይሁድን በማሳመን ጌታን ሊያድን ፈልጎ መላልሶ ምን አደረገ እያለ መጠየቁን ያሳያል፤ ኋላ በሽብሻቦ መባሉ ግን ጸላጦስ በመጨረሻ እንደ ሕጋችሁ ፍረዱበት ብሎ አሳልፎ መስጠቱንና ሕዝቡና ወታደሩ ደስ ብሎአቸው ተቻኩለው በእርግጫ እየተማቱ መስቀሉን አሸክመው ሊሰቅሉት ወደ ቀራንዮ መውሰዳቸውን ያሳያል የሐ19፣17

ሰ. ወረብ:-

ወረብ ማለት ቅብብሎሽ፣ ድግግሞሽ ማለት ነው፤ ይህም በመቀባበልና ደጋግሞ በማመላለስ የሚባል መሆኑን ይገልጻል፤ የወረብ አባባል እንደ አመላለስ መቋምያን በትክክል ላይ በመሸከም፣ በማስረገጥ፣ በጭብጨባና በእልልታ የሚባል ነው፤ በምሳሌነቱ ጌታ መስቀሉን ተሸክሞ ወደቀራንዮ ሊጓዝ፣ የገሊላ ሴቶች ያለማቋረጥ እያለቀሱ መከተላቸውን አይሁድ ግን አሁንም ደጋግመው በእርግጫ እየተማቱ ደስ ብሎአቸው ሊሰቅሉት መስቀሉን አሸክመው ወደ ቀራንዮ መሄዳቸውን ያመለክታል፤ ሉቃ23፣ 26-29፤ በሌላም በኩል የአመላለስና የወረብ አባባል ኃዘንና ደስታ የተቀላቀለበት ገጽታ ያለው ነው፤ ኃዘኑ የመስቀል ምሳሌ የሆነው መቋምያ መሸከም ሲሆን ደስታው ደግሞ ጭብጨባውና እልልታው ነው፤ ይህም የተፈጸመው ድርጊት አሳዛኝ ቢሆንም ድንኳኑን ያስገኘ በመሆኑ የምእመናን ደስታ መሆኑን ለመግለጽ የሚደረግ ነው።

እንግዲህ ይህ ሁሉ የማጎሌተ ያፌድ አባባል ስንመለከት የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስ ነገረ መስቀልን የሚያሳስብ ሆኖ እናገኘዋለን፤ ይህንን የመሰለ ታላቅ ሀብተ መንፈስ ቅዱስ በከፍተኛ ተጋድሎ ጠብቀው ከትውልድ ወደ ትውልድ በማስተላለፍ እስካሁን ላይረሱልን የኢትዮጵያ ሊቃውንት አባቶቻችን ከፍተኛ የሆነ አድናቆትና ምስጋና ሊሰጣቸው ይገባል፤ የአሁኑ ትውልድም ለዘመናት ተጠብቆ የኖረውን ዜማና ባህል ዘመኑ በሚጠይቀው ሁኔታ ተንከባክቦ ለቀጣዩ ትውልድ ማስተላለፍ ይጠበቅበታል።

የሰዓታት ዜማና ደራሲው

የዚህ ዜማ ደራሲ በቅዱስ ያፌድ ዜማና በምስጢረ መጻሕፍት ከፍተኛ እውቀት የነበራቸው አባ ጊዮርጊስ ዘጋስጫ የተባሉ ሊቅ ናቸው፤ አባ ጊዮርጊስ የደረሱት ይህ የዜማ ድርሰት በየሰዓቱ የሚደርስ ጸሎት ስለሆነ ሰዓታት በሚል ስም ተሰይሞአል፤ ይህ የዜማ ጸሎት በመካከሉ የቅዱስ ያፌድ ድርሰቶችና የሌሎች ሊቃውንት ድርሰቶች ተሰባጥረው ይገኙበታል፤ ለምሳሌ ከቅዱስ ያፌድ ድርሰቶች አካትብ ወእትነሣእና አንተ በሰማይ ከሊቃውንትም መስተብቁፅና ሊጦን አሉበት፤ ጸሎቱ ከዓመት እስከ ዓመት የሚባል አንድ ወጥ እንጂ እንደ ድን የተለየ የየቀኑ፣ የየበዓሉና የየዘመኑ የሆነ የለውም፤ በመሆኑም ከቅዱስ ያፌድ ዜማ ድርሰት ጋር ሲመጣጠን እጅግ በጣም ትንሽ ነው፤ አባ ጊዮርጊስ የሰዓታትን ዜማ ደረሱ ሲባል ዘሩን ራሳቸው ደረሱት ማለት እንጂ ከቅዱስ ያፌድ የተለየ ሌላ ዜማ ፈጥረው ደረሱ ማለት አይደለም፤ ድርሰታቸውን በቅዱስ ያፌድ ዜማ በማዜም አቀነባበሩት ማለት ነው፤ ይህ የሰዓታት ዜማ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታላላቅ ገዳማት ከዓመት እስከ ዓመት ይቆማል፤ በሌሎች አድባራትና አብያተ ክርስቲያናት ደግሞ በዓባይት በዓላትና በወርኃ ጾም ይቆማል፤ የሰዓታት ዜማ ትምህርት ከቅዱስ ጋር አብሮ የሚሰጥ ነው፤ የጋስጫው አባ ጊዮርጊስ የቅዱስ ያፌድ ዜማ መምህር ከመሆናቸውም ሌላ ምሁረ መጻሕፍት ስለነበሩ ብዙ መጻሕፍትን ደርሰዋል፤ በመሆኑም ጾመ ድን የተባለውን የወርኃ ጾም ክፍለ ድን ከድንድው አውጥተው ለብቻ እንዲቀነባበርና ሁሉም እንዲማረው አድርገዋል፤ የቤተልሔመ መራሒ መምህር ልሳነ ዕፍረትንና የቆማ ፋሲለደስ መምህር ዕንቁባሕርይን ያስተማሩም እርሳቸው ናቸው፤ በመሆኑም በዚህ ትምህርት ከቅዱስ ያፌድ ቀጥለው የሚታወቁ እርሳቸው ናቸው።

ክፍል 7

የቅዱስ ያፌድ ዜማ የሰጠው ጥቅም

የቅዱስ ያፌድ ዜማ ለኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የሰጠው ጥቅም እጅግ በጣም ብዙ ነው፤ ከነዚህም ውስጥ የሚከተሉት ይገኙባቸዋል፤ እነርሱም፡-

1. በሥነ ጽሑፍና በቋንቋ እድገት

በሁሉም ዘንድ እንደሚታወቀው ቅዱስ ያፌድ ዜማውን የደረሰበት ወቅት የግእዝ ቋንቋ ወደ አዲስ የአጠቃቀም ስልት በተሸጋገረበት ማግሥት ነበር፤ ይኸውም ከጥንት ጀምሮ በግእዝ ፊደልና ቋንቋ ሲጻፍ፣ ሲነበብና ሲነገር የነበረው ጥንታዊው ግእዝ በዕራተኛው ክፍለ ዘመን እሱን ሰላማ ከሣቴ ብርሃን ከኢትዮጵያ ሊቃውንት ጋር በመሆን ለነባሩ ፊደል ከግእዝ እስከ ሳብዕ ያለውን የፊደል ሆሄ በማከል

ቋንቋውም ሆነ ሥነ ጽሑፉ በዚሁ ዓይነት ጥቅም ላይ እንዲውል ማድረጋቸው ይታወቃል፤ በመሆኑም አዲሱን የግእዝ ቋንቋ ለመለማመድ ምሁራኑም ሆኑ ተራው ሕዝብ ቅዱስ ያሬድ እስከተነሣበት ጊዜ መቸገራቸው አልቀረም፤ ይሁንና ቅዱስ ያሬድ ዜማውን የደረሰው በአዲሱ ወይም በተሻሻለው የግእዝ ቋንቋ ስለሆነ ሊቃውንቱና ካህናቱ ዜማውን ሊማሩ የግእዙንም ቋንቋ ይበልጥ እንዲለማመዱትና በጥራት እንዲያውቁት አስችሎአቸዋል፤ በዚህም የቅዱስ ያሬድ ዜማ ለሥነ ጽሑፍ፣ ለቋንቋ ማደግና መስፋፋት ከፍተኛ አስተዋጽኦ ያደረገ መሆኑን እንገነዘባለን።

2. በነገረ መለኮት ትምህርት

ቅዱስ ያሬድ የዜማ ደራሲ ብቻ ሳይሆን የቅዱሳት መጻሕፍት ትርጓሜ መምህርም እንደነበረ ቀደም ሲል ተገልጿል። ስለሆነም በዜማ ድርሰቱ ውስጥ ብዙ የሃይማኖት ትምህርቶች ተካተው ይገኛሉ፤ ቅዱስ ያሬድ ከብዙ መጻሕፍት ስለሚጠቅሰና መጻሕፍትም ደግሞ የሚያስረዱት የሃይማኖትን ትምህርት ስለሆነ የሃይማኖት ትምህርቱን በዜማ አቀነባብሮ መድረሱ በጣም ተወዳጅ ትምህርት እንዲሆን አድርጎታል ማለት ነው፤ ከዚህም ጋር የረቀቀውን በማጥላትና የተሠወረውን በመግለጥ የመተርጉም ሁኔታ በድርሰቱ ውስጥ ስለሚታይ ድርሰቱ ብዙ ጥቅም የሚሰጥ ነው፤ ድን የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ትምህርተ ሃይማኖት ከመጀመርያ ጀምሮ ምን ይመስል እንደነበረ ለመረዳት ለሚፈልግ ሁሉ እንደቀዋሚና ተጨባጭ ማስረጃ የሚያገለግል የሃይማኖት ምስክር መጽሐፍ ሆኖ የሚያገለግል ስለሆነ በትምህርተ ሃይማኖት አስረጅነቱም ከፍተኛ ጥቅም የሚሰጥ ሆኖ ይገኛል፤ በመሆኑም ሊቃውንቱ በትርጓሜ ጊዜ በአስረጅነት እየጠቀሱ ይጠቀሙበታል።

3. በሥርዓተ ጸሎት

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ቀኖና መሠረት ከዓመት እስከ ዓመት ለሚከናወነው ማንኛውም ሥርዓተ ጸሎት ዋና መሪው የቅዱስ ያሬድ ዜማ ነው፤ ማግሌቱ፣ ቅዳሴው፣ ፍትሐቱ፣ ጥምቀት ክርስትናው ወዘተ ሁሉ በዜማው መሪነት የሚከናወኑ ናቸው፤ የዘመናቱ አከፋፈልም ሆነ በየዘመናቱ መከናወን ያለባቸው የጸሎት ክንውኖች የሚመራው ይህ የዜማ መጽሐፍ ነው፤ ከዚህም በተጨማሪ ራሱ ድርሰቱ በዋነኛነት ጸሎትን በብዛት የያዘ ነው፤ ከዚህም ሌላ የሥነ ምግባር ትምህርት፣ የምስጋናና የንሥሐ ትምህርትን ያጠቃለለ በመሆኑ ለመንፈሳዊ ሕይወት ጥንካሬ የሚሰጠው ጥቅም ከፍተኛ ሆኖ ይገኛል።

4. በታሪክ ትምህርት

የቅዱስ ያሬድ ድርሰት በታሪክ ትምህርትም የበለጸገ ድርሰት ነው፤ በመሆኑም ከታሪክ አንጻር ሲታይ ከእርሱ በፊት የተፈጸሙና እርሱ በነበረበት ጊዜ የተከናወኑ ነገሮች በዜማ ድርሰቱ ውስጥ ተተርክው ይገኛሉ፤ ለምሳሌ እሱ በነበረበት ጊዜ ከፍተኛ ጭፍጨፋ የተፈጸመባቸው የናግራን ሰማዕታት ታሪክሁኔታውን በመዘርዘርና የዋና ዋናዎቹን ሰማዕታት ስም በመጥራት ይተርካል፤ እንደዚሁም የሌሎች ቅዱሳን ታሪክን መዝግቦ ይገኛል፤ በመሆኑም በታሪክ መዝገብነቱ ብዙ ጥቅም የሚሰጥ ነው።

5. የቤተ ክርስቲያንን አንድነት በመጠበቅ

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን አንድነት በማጠናከርና በመጠበቅ ረገድ የቅዱስ ያሬድ ዜማ የመጀመርያውን ደረጃ ይይዛል፤ ይህም ማለት ዜማው አንድና ወጥ የሆነ ሥርዓትን በመዘርጋት የቤተ ክርስቲያኗ ሁለንተናዊ ሕይወት በአጠቃላይ በቅዱስ ያሬድ ዜማ አሥሮ ቋጥሮታል፤ ማንም ሰው ሊፈታው ወይም ሊበጥሰው የማይችል ጠንካራ አንድነት እንዲሆን አድርጎታል፤ አቅጣጫው አንድ ብቻ ነው እርሱም የቅዱስ ያሬድ ዜማ ነው፤ ዜማው በየትኛውም አካባቢ የምትኖር የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን አንድ ዓይነት መዝሙር፣ አንድ ዓይነት ቅዳሴ፣ አንድ ዓይነት ሥርዓት በአንድ ቀን ማቅረብ እንድትችል አድርጎአል፤ መለያየትና መከፋፈል በቤተ ክርስቲያኗ ውስጥ ፈጽሞ ሊታሰብ የማይችል እስኪሆን ድረስ ጥበቃውን አሳይቶአል፤ ስለሆነም የቤተ ክርስቲያኗን አንድነት በመጠበቅ ከፍተኛ ጥቅም አስገኝቶአል።

6. የቅዱስ ያሬድን ዜማ ከሌላው ዜማ ለየት የሚያደርገው

በዓለማችን ያሉ የሃይማኖት ተቃዋሚነት የየራሳቸው የሆነ ዜማ እንዳላቸው ይታወቃል፤ የቅዱስ ያሬድ ዜማ ድርሰት ግን ከዚህ ሁሉ ለየት ያለ ባህሪ ያለው ነው፤ ዕድሜ ልክ ቢያዘመኑትም በየቀኑ ልብን በጋሜት እየሞላና

በተመሰጠ እያከነፈ ሓሳብን ሁሉ ወደ መንፈሳዊ ሕይወት ጨልጦ ከሚወስድ በቀር ሲጠገብና ሲሰለች አይታይም፤ ይህ ሊሆን የቻለው ዜማው በዓለም ውስጥ ተመሳሳይ የማይገኝለት ልዩ ጣዕም ያለው ከመሆኑም በላይ በውስጡ እንደ ልብ እየተቀያየሩ የሚዜሙ ብዙ የተለያዩ ዜማዎች ማለትም የግእዝ ዜማ፣ የዕዝል ዜማ፣ የዓራራይ ዜማ ያሉት በመሆኑ ነው፤ እንደዚሁም ድጓው ከዝማሬው፣ ዝማሬው ከመዋሥኦቱ፣ መዋሥኦቱ ከምዕራፉ፣ ምዕራፉ ከቅዳሴው የተለየ ጣዕምና ለዛ ያለው ስለሆነ ሁሌም እንደ አዲስ ነገር የሚያዜሙት እንጂ የሚጠገብ አልሆነም፤ ዜማው በጣም ትልቅ ድርሰት ስለሆነ በዚያው ልክ ብዙ የተለያዩ ጣዕመ ዜማዎችና የዜማ አመሎች ስለሚገኙበት ሁሌም አዲስ ነው፤ እንደዚሁም ለእያንዳንዱ ክብረ በዓልና ለየዘመናቱ የየራሳቸው የሆነ ዝግጅት ስላላቸው ከተመደበላቸው ቀን በቀር በሌላ ቀን አይባሉምና ጣዕመ ዜማው በዓመት አንድ ጊዜ ስለሚባል ሁሌ ሳይጠገብ እንደተናፈቀ እንዲኖር አድርጎታል። የቅዱስ ያሬድ ዜማ በቅንብርና በአዘገጃጀቱ፣ በኃይለ ቃሉና በምሥጢር ገላጭነቱ በጣም የረቀቀና የጠለቀ ስለሆነ እንዲሁ በቀላሉ የሚለመድና የሚያዝ አይደለም፤ ዜማውን በትክክል ለማወቅ ቢያንስ ከዐሥር ዓመት በላይ ይፈጃል፤ ስለሆነም በቀላሉ መያዝ እንደማይቻል ሁሉ በቶሎ የመጠገብ ባህርይም የለውም።

ይህ የቅዱስ ያሬድ ዜማ ካለው ልዩ ጣዕምና ተወዳጅነት የተነሣ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ልጆች ማንም ሳይገፋፋቸውና ሳያስገድዳቸው በራሳቸው ፍላጎት ብቻ ከሞቀ ቤታቸው ወጥተው፣ ከእናት አባታቸውና ከሥጋ ዘመዶቻቸው እንዲሁም ከትውልድ ቀያቸው ወጥተው ራቅ ወዳለ ሌላ ቦታ በመሄድ ሙሉ ጊዜያቸውን በቅዱስ ያሬድ ዜማ ትምህርት ጥናት ላይ በማዋል ረጅም ጊዜ ወስደው ሙያውን መማራቸው፣ እንዲሁም በትምህርት ጊዜ የሚያጋጥማቸው ረጋብና እርዛት፣ በሽታና ብቸኝነት ሳይበግራቸው በሚያስደንቅ ሁኔታ ተወዳዳሪ የማይገኝላቸው ሊቃውንት ሆነው መገኘታቸው የዜማውን ምንነት በትክክል የሚያረጋግጥ ተጨባጭ ምስክር ነው፤ ይህን ሁሉ ስንመለከት እውነትም በመንፈስ ቅዱስ የተገለጸና የተሰጠ ሀብት መሆኑን እንረዳለን፤ ሊቃውንቱ ሙሉ በሙሉ ተምረው ዜማውን በሚገባ ካወቁ በኋላም ሳይሰለቹትና ሳይጠገቡት ሞት እስኪለያቸው ድረስ መላ ዘመናቸው ያመሰግኑበታል እንጂ በቃን ደክመን አይሉም።

ምዕራፍ 6

ክፍል 1

የቅኔ ሥነ ጥበብ በኢትዮጵያ

የቤተ ክርስቲያን መሠረታዊ የትምህርት ዓይነቶች በአራት ዋና ዋና ክፍሎች የተከፈሉ ናቸው፡፡
እነሱም፡-

1. ፀዋትወ ዜማ
2. ፀዋትወ ቅኔ
3. ትርጓሜ መጻሕፍት
4. የቀጥር ወይም የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ናቸው፡፡

ለእያንዳንዳቸውም ልዩ ልዩ የትምህርት ዘርፍና ስያሜ አላቸው፡፡ ይኸውም በጥቅሉ ፀዋትወ ዜማ የሚባሉት፤ ምዕራፍ፤ ጸመ ድጓ፤ ድጓ፤ ዝማሬ መዋሥዕትና ቅዳሴ እንዲሁም አቋቋም የሚል ስያሜ የተሰጣቸው የፀዋትወ ዜማ ዝርዝር የትምህርት ዓይነቶች ናቸው፡፡
የቅኔ መንገድ በአራት ይከፈላል፡፡

ይኸውም፡-

1. የጥንቱ የቅኔ መንገድ
2. የዋድላ
3. የዋሽራና የጉንጅ
4. የጎንደር የቅኔ መንገድ ነው፡፡

ትርጓሜ መጻሕፍት ተብሎ ጠቅለል ባለ መልኩ የተሰየመው ከፍተኛ የትምህርት ዓይነት ደግሞ አራት ክፍሎች አሉት፤

በዝርዝር ሲተነተኑም፡-

1. የብሉይት ትርጓሜ
2. የሐዲሳት ትርጓሜ
3. የመጻሕፍተ ሊቃውንት ትርጓሜ
4. መጻሕፍተ መነኮሳት ናቸው፡፡

እነሱም በጥቅል ስማቸው አራቱ ጉባኤያት ተብለው ይጠራሉ፡፡

የቅኔና የመጻሕፍት መምህራኑም የመዐርግ ስም የቅኔ መምህሩ መጋቤ ምሥጢር፤ የመጻሕፍተ ብሉይት መምህሩ መጋቤ ብሉይ፤ የመጻሕፍተ ሐዲሳት መምህሩ መጋቤ ሐዲስ የመጻሕፍተ ሊቃውንት መምህሩ ሊቀ ሊቃውንት ተብለው ይጠራሉ፡፡ አራቱንም ጉባኤያት በሙሉ የሚያውቁትና ጉባኤ ዘርግተው የሚያስተምሩት መምህራን ደግሞ አራት ዓይና፤ ወርቅ በምንቸት እየተባሉ ይጠራሉ፡፡ እንደእነ ወርቅ በምንቸት ድንቆማረቆ፤ እንደ እነ አራት ዓይና ጉሹና እንደ እነ አራት ዓይና ኤስድሮስ ማለት ነው፡፡

የትርጓሜ መጻሕፍት መሥራቾች

የታች ቤትና የላይ ቤት የትርጓሜ መጻሕፍት መሥራቾች ከዚህ ቀጥሎ ስማቸው በተራ ቀጥር የተቀመጠው ጥንታውያን የአብነት መምህራን ናቸው፡፡

እነሱም፡-

1. መምህር አብራንዮስ

2. መምህር ሥነ ክርስቶስ
3. መምህር ኤስድሮስ
4. አለቃ ወልደ አብ የሚባሉ ኢትዮጵያውያን የአብነት መምህራን ሲሆኑ በጥቅሉ የታች ቤት ትርጓሜ መምህራን ተብለው ይጠራሉ።

ቀደም ሲል ግን

1. ጌታው ዮናስ
2. ጌታው ሠርፀ ድንግል
3. ጌታው ወልደ ማርያም
4. ጌታው መዝሙረ ድንግል የሚባሉ ኢትዮጵያውያን የላይ ቤት ትርጓሜ መምህራን ነበሩ።

እንግዲህ ከዚህ በላይ ከተዘረዘሩት ከቤተ ክርስቲያን የትምህርት ዓይነቶች በመጠኑም ቢሆን ለመግለጽና ግንዛቤ ለማስጨበጥ የተፈለገው ከፍ ብሎ በርእሱ እንደ ተገለጸው የቅኔ ሥነ ጥበብ በኢትዮጵያ የሰጠውን ጠቀሜታና የተጫወተውን ሚና እንዲሁም ያለውን የፍልስፍና ገጸ ባሕርይ ለማስጨበጥና ለማስገንዘብ በመሆኑ ይህ ጥናታዊ ጽሑፍ የቅኔን ትምህርት አመሠራረት፣ አካሄድና ጠቀሜታ ፈለግ ብቻ ተከትሎ የሚጓዝ ይሆናል።

በዚህም መሠረት፤

1. የቅኔ ሥነ ጥበብ በኢትዮጵያ ከመቼ ጀምሮ እያደገ እንደመጣ
2. የታወቁት የመጀመሪያዎቹ የቅኔ ጉባኤ ቤቶች በሀገራችን በኢትዮጵያ በየትኛው ክፍል እንደሚገኙና የትኞቹ እንደሆኑ
3. የቅኔ ሥነ ጥበብ ስልትና ዓይነት
4. የቅኔ ምርምር ለሰው ልጅ አእምሮ የሚሰጠው ስፋት
5. ቅኔ ለቤተ ክርስቲያን የሚሰጠውን አገልግሎት፣ የእምነትና የአምልኮ ምስጢር መግለጫ መሆኑን ደረጃ በደረጃ መግለጽና ማስረዳት እጅግ በጣም ጠቃሚና ተገቢም ነው።

ስለሆነም የቅኔን ትርጉምና ዓይነት፣ ይዘትና ስልት፣ ለሰው ልጆች የሚሰጠውን የአእምሮ ስፋትና ጥልቀት እንዲሁም ለቤተ ክርስቲያን፣ ለሀገርና ለወገን የሚሰጠውን ጠቀሜታና የሚያበረክተውን አገልግሎት ከረዥሙ ባጭሩ፣ ከብዙው በጥቂቱ በቅደም ተከተል ማቅረብ የጥናታዊ ጽሑፉ ዋና ዓላማ ነው።

ክፍል 2

የቅኔ ትርጉምና ገጸ ባሕርያት

ቅኔ በልሳነ ግእዝ በጥሬው ቋንቋ ሲተረጎም ቀነየ ገዛ ከሚለው የግእዝ ቋንቋ ግ/ሥ የተገኘ ጥሬ ዘር ነው። በሌላ ብሂልም ቀነየ ገዛ የሚለውን የግ/ሥ አንቀጽ ያስገኘ ጥሬ ዘር ነው። ትርጓሜውም መገዛት ማለት ሲሆን የቃሉ ትክክለኛ ትርጉም ይኸው መሆኑንም ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በገላትያ መልእክቱ ምዕ. 5 ቀ. 1 ላይ «ቁሙ እንከ ወኢትሑሩ ውስተ አርዑት ቅኔ» ማለት ከእንግዲህ ወዲህ ወደ ባርነት ወይም ወደ መገዛት ቀንበር አትሂዱ በማለት አረጋግጦ ገልጾታል።

የቃሉ ትክክለኛ ትርጉም ይህ ከዚህ በላይ የሰፈረው ይሁን እንጂ (ሆኖ ሳለ) ፍጡራን በየጊዜው የፈጣሪያቸው ተገዦች መሆናቸውን ለመግለጽና እግዚአብሔር ቀብቶ ለሾማቸው ሰዎች፣ ለቅዱሳን መላእክትና ለጳጳሩን በየጊዜው አዳዲስ ድርሰት እየደረሱ የሚያቀርቡት የምስጋና ቅኔም ትርጓሜውና ፍታው ከዚህ ጋር የተያያዘ ነው። ወይም ከዚህ ጋር የተዛመደ በመሆኑ አጠቃላይ ስያሜው ቅኔ የሚለውን ስም እንዲያገኝ አድርጎታል።

ከዚህም ሌላ የውስጥና የውጭ ሕዋሳትን ለሕሊና አስገዝቶ በሰከነ መንፈስና በተመስጦ በተወሰነ ወይም ቁርጥ ባለ ሐሳብ ላይ የሚታሰብ ስለሆነ ቅኔ የሚለውን ስያሜ ሊያገኝ ችሏል። ይህም ይታወቅ

ዘንድ በተመስጦ ቅኔ በመቁጠር ላይ ያለና በቅኔ ምስጢር ልቡ የተሰወረ ሰው ቅኔ በሚቁጥርበት ወይም በሚያስብበት ጊዜ በአጠገቡ ወይም በፊቱ የሚደርሰውን ወይም የሚደረገውን ነገር እያየ አያይም፤ እየሰማም አይሰማም፡፡

ይህም በመሆኑ በቀድሞ ጊዜ ማለት በጎንደር ዘመነ መንግሥት ጊዜ የጎንደር ደብረ ቁስቋም አለቃ (አስተዳዳሪ) በእልፍኛቸው ውስጥ ምንጣፋቸውን አስነጥፈው፤ መጻሕፍታቸውን በፊታቸው ደርድረው ለበዓል ቁስቋም የሚቀኙትን ቅኔ ሲያስቡና ሲቁጥሩ ወይም ሲያወጡና ሲያወርዱ ንጉሡ ዘው ብለው ሲገቡ ልባቸው ተመስጦ ሊያዩዋቸው ባለመቻላቸው ቀና ብለው ሳያዩዋቸው ቁጭ እንዳሉ ቀሩ፡፡ ንጉሡም ነገሩ ገርሟቸውና ደንቋቸው በእሳቸው አጠገብ አልፈው ከአልጋ ላይ ተቀምጠው ፍጻሜውን ለማየት ሁኔታቸውን ይመለከቱ ጀመር፡፡ በዚህ ረገድ ንጉሡ ብዙ ጊዜ ካጠፉ በኋላ የደብረ ቁስቋሙ አለቃ አእምሮአቸው ሲመለስ ንጉሡ ተቀምጠው ቢያዩ ደንግጠው በመነሣት ንጉሡን እጅ ነሱ፤ ንጉሡም « ምን ነው? ምን ሆነህ ነው? ብለው ቢጠይቁቸው «ጃንሆይ ቁስቋምን ያህል ደብር አምነው ሹመውኛል፤ ለበዓል የተሰበሰበው ሰው አለቃው ምን ይናገር ይሆን እያለ ዓይን ዓይኔን ሲያየኝ ያልሆነ ነገር ቢሰማ ደብሩን አዋርዳለሁ፤ ጃንሆይንም አሳማለሁ፤ እኔም አፍራለሁ ብዬ ቅኔ እቆጥር ነበረ» አሉ ይባላል፡፡

ይህም ልብ ብሎ ላስተዋለው ራሱን የቻለ ታላቅ ትምህርት ነው፡፡ ዛሬ «የሾመኝን ወይም ቤተ ክርስቲያኔን እንዳላሳማ፤ ራሴንም እንዳላስነውር» በማለት ስለኖላዊነቱ መብቃትና አለመብቃት የሚያስብና የሚጨነቅ የደብር አለቃ ይገኝ ይሆን? አይገኝም እንጅ ከተገኘ መልካም ነው፡፡ በሌላ አተረጓጎም ቅኔ ማለት ተቀኝ፤ ሙሾ አወጣ፤ ግጥም ገጠመ፤ አራቆ ተናገረ፤ አዜመ፤ አንጎራጎረ፤ መራ ተብሎ ከሚተረጎመው ግሥ የተገኘ ጥሬ ዘር እንደ ሆነ የቅኔ ሊቃውንት ያስረዳሉ፡፡ በአጭሩ የቅኔ አጠቃላይ ትርጉሙ ሰው ከራሱ ከልቡናው አንቅቶ፤ አመንጭቶ ለፈጣሪው አዲስ ምስጋና ለማቅረብ በፈለገ ጊዜ ምሳሌ መስሎ፤ ከምስጢር ምስጢር አማርጦና አራቆ ቤት በመምታትና ግጥም በመግጠም በልቡ ውስጥ ያለውን ዕውቀትና የአእምሮውን ርቀት ወይም ምጥቀት የሚያሳውቅበት፤ የዕውቀቱን ደረጃ ለሌላው የሚገልጽበትና የሚያስረዳበት፤ የሚሰማውንም ልቡና የሚያነቃቃበት፤ የሚያራቅቅበትና የሚመስጥበት ድርሰት እንደ ሆነ የቅኔ ሊቃውንቱ ያስረዳሉ፡፡

ይህም በመሆኑ ራሳቸው የቅኔ ሊቃውንቱ የካህን የዕውቀቱ መጠን ወይም ስፋትና ጥልቀት የሚታወቀውና የሚለካው በቅኔው እንደ ሆነ ይናገራሉ፤ በዚህ ረገድ እንደ ቅኔ ሊቃውንቱ አባባል ከሆነ ቅኔ የማያውቅ ካህን የካህነቱ መጠን የቱን ያህል እንደ ሆነ ሊቃውንቱ አይችልም ማለት ነው፡፡ የቅኔን ድርሰት ጊዜ አይወስነውም፤ በየጊዜው በዓለም ላይ ማለት በሰማይም ሆነ በምድር ከሚከሰቱ አዳዲስ ድርጊቶች ጋር በመገናኘብ ከሰው ልቡና ሲፈልቅና ሲመነጭ የሚኖር የማያቋርጥ ድርሰት ነው፡፡ ይሁን እንጂ ቅኔ ሲባል ምንም እንኳን እንደ መለኮት ጊዜና ቦታ ባይወሰንበትም ይዘቱና ሙያው ሳይለዋወጥ ከጊዜው ጋር እየተለዋወጡ የሚጓዙ ባሕርያት አሉት፡፡

ክፍል 3

የቅኔ ትምህርት አጀማመርና ሃደት

የቅኔ ትምህርት አጀማመርና ታሪካዊ አመሠራረት በአግባቡ፤ በሥርዓቱ መቼና የት እንደ ተጀመረ፤ እነማን እንደ ጀመሩትም ስንጠይቅ የተጀመረው በአዲስ ገብረ መስቀል ዘመነ መንግሥት ነው፡፡ የጀመረውም የሰሜን ኢትዮጵያ ማለት የትግራይ ተወላጅ የሆነውና በዜማ ፈጣሪነቱ ዝናው በመላው ዓለም የታወቀው የፀዋትወ ዜማ ደራሲ ኢትዮጵያዊው ቅዱስ ያሬድ ሲሆን፤ እሱም ፀዋትወ ዜማን ሲደርስ አብሮ እንደ ደረሰው የቅኔ ሊቃውንቱ ይተርካሉ፡፡ የሚያቀርቡትም ማስረጃ ቅዱስ ያሬድ ምዕራፍ በተባለው ድርሰቱ የሠራው ምቅናይ ከቅኔ ጋር ተመሳሰሎ መገኘቱን ነው፡፡

በሌላ አተራረክም ከቅኔ ድርሰት የቅዱስ ያሬድ የዜማ ድርሰት መቅደሙ የማይካድና ቅኔ በቅዱስ ያሬድ መዝሙር አልፎ አልፎ እየገባ የሚዘመር ስለሆነ ዋዜማ፤ ሚበዝጉ፤ ይትባረክ፤ ዘይእዚ፤ መውድስ፤ ኩልክሙ፤ ክብር ይሕቲ፤ ዕጣን ሞገር የሚለውን ስም ከቅዱስ ያሬድ የዜማ ድርሰት

በመውሰድ ይህንን አስጠግቶ የቅኔን ድርሰት ቅዱስ ያሬድ ከፀዋት ዜማ ድርሰቱ ጋር አብሮ እንደ ደረሰው ይተረካል እንጂ በእውነተኛው ታሪክ ግን የቅኔን ድርሰት የደረሰው የሐንስ ዘገባውን የተባለ የሰሜን ወሎ የዋድላ ተወላጅ የቅኔ ሊቅ እንደ ሆነ የቅኔ ሊቃውንት በትክክል ያምናሉ።

በሌላ በኩልም የቅኔን ድርሰት የደረሰው ደቀ እስጢፋ ወይም ተዋንይ የተባለው የጎጃም ተወላጅ የቅኔ ሊቅ ነው የሚሉ አሉ። የሁለቱም ትረካ ማስረጃ የዋድላ አገባብ፣ የጎጃም አገባብ፣ የዋድላ ቅኔ፣ የጎጃም ቅኔ እየተባለ እስከ አሁኑ ትውልድ ድረስ ሲወርድ ሲዋረድ የቆየና ያለ ስለሆነ የሁለቱንም ወገን ታሪክ ከመቀበል በስተቀር ሌላ አማራጭ እንደ ሌለ ታላቁ ሊቅ መልአክ ብርሃናት አድማሱ ጀምበሬ «ዝክረ ሊቃውንት» በተባለው የቅኔ መጽሐፋቸው አረጋግጠው አትተውታል።

ታሪኩም ባጭሩ እንደዚህ ነው፤ እንደ ዋድሎች አባባል የቅኔን ድርሰት የጀመረው ቅዱስ ያሬድ ነው የሚለውን ታሪክ መሠረት በማድረግ በ1460 ዓ.ም የሐንስ ገብላዊ የተባለው የቅኔ ፈላስፋ የቅኔን ድርሰት መሥራቻ የሆነው ቅዱስ ያሬድ በዜማ ድርሰቱ የቅኔን መንገድ እንደ ጀመረ ተገንዝቦ እግዚአብሔር መንፈስ ቅዱስ የቅኔን ድርሰት እንዲገልጽለት በወሎ ክፍለ ሀገር በአማራ ሳይንትና በቦረና መካከል በሚገኝ ልዩ ስሙ ደብረ ታቦር በሚባል ቦታ በወቅቱም የአፄ ይኩኖ አምላክ ከተማ በነበረው ስፍራ ሱባኤ ገባ፤ በዚህም ጊዜ የቅኔ ምሥጢሩ ከነቤቱ ወይም ከነስንኙ ተገልጸለት ከቅዱስ ያሬድ ቅኔ አዘል የዜማ ድርሰት ጋር አያይዞ እንደ ደረሰው ይተርካሉ።

ከዚህ በኋላ የሐንስ ገብላዊ ለአባ ወልደ ገብርኤል አስተማረ፤ አባ ወልደ ገብርኤልም ለሠምረ አብ አስተማረ፤ ሠምረ አብም ያስተምር የነበረው በ1460 ዓ.ም ገደማ በዐፄ በእደ ማርያም ዘመነ መንግሥት ስለ ነበረ ንጉሡ አፄ በእደ ማርያም ሠምረ አብን «አንተ ከእነ አባትህ በከንቱ ትደክማለህ እንጅ ያገኛችሁት ከማን ነው?» ብለው ጠየቁት፤ ሠምረ አብም ንጉሡን በእደ ማርያምን «በዚህ ጉዳይ ላይ የሚጠራጠሩ ከሆነ እግዚአብሔር ቸር ነው ይገልጻልናል ሱባኤ እንግባ» አላቸው። ንጉሡም ፈቃደኛ ሆነው ሱባኤ ቢገቡ ጉዳዩ የመንፈስ ቅዱስ እንደ ሆነ ተገልጸላቸው

«ድኅረ ተሰብረ አጽንኦ ለሰብእናን ልሕኩት
ለብሐዊ ክርስቶስ በማየ ሐዲስ ጥምቀት»

የሚለውን ቅኔ እንደ ዘረፉ ይነገራል።

ቀኑም ጥር 12 ቀን የቃና ዘገቢላ ዕለት ስለ ነበረ ቅኔው ጉባኤ ቃና ተብሎ እንደ ተሰየመ ይተረካል። ከዚህ በኋላ ሠምረ አብ ለልሒብ፣ ልሒብ ለኤልያብ፣ ኤልያብ ለድድቅ ወልደ ማርያምና ለተዋንይ አስተማረ፤ በዚህ ዘመን ግራኝ መሐመድ ተነሥቶ ሁከት ስለ ተፈጠረ ተዋንይ ጣና ውስጥ ደቀ እስጢፋ ከሚባል ደሴት ውስጥ ገብቶ ተቀመጠ፤ ከዚያም ሲወጣ አገባቡን አጥፍቶ ቅኔውን ብቻ ይዞ ወጣ፤ መምህሩ ኤልያብ በዚያ ጊዜ ሞቶ ስለ ነበረ ከወንድሙ ከድድቅ ወልደ ማርያም ለመጠየቅና ለመቀጸል ፈቃደኛ ሆኖ ባለመገኘቱ አገባቡን ትቶ ቅኔውን ብቻ እንዳስተማረና በዚህ ምክንያት በጎንጅ አገባብና ዕርባቅምር እንዳነሰ ይነገራል።

ድድቅ ወልደ ማርያም ግን በወሎ ክፍለ ሀገር ዳውንት ውስጥ ልዩ ስሙ የጨረቃ ከሚባል ስፍራ ተቀምጦ ከቅኔ ሊቃውንት ሳይለይ በመኖሩ አገባቡንና ዕርባቅምሩን ይዞ በመገኘቱ የቅኔን ትምህርት በተሟላ መልኩ አስተምሯል።

ከእርሱ በኋላም 6 መምህራን ድድቅ ድድቅ እየተባሉ በተከታታይ አስተምረዋል፤ ድድቅ ማለትም ጀግና ማለት ነው፤ እነሱም የምሥጢር ጀግኖች ስለሆኑ በተከታታይ ድድቅ ድድቅ እያሉ እንደ ጠሩአቸውና በ6ኛው ድድቅ ጊዜ የቅኔ ጉባኤ ሰፍቶ 7 አዋጅ፣ 7 ዕርባ ቀምር፣ 7 አገባብ እንደ ተነገረ በቅኔ ሊቃውንት ዘንድ ይተረካል።

ከዚህም ሌላ አንዳንዶች እንደሚሉት ደግሞ በአፄ እስክንድር ዘመነ መንግሥት ተዋንይ ወደ ግሪክ ሄዶ 7 ያህል ቋንቋዎችን አጥንቶ እንደ መጣና ከ7ቱም ቋንቋዎች አንዱ ቅኔ እንደ ሆነ፤ ለንጉሡ ለአፄ እስክንድርና ለሌሎችም ሐዊራ መንክራ፤ ብሔር ለተባሉ ሰዎች እንደ አስተማራቸውና የቅኔን ትምህርት እነሱ እንዳስፋፉት ይተርካሉ። ነገር ግን የራሱን ታሪክ ለሌላ አሳልፎ ለመስጠትና በአድላዊነት ተዋንይን ከቅኔው ፈጣሪ ከዮሐንስ ገብላዊ አልቆ ለማሳየት አጉል ጥረት የተደረገበት ተአማኒነት የሌለው

ታሪክ ከመሆኑ በስተቀር የኢትዮጵያ ቅኔና የውጪ ቅኔ በሰምና ወርቀም ሆነ በማንኛውም ይዘቱና ትርጉሙ እንዲሁም በአጠቃላይ ገጸ ባሕርዩ የሰማይንና የምድርን ያህል የተራራቀ ስለሆነ፤ የሐንሰ ገብላዊና ተነዋናይ የተነሡበትም ዘመን ብዙ ርቀት ስለአለው ይህ ታሪክ በቅኔ ሊቃውንት ዘንድ በጭራሽ አይታመንበትም።

ተዋነይ ወይም ደቀ እስጢፋ ወደ ጽርዕ ሄዶ አልተማረም፤ ከኢትዮጵያ ውጭም የኢትዮጵያውያን የቅኔ ዓይነት የለም ከተባለና ይህ ትረካ ተቀባይነት የሌለው ከሆነ የሐንሰ ገብላዊ የቅኔን ድርሰት ከምን አምጥቶ ደረሰው ቢባል በመጀመሪያው ቀን በዕለተ እሑድ ቅዱሳን መላእክት በተፈጠሩ ጊዜ «መኑ ፈጠረን፤ እምአይቱ መጸእነ ማለት ማን ፈጠረን? ከወዴትስ መጣን?» በማለት ጠይቀዋል። በዚህም ጊዜ መኑ፤ እምአይቱ በማለት ንዑስ አገባብ፤ ፈጠረን፤ መጸእነ በማለት ዕርባታ እንደ ተገኘ በቅኔ ሊቃውንት ይታመናል።

ከዚህም ጋር በተያያዘ መልኩ ነቢያት በየጊዜው ከጻፏቸው መጻሕፍት አግኝቶ አገባቡን ዐቢይ አገባብ፤ ንዑስ አገባብ፤ ደቂቅ አገባብ በማለት መድቦታል። ዕርባታውንም ከህ እስከ ፈ ድረስ ያለው ግሥ ሁሉ በ 2 ባሕርያት፤ በ3 ጠባይዓት፤ በ4 ፀዋትው፤ በ8 አርእስት፤ በ22 ሠራዊት እንዲረባ እንዲገሠሥ አድርጎ ወስኖታል። የቅኔንም መንገድ ማለት የሰምና የወርቅን፤ የአንጻርን፤ የዘምድን፤ የፍላግን፤ የኅብርን፤ የሠረዝን፤ የሌላውንም ቅኔ ሙያ ሁሉ ከቅዱሳት መጻሕፍት ከብሉያትና ከሐዲሳት አግኝቶ እንደ ተናገረው የቅኔ ሊቃውንት ያስረዳሉ።

ከቅኔ መንገድና ስያሜዎች ጥቂቶች

ቅኔን የፈጠረው ቅዱስ ያፌድ ነው ቢባልም እንዲሁ እምነብ አልቦ ንበቦ የፈጠረው አይደለም። የቅኔ ምንጭና መሠረት መጻሕፍተ ብሉያትና መጻሕፍተ ሐዲሳት ወይም በጥቅሉ ቅዱሳት መጻሕፍት ናቸው።

ቅኔ በአጠቃላይ ቃሉ ቅኔ ይባል እንጂ ዓይነተኛ መጠሪያውም ሰምና ወርቅ ይሁን እንጂ አንድ በአንድ ሲተነተንና ሲዘረዘር ውስጡ ዘ ግልጽ ዘ ብሂል፤ ሰምረገፍ፤ ሰም ገፊ ዝምዝም ወርቅ፤ ወፍ እግር፤ ዓይነውሃ፤ ነጠላ ሰረዝ፤ ድርብ ሰረዝ፤ ድርብ አሰናካይ፤ ወዘተ. የመሳሰሉ በርካታ መንገዶችና ስያሜዎች አሉት፤ በአጠቃላይም በጥንታዊው ንዛዊ ዋዜማ ቅኔ እንደ ተገለጸው አምስት መቶ የሚሆኑ የተለያዩ መንገዶችና ስያሜዎች እንዳሉት የቅኔ ሊቃውንት ይተርካሉ።

የቅኔ መንገዶችና ስያሜዎችም ምንጮች ቅዱሳት መጻሕፍት በመሆናቸው ከበርካታ የቅኔ መንገዶችና ስያሜዎች መካከል ለአብነት ያህል ጥቂቶቹን ማለት

- የሰምና የወርቅ፤
- የአንጻር፤
- የውስጠ ወይራ፤
- የሰረዝ፤
- የአፍራሽ፤
- የምርምር፤ የቅኔ መንገዶች ከቅዱሳት መጻሕፍት እንደተገኙ ለአብነት ያህል ከዚህ ቀጥለን እናሳያለን።

ሰምና ወርቅ ቅኔ ከቅዱስ መጽሐፍ ውስጥ እንዴት እንደ ተገኘ ለመረዳት የሚከተለውን የቅዱስ መጽሐፍ ምንባብ ልብ አድርጎ ይመለከታል።

በመጻሕፍተ መሳፍንት ምዕራፍ 9 ከቀጥር 7-21 ባለው ምንባብ እንደ ተገለጸው የሮቦዓም ልጅ ኢዮአታም 70ውን ወንድሞቹን ገድሎ እርሱን ለመግደል የሚፈልገውን አቤሜሌክን የሰቂማ ሰዎች ባነገሡት ጊዜ ከተራራ ላይ ቀሞ «እናንተ የሰቂማ ሰዎች ስሙኝ ስሙኝ» በማለት ባስተላለፈው የምፀት መልእክት «ዕንጨቶች ተሰብስበው ሄደው ዘይትን እናንግሥሽ ንገሽልን ቢሏት እግዚአብሔር የሰጠኝን ቅብዕነቴን ትቼ አልነግሥም» አለቻቸው። እንዲሁም በለሰን ሃደው «ሳይ ንገሽልን እናንግሥሽ» ቢሏት

«ምጥቱንና የተባረከ ፍሬን ትቼ አልነግሥም» አለቻቸው፤ እንደ ገናም ወደ ወይን ዛፍ ሄደው «ና ንገሥልን» ቢሉት በሰውም በእግዚአብሔርም ዘንድ የተወደደ አስደሳችነቱን ልተው ነውን? አይሆንም» አላቸው።

ቀጥሎም ዶግን «ሳይ ንገሽልን» ቢሏት በእውነት እኔን የምታነግሱኝ ከሆነ «ኑ ከእኔ በታች በጥላዬ ሥር ተጠግታችሁ ዕረፉ»፤ አለቻቸው። «ምናልባት እሳት ከዶግ ወጥታ ዛፉን ሁሉ ሳትበላው አትቀርም» ብሎ የሰሙን ትርጉም ነግሯቸዋል። የወርቁንም ትርጉም ከምድያም ጋር ተዋግቶ ያዳናችሁን የአባቴን የሮበዓምን 70ውን ልጆቹን የገደለውን አቤሜሌክን ማንገሣችሁ የሚገባ ከሆነ እናንተን በእርሱ ደስ ይበላችሁ፤ እርሱንም በእናንተ ደስ ይበለው፤ ሳይገባው አንግሣችሁት እንደሆነ ግን ከእርሱ የወጣች እሳት እናንተን፤ ከእናንተም የወጣች እሳት እሱን ታጥፋው ታቃጥለው ብሎ ተርጉሞላቸዋል።

በሌላ በኩልም በ2ኛ ዜና መዋዕል 25:17 ታሪኩ ተመዝግቦ እንደሚገኘው የይሁዳ ንጉሥ አሜሲያስ ወደ እሥራኤል ንጉሥ ወደ ኢዮአስ «ና ፊት ለፊት እንተያይ» ብሎ ቢልክበት «አቃኒ ለአክት ንቦ ዕፀወ ቄድሮስ እንዘ ትብል ወለተክ ሀቦ ለወልድዮ» ማለት አይጥ ከዝሆን ዘንድ፤ ችፍርግም ከዋንዛ ዘንድ ሴት ልጅህን ለወንድ ልጄ ስጠው ብላ ላክች ዝሆን ወይም ዋንዛ ወይም ዝግባ ቤቷን እንይ ብለው ሄደው አረጋግጠው አጠፏት» በማለት የሰሙን ትርጉም ተናግሯል።

የወርቁንም ትርጉም ኤዲሞያስን ስለወጋህ መኩራትህ ነውን? አርፈህ አትቀመጥምን? ከይሁዳ ጋር ትወድቅ ዘንድ ለምን መከራ ትሻለህ? በማለት አብራርቶታል። ቅዱስ ዳዊትም «አክሥት በምሳሌ አፉየ ወእነግር አምሳለ ዘእምትከት» ማለት አፈን በምሳሌ እከፍታለሁ፤ ከቀድሞ ጀምሮ ያለውንም ምሳሌ እናነራለሁ በማለት ምሳሌ መስሎ ቅኔ መቀኘት ከቅዱስ መጽሐፍ የመነጨ መሆኑን አስተምሯል።

ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስም ወንጌልን በሚያስተምርበት ጊዜ «ወዘእንበለ ምሳሌላ ኢተናገሮሙ» ባለው መሠረት ምሳሌ እየመሰለና ምሳሌውን እየተረጉመ እንዳስተማረ በማቴ.03:1-58 ተመዝግቦ ይገኛል። «ወትሴለየነ እክለ ዐብዕነ፤ እለ ትሴለዩ እክለ ሕማም» ማለት የዕንባ እንጀራን ትመግበናለህ፤ የመከራን እህል የምትመገቡ በማለት በመዝ.79:5፤ 126:2 ላይ የሰፈረውም የቅዱስ መጽሐፍ ምንባብ የሰምና ወርቅን መንገድ ቁልጭ አድርጎ ያስረዳናል።

«ወበከመ አንገሠቶ ኃጢአት ለሞት ከማሁ ታነግሦ ለጽድቅ ጸጋሁ ለእግዚአብሔር» ማለት ኃጢአት ሞትን እንዳንገሠችው የእግዚአብሔር ጸጋም ጽድቅን ታነግሣለች፤ ተብሎ በሮሜ 5:21 የተጻፈውም ቃል አንጻር የቅኔ መንገድን የሚያመለክት ነው፤ በመዝሙረ ዳዊት 49 ቍጥር 19 «ወይወረድ ውስተዓለመ አበዊሁ» ተብሎ የተነገረውም ቃል ውስጠ ወይራ የቅኔ መንገድ የተገኘበት ምንባብ ነው። «አከለከሙ በመንፈስ ሐሩ ወፍቶተ ሥጋክሙ ኢትግበሩ እጸመ ሥጋኒ ይፈቱ ዘኢይፈቱ መንፈስ ወመንፈስ ይፈቱ ዘኢይፈቱ ሥጋ» ማለት ሥጋ መንፈስ የማይወደውን ይወዳልና ፈቃደ ሥጋችሁን አትሥሩ፤ መንፈስ ግን ሥጋ የማይወደውን ይወዳልና በመንፈስ ፈቃድ ኑሩ» የሚለውም መጽሐፍ ቅዱሳዊ ቃል የሠረዝ ቅኔ መንገድ መሠረትና መነሻ መሆኑን የሚያመለክት ነው።

በመዝ.4 ቍጥር 9 እንደሰፈረው «አድገንከነ እምእለሮዱነ ወአስተጋፈርኩሙ ለኩሎሙ ጸላዕትነ፤ ይእኬሰ ገደፍከነ ወአስተጋፈርከነ ማለት ከከበቡን ሁሉ አዳነከን፤ ጠላቶቻችንንም ሁሉ አሳፈርኻቸው ካለ በኋላ ይእኬሰ ገደፍከነ ወአስተጋፈርከነ ዛሬስ ጠላኸን፤ አስፈርከንም ከሚለውም መጽሐፍ ቅዱሳዊ ምንባብ አፍራሽ መንገድ እንደተገኘ ልብ ማለት ያስፈልጋል።

እንዲሁም በመጽሐፈ መሳፍንት ምዕራፍ14 ቍጥር 14 ተመዝግቦ የሚገኘው «እም አፈ በላኒ ወዕለ መበልዕ ወእምነ ጽኑዕ ወጽኦ ጥዑም» ማለት ከበላተኛ አፍ መብል፤ ከብርቱም ጥዑም ተገኘ የሚለውም የቅዱስ መጽሐፍ ገጸ ንባብ የሚያስገነዝበን ምርምርን ስለሆነ ምርምር የቅኔ መንገድም ከዚሁ ቃል እንደ ተገኘ የቅኔ ሊቃውንት ያምናሉ።

የራሱ የቅዱስ ያሬድ ቅኔ

በርእሰ ዓውደ ዓመት የቅዱስ ዮሐንስ በዓል ዕለት ቅዱስ ያሬድ ለእግዚአብሔር ምድር በምልዓ፣ እግዚአብሔር ነግሠ፣ እግዚአ ጸራህኩ በሚለው የዜማ ድርሰቱ የራሱ የሆነ ቅኔ አለው።

ይትባረክ በተሰኘው ድርሰቱ ላይም የደረሰባቸው ቤት የሚመቱ ቅኔዎች አሉት

እነሱም፡-

- ነዋ በግዑ ይቤ ዮሐንስ መጥምቅ፣
- ሶበ ርእዮ ለክርስቶስ ሊቅ፣
- ነዋ በግዑ ይቤ ዮሐንስ ለንኮሪስ፣
- ሶበ ርእዮ ለክርስቶስ ንጉሥ፣
- ነዋ በግዑ ይቤ ዮሐንስ ድንግል፣
- ሶበ ርእዮ ለክርስቶስ ቃል የሚሉ ናቸው።

ይህንንም ሊቃውንቱ ከላይ ከተጠቀሱት የቅኔ ዓይነቶች አንዱን ወስደው ዋዜማ ቅኔ ከመጨረሻው ማለት ከመጽፈያው ላይ አስገብተው ይቀኙበታል። ይህም የቅኔ መሠረቱ የቅዱስ ያሬድ ቅኔ መሆኑን ያመለክታል።

ቅኔ በሀገራችን በኢትዮጵያ ወይም በቤተ ክርስቲያናችን ራሱን የቻለ ትምህርት ቤት ያለው ከፍተኛ የትምህርት ዓይነት ነው። የቅኔ ትምህርት ደቀመዛሙርትን ተመራማሪዎች፣ ደራሲዎችና የምሥጢር ሰዎች ወይም ፈላስፎች የሚያደርግ ከግብርና ብርሃን በመሆኑ በቤተ ክርስቲያን ከፍተኛ ክብርና ቦታ የተሰጠው ነው።

ቅኔ ቀደም ብሎም የነበረ ጥንታዊ ዕውቀት መሆኑ ባይካድም በተለይ በብሔራዊ ደረጃ የታወቀውና የቤተ ክርስቲያን መገልገያ መሆን የጀመረው ከቅዱስ ያሬድ መነሣት ማለት ከስድስተኛው መቶ ዓመት ወዲህ መሆኑ ይነገራል። ለዚህ ታሪክ ትክክለኛ ማስረጃ ሆኖ የሚጠቀሰውም ቀደም ሲል እንደተገለጸው መጽሐፈ ድን በመባል የሚታወቀው ትልቁ የፀዋትወ ዜማ ድርሰት ነው።

ይኸውም የፀዋትወ ዜማ ደራሲ የሆነው ቅዱስ ያሬድ በድን ድርሰቱ ሚዛዝ፣ ዋዜማ፣ ሥላሴ፣ ዘይእዜ፣ መወድስ፣ ክብር ይእቲና ዕጣነ ሞገር በማለት በዚሁ ድርሰት ውስጥ የሠራው ከመሆኑም በላይ በተለይም እንደ አርያም ባለው የዜማ ድርሰቱ ቤት እየሠራና እየመታ ስለሚሄድ ነው።

በኋላም በ1460 ዓ.ም የተነሣው ዮሐንስ ገብላዊ ከቅዱስ ያሬድ የድን ድርሰት ጋር አያይዞ ከድንወ ድርሰት ውስጥ አውጥቶ ራሱን የቻለ ድርሰትና ትምህርት ሆኖ እንዲቀጥል ያደረገው ሲሆን ዜማው ግን የጉት መንገድ ነበር። ከጉባኤ ቃና እስከ ዕጣነ ሞገር ያለው የቅኔ ዓይነት በአሁኑ ዓይነት የዜማ ስልትና ቅኝት የተወሰነው ግን በ1678 ዓ.ም በአድያም ሰገድ አያሱ ዘመነ መንግሥት እንደሆነ ይተረካል።

ክፍል 4

የቅኔ ትምህርት መሥራቾችና የመጀመሪያዎቹ የቅኔ ጉባኤ ቤቶች

ከቅዱስ ያሬድ በኋላ የተነሡትም የቅኔ ትምህርት ምንጮች ወይም መሠረቶች የሚከተሉት ናቸው፣ ከፍ ብሎ እንደ ተጠቀሰው የመጀመሪያው የቅኔ ትምህርት መሥራቾች ዮሐንስ ገብላዊ ሲሆን ዮሐንስ ገብላዊ አባ ወልደ ገብርኤልን፣ አባ ወልደ ገብርኤልም ሠምረ ክርስቶስን ወይም ሠምረ አብን አስተማረ፤ ይህም የተፈጸመው በ1470 ዓ.ም በዐፄ በእደ ማርያም ዘመነ መንግሥት ነበር።

ከዚያም -

ሠምረ አብ ልሒብን፣ ልሒብ ኤልያብን፣ ኤልያብ ድድቅ ወልደ ማርያምንና ተዋነይን አስተማረ። ድድቅ ወልደ ማርያም የዋድላ ቅኔ መንገድ አብነት ሲሆን ተዋነይ ደግሞ የጎጃም ቅኔ መንገድ አብነት ነው።

እነዚህ ሊቃውንት ለዘመናዊ የቅኔ መንገድ መሥራቾች በመባል ስማቸው በቅኔ ታሪክ ለዘለዓለሙ ሊቃውንት ይኖራል።

ከእነዚህ ከላይ ስማቸው ከተጠቀሰው የቅኔ ሊቃውንት ማለት ከድድቅ ወልደ ማርያምና ከተዋነይ በኋላ በተለይ ዋድላ፣ ዋሽራና ጎንጅ የቅኔ ትምህርት አብነት መምህራን መፍለቂያ ቦታዎች ሆነው ይኖራሉ። በመላ ኢትዮጵያ በ44ው አህጉረ ስብከት ለሚገኙት በርካታ የቅኔ ጉባኤ ቤቶችም መሠረቶች እነዚህ ናቸው።

ስለቅኔ ታሪካዊ አመጣጥና ትምህርት የቤተ ክርስቲያናችን ሊቃውንት ጽፈውና መዝግበው ያቆዩን ከዚህ በላይ ተዘርዝሮ በቀረበው ትረካ ዓይነት ሲሆን ከዚያ በፊትም የቅኔ ሥነ ጥበብ በኢትዮጵያ ተፈልጎልኖ እስከ እንቅዱስ ያሬድ ዮሐንስ ገብላዊና ተዋነይ ወይም ደቀእስጢፋ መንሣት ድረስ ሲሠራበት እንደቆየ እንደዮሐንስ እድማሱን የመሳሰሉት ዓይናማዎች የዘመኑ ምሁራን ስለ ቅኔ ታሪካዊ አመጣጥ ለዩኒቨርሲቲ ያቀረቡት ጥናታዊ ጽሑፍ እንደሚከተለው ይተርካል።

ቅኔ የተጀመረው በአገው ምድር ነው፤ ጀማሪውም ዘሱቱኤል የተባለ ምሁር ነው፤ ዘሱቱኤል ተብሎ በላኢ መጻሕፍት በሆነው በሱቱኤል እዝራ ስያሜ የሚጠራውም ከሱቱኤል እዝራ ጋር ተመጣጣኝ በሆነው ዕውቀቱና በሊቅነቱ ነው እንጂ የተጸውኦ ስሙ ወይም የመጠሪያ ስሙ አንድሪም ነው ይላሉ። ዘሱቱኤል ኦሪታዊ ነበር፤ ከኦሪት ያመጣል ይጠቅሳል፤ የነበረውም ከኢትዮጵያ ክርስትና ከመግባቱ በፊት ይሁን ወይም በኋላ እንደሆነ በትክክል አልታወቀም። ምናልባት ኦሪታዊ ስለነበረ ቅድመ ክርስትና ይኖር ነበር የሚል ግምት ያስከትላል፤ ይህ ደግሞ ኦሪታዊም ቢሆን ከክርስትናው ደርሶ እንደሆነስ? የሚል ጥያቄን ማስከተሉ የማይቀር ነው።

በኢትዮጵያ ቅኔን የጀመረ ዘሱቱኤል ከሆነ በትክክል ልናውቅ የምንችለው ዘሱቱኤል ከቅዱስ ያሬድ በፊት መንሣቱንና መኖሩን ብቻ ነው።

የዘሱቱኤል ቅኔ ብዙ ነበር ግን ከዘመን ብዛት ተዘግቷል ወይም በቃል እንጅ በጽሑፍ ስለአልተያዘ ለትውልድ ሊተላለፍ አልቻለም።

የዘሱቱኤል ከሚባሉት ቅኔያት ውስጥ የሚከተሉት ቀጠሩዎች ብቻ ቀርበዋል።

እነሱም፡-

- «ማእከለ አራዊት ንኤልሕ ወአልቦ ዘይሰምአነ
- እስመ አራዊት ይበዝኑ እምኔነ
- «መኑ ጠቢብ ወመሰብው
- ከመ እግዚአብሔር አገው» የሚሉ ናቸው።

ትርጓሜአቸውም «በአራዊት መካከል ብንጮኽ የሚሰማን የለም አራዊቱ ከእኛ ይበዛሉና፤ እንደ እግዚአብሔር አገው ያለ ብልሕና አስተዋይስ ማን ነው ክንዋኔዎች ማለት ነው። ይህም የሚይመለከተው አገው ልቡ ዘጠኝ

ስምንቱን አኑሮ በአንዱ አጫወተኝ» ጋገር መሠረት አገው ሲባል እንደ እግዚአብሔር ልቡ የማይታወቅ ወይም ልበሰፊ ነገር አላፊ መሆኑን ነው።

ዘሱቱኤል ቅኔ በመጀመሪያ በአንድ ንባብ ነበር በኋላ ሊቃውንቱ ጉት አደረጉት፤ ቆይቶም ራሱ ዘሱቱኤል በዜማ ማስተማር ጀመረ ይባላል።

ዘሱቱኤል ብዙ ደቀ መዛሙርት ነበሩት፤ ከደቀ መዛሙርቱ ሁሉ እጅግ የገነነውና ከመምህሩ ብልጫ የነበረው ዕዝራ የተባለው ነበር። በዚህም ዕዝራ ዘሱቱኤል ተባለ።

ዕዝራ መምህሩ ዘሱቱኤል ካለፈ በኋላ በመምህሩ በዘሱቱኤል እግር ተተክቶ ማስተማሩን ቀጠለ። በዚህ መልኩ የመምህሩና የደቀ መዝሙሩ ስም እየተቀያየረ እስከ ሰባት ትውልድ ደርሷል። በሰባተኛው ትውልድ ላይ ጌዴዎን ቀዳማዊ የሚባል ባለቅኔ ተነሥቷል።

ዘሱቱኤልን መነሻ በማድረግ ከሱ በኋላ የተነሡ ብዙኃን የቅኔ ኃያላንም የሚከተሉት ናቸው።

- 1 ዘሱቱኤል (አንድሪም)
- 2 ዕዝራ ዘሱቱኤል (የዘሱቱኤል ደቀመዝሙር) ሲሆኑ በዚሁ ስም እስከ ሰባት ትውልድ ድረስ ቆይቷል።
- 3 ጌዴዎን ቀዳማዊ
- 4 ዜና አዳም
- 5 የማነ አበ
- 6 ሠርኦ ጥበብ
- 7 ሀላዊ አብ
- 8 ሠረቀ ብርሃን ቀዳማዊ
- 9 ኤልያስ
- 10 ሠረገላ ጥበብ
- 11 ነደ እሳት
- 12 ጌዴዎን ካልአዊ
- 13 አብነት
- 14 ነአምን በአብ
- 15 አሚናዳብ
- 16 ዘዮሐንስ
- 17 በኩረ ልደት
- 18 አካለ ወልድ ቀዳማዊ ናቸው።

ከአካለ ወልድ ቀዳማዊ በኋላ ዐሥራ አምስት ሊቃውንት ተበትነዋል ይባላል። ከእነሱም አንዱ ዮሐንስ ገብላዊ ወይም ዮሐንስ ዘገብላ የሚባለው የዋድላ ሰው ነው።

- 19 ዮሐንስ ዘገብላ
- 20 ብርሃን ካልአዊ
- 21 ተወክል
- 22 ዘከማየ
- 23 ይኩን ኩሎ
- 24 ተክለ አብ

ከእነተዋነይ ተራው ሀ. ተዋነይ ለ. ተክለ አብ ሐ. ጽድቅ ነው።

- 25 ተከሥተ ብርሃን፤
- 26 ከፈለነ
- 27 ከተማ
- 28 ፀምሩ
- 29 ጌዴዎን ሣልሳዊ
- 30 ስሙ (መምህር)
- 31 ፍቅሩ
- 32 ተክሌ ዘዋሽራ ናቸው።

ተክሌ ዘዋሽራ የተማሩት ከመምህራቸው ከየኔታ ቀሰሙና ከአባታቸው ከየኔታ ፍቅሩ ነው። ከተክሌ ዘዋሽራ ከ50 መምህራን በላይ ተመርቀዋል።

- 33 መምህር ገብረማርያም
- 34 ነቢየ ልዑል መንግሥቱ
- 35 ግጪው ገብራ ሲሆኑ ለጊዜው ስማቸው ያልተመዘገበ ሌሎች አራት መምህራንም ነበሩ።
- 36 ወልደ ዮሐንስ

37 ነቢዩ ልዑል ናቸው።

ይህ ሐረግ መምህራን በዋሽራ በኩል የመጣው ዘርፍ ነው፤ ከተዋነይ ጀምሮ በጎንጆ የተነሡ የመምህራን ሐረግ ለጊዜው ባለመገኘቱ አልተመዘገበም። መምህራን በየቅኔ ቤቱ ጠልቀው የሚያስተምሩት ታሪኩን ሳይሆን ጥበቡን ወይም (እውቀቱን) ብቻ በመሆኑ የቅኔው ታሪክ ጥናት በጣም የቆረቆዘ ነው።

የታወቁት የቅኔ መምህራን የሙገሳ (የቅፅል) ስም።

እኩዩ ገብረ ማርያም ዋድሌ
 ጉርድም ገብረ ማርያም ዋድሌ
 ቅኔ ፈጣሪ ደሪ ትግራይ
 አነበሳው ገብረ መስቀል ቤተ ዮሐንስ
 ግጨው ወልደ ጊዮርጊስ ቤተ ሐረር ዋድላ
 ግጨው ገብረ ማርያም ዋሽራ
 ማዕበል ደለለ ዋሽራ
 ማዕበል ደለለ ዋሽራ
 ማዕበል ፈንቴ ዋሽራ
 ዕቡይ ካሣ ጉንጆ
 ገሞራው ጌቱ ጉንደር
 ገሞራው ፈንሐስ ጉጃም
 ገሞራው ጥበቡ ጉጃም
 ዝሆን ገብረ ኢየሱስ
 ነበልባል ወይም ዕንቆቆው ፈረደ ጉጃም
 አጋር ጥበቡ ጉጃም
 ደመናው ገሠሠ ይለማላ ጉጃም
 ዝናሙ ገብረ ሥላሴ ደብረ ኤልያስ ጉጃም
 ወርቅ በምንቸት ድንቆ ማርቆ ጎንደር
 ዕፁብ ጉበዙ ትግራይ
 መትረጌስ ዐወቀ መቂት
 ድድቅ ወልደ ማርያም ዳውንት ወሎ
 ነብሮ ገብረ ሕይወት በጌምድር ሲሆኑ ሌሎችም የሙገሳ ስም የነበራቸው ስመ ጥር መምህራን እጅግ በጣም በርካታ ነበሩ።

ክፍል 5

22ቱ አርእስተ ቅኔ

የቅዱስ ያፌድ ድርሰት ድን፣ ምዕራፍ፣ መዋሥዕት፣ ዝማራ ተብለው በአራት የተከፈሉ ሲሆኑ አርእስተ ድን በበኩላቸው 22 ናቸው። በዚህ አንፃር አርእስተ ቅኔም 22 ናቸው።

እነሱም፤

- 1 ግእዝ ጉባኤ ቃና
- 2 ዕዝል ጉባኤ ቃና
- 3 ዘአምላኪየ
- 4 ሚበዝኑ
- 5 ዋዜማ

- 6 ዐጭር ዋዜማ
- 7 አጭር ዋዜማ
- 8 ሥላሴ
- 9 ዘይእዜ
- 0 አጭር ዘይእዜ
- 11 ሣህልክ
- 12 መወድስ
- 13 ኩልክሙ
- 14 ዐጭር ኩልክሙ
- 15 ሕንጻሃ
- 16 ግእዝ ክብር ይእቲ
- 17 ዕዝል ክብር ይእቲ
- 18 ግእዝ ዕጣነ ሞገር
- 19 ዕዝል ዕጣነ ሞገር
- 20 ግእዝ ሀሠረ ንጉሥ
- 21 ዕዝል ዐሠረ ንጉሥ
- 22 የሀንጻሃ ክብር ይእቲ

ተብለው የተሰየሙት ቅኔያት ሲሆኑ እነሱም ከ2-11 የሚደርስ ቤትና የየራሳቸው የሆነ ሐረግ ያላቸውና በቅዱስ ያፌድ የዜማ ድርሰቶች በመልክ በመልኩ እየገቡ አገልግሎት የሚሰጡ ናቸው። ስለ እያንዳንዳቸው ቅኔያት የቤት ዓመታትና አደራረስም አንድ አንዶቹ የቅዱስ ያፌድ ድርሰቶች በይዘታቸው ከቅኔ ጋር የተጣጣሙ መሆናቸውን መነሻ መሠረት በማድረግ ጥቂት የቅኔ ሊቃውንት የቅኔን ቤት ቅዱስ ያፌድ እንደ ደረሰው ይናገራሉ። አብዛኛዎቹ የቅኔ ሊቃውንት ግን ሐዊራ፣ መንክራ ብሔር፣ እስክንድር ከተባሉት ደቀ መዛሙርት ጋር እንደ ደረሰውና በመልክ በመልኩ ወይም በሕግና በሥርዓት እንደ ሠራው በተክክል ያምናሉ።

ቅኔ የምርምርና የፍልስፍና መሠረት ነው

ቅኔ የቅዱሳት መጻሕፍት ትርጓሜና ምሥጢር መፈተሻ፣ የአእምሮ ማደሻ፣ የዕውቀት ማጎልመሻ፣ የምርምር ዋሻ ነው። ቅኔን ከእነ አገባቡ በጥልቀትና በስፋት የተማረ ሰው ትርጓሜ መጻሕፍት አያማደውም፤ ወደ መጻሕፍት መምህራን ዘንድ ሳይሄድ መጻሕፍትን ራሱ ሊተረጎማቸውና ሊያመሠጥራቸው ይችላል፤ ወደ ትርጓሜ መጻሕፍት ቤት ቢገባም ጊዜ አይፈጅበትም፤ በአጭር ጊዜ ውስጥ ትርጓሜ መጻሕፍትን አጠናቅቆ ተምሮ ሊወጣ ይችላል።

የቅኔ ዓይነትም እስከ 500 እንደሚደርስ እነ ሊቀ ሕሩያን ዘገዥን የመሳሰሉት የቀድሞቹ ስመ ጥሩ የቅኔ ሊቃውንት በነበራቸው ከፍተኛ የቅኔ ሙያ ችሎታ በዘመናዊው የጊዜ አካሄድ ቀምረውና ወስነው ያዘጋጁት አጋዛዊ የሩቅ ሰሚ ዋዜማ ቅኔ በአገዛዊ ገጸ ንባቡም ሆነ በሃይቱ ከ 2000 በዓል ወይም ከሚሊኒየሙ በዓል ጋር ተዛማጅና ተስማሚ ሆኖ ስለተገኘ እንደሚከተለው ቀርቧል።

አገዛዊ የሩቅ ሰሚ ዋዜማ ቅኔ

ምሁረ ምሁራን ሰማኒቱ፤ ዐሥሩ ቃላት በወስኩ ሐምስ ሃምሳ።

ምዕተ 20 ወምዕተ ሰላሳ።

መምህረ መምህራን ክብራት ዘትርጓሜ ሠላስ ስልሳ።

ለዘፃዕይንታ ዐሥር ፍና ሐስሳ።

እም አእምሮ ሰሎሞን ኢሄሳ።

ትርጓሜውም በ250 ላይ 1207ና 130ን በመደመር በአጠቃላይ 500 የቅኔ መንገዶችን ከ80መምህራን የተማረ የበርካታ መምህራንና የብዙ ትርጓሜ መምህር ዓይኖቿ ማለት አመመለካክቾቿ ወይም ምርምሮቿ ዐሥር የሆኑላት ቅኔን ወይም የምርምር ጉዳናን ከዕውቀቱና ከምርምሩ ብዛት የተነሣ ጠቢቡ ሰሎሞን እንኳን ሊገመግማትና አቃቂር ሊያወጣላት አልቻለም ማለት ነው።

500 የቅኔ መንገዶች መኖራቸውን በዘመናዊው የጊዜ ቤት አካሄድ በአጋዝ ቀምሮና ወስኖ በአጭር ወረቀት ነገር በ5 ቤት ወይም ስንኝ መጥኖ ያቀረበልን አንድ የቀድሞ የቅኔ ሊቅ ብቻውን ነው። በዚህ ቅኔ አንፃር ራሳችንን ስንገመግመው ግን እጅግ ልንገረም እንችላለን።

ይኸውም የሀገራችን የኢትዮጵያን የሁለት ሺህ ዘመን በዓል ለማክበር በዝግጅት ላይ በነበርንበት ወቅት ሚሊኒየም የሚለውን ፈረንጅኛ ቃል ወደ እኛ ወደ ግእዝ ቋንቋ እንድለውጠው ወይም ሌላ አጭር ቃል እንድንፈጥርለት ተጠይቀን በነበርንበት ጊዜ 2000 የሚለውን የግእዙን አገዛዊ ቃል ለማግኘት ብዙ ሆነን ብዙ ተጨንቀን ነበር፤ ብዙም ተመክክረን ነበር፤ አልፈን ተርፈንም ለትልቁ ጉባኤ አቅርበነው ነበር። ፳፻ ተብሎ እንዲሰየም የተወሰነውም በዚያው በትልቁ የቅዱስ ሲኖዶስ ምልአተ ጉባኤ ነው።

ከዚህም ጋር የቀድሞቹን ሊቃውንት ቅኔ የሙያ ርቀትና ምጥቀት ካስታወሰን ዘንድ የኔታ ገብረ ሥላሴ ወይም በሙገሳ ስማቸው ዝናሙ ገብረ ሥላሴ የተባሉት ስመ ጥሩ የቅኔ ሊቅ የወላዲተ አምላክ የቅድስት ድንግል ማርያምንና የልጅዋን የኔታችን የመድኃኒታችን የኢየሱስ ክርስቶስን ዘመነ ልደት አስመልክተው የተቀኙትን አገዛዊ መወደስ ቅኔ ከፍ ብለን ካቀረብነው አገዛዊ ዋዜማ ቅኔ ጋር ተዛማጅ ሆኖ ስለአገኘነው በአገዝ ለተደገፈው የሚሊኒየም ወይም ለ፳፻ በዓል ተስማሚ እንደሆነ በመገመት አቅርበነዋል።

አገዛዊ መወደስ ቅኔ

- ቀዳሚ ጥዑም ስምኪ ወለተ ዳዊት፤ ራብዐ ራብዕ ፊደል ወሳድስ ሳድስ ዳግም።
- እንዝ ለታስዕ ራብዕ ሃልስ ዚአኪ ስም።
- አምጣነ ራብዕ ለራብዕ፤ ፊደል ሳድሱ ውእቱ ተፍጸም።
- ምሳሌ ክልኤለራብዕ፤ ወምሳሌ ክልኤ ሳድስ እንክ ናቀውም።
- እምዘመን ራብዐዊ በራብዐ ክፍሉ ለዐም።
- ልደትኪ ወልደቱ ለፀሐየ ጽድቅኪ ማርያም።
- አምጣነ ኃቢኪ መጽአ መልአክ ሰላም።
- ሰላድስ ዕሥር ዓመዓት ወበላደሰ ወርጎ እመስከረም።
- የሚል ነው።

ትርጓሜውም በህ ለ ሐ መ የፊደላት መንገድ መ የተባለው ፊደል አራተኛ ፊደል ነው፤ ማ የተባለው ፊደል በበኩሉ የአራተኛው ፊደል አራተኛ ፊደል ሲሆን ም የተባለው ፊደል ደግሞ የአራተኛው ፊደል ስድስተኛ ፊደል ነው፤ የ የተባለው ፊደልም ዘጠናኛ ፊደል ነው።

ስለዚህ የቅኔው ሊቅ የኔታ ገብረ ሥላሴ ማርያም የሚለውን የወላዲተ አምልክ የእመቤታችን የቅድስት ድንግል ማርያምን ስም በአጋዝ ተንትነው ከአራቱ ክፍላተ ዘመን ጋር አገናዝበው በመተርጉም እመቤታችን ቅድስት ድንግል ማርያምና ፀሐየ ጽድቅ የተባለው ልጅዋ ኔታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ዘመነ አበው፤ ዘመነ መሳፍንት፤ ዘመነ ነገሥት ተፈጽሞ በአራተኛው ክፍለ ዘመን በዘመነ ካህናት መወለዳቸውንና መልአኩ ቅዱስ ገብርኤልም አምስት ሺህ አምስት መቶ ዘመን ሲፈጸምና ስድስተኛው መቶ ክፍለ ዘመን ሲጀመር ከመስከረም ወር ጀምሮ በስድስተኛው ወር አምላክን እንደምትወልድ ያበሥራት ዘንድ ወደ እመቤታችን ወደ ቅድስት ድንግል ማርያም መላኩን አመሥጥሮ የሚገልጽና የሚያስረዳ ነው።

ለቅኔ ፈጣሪዎቹና ለሚሊኒየሙ የተበረከቱ መወደስ ቅኔያት በመጋቤ ምሥጢር ወልደ ሩፋኤል ፈታሐ

1ኛ መወደስ

- ገብላዊ የሐንስ ወደቀ እስጢፋ፤ ለእጓልክሙ ቅኔ
- አርኩ ለዕንባቆም።
- ለእመክልቦቱ ማኅደር ገብ ይነውም።
- ወዘእንበለ አስብ ለእመተርፈ፤ ሐዲስ አኮ ወአኮ መድምም።

እስመ ያሬድ ፈጣሪሁ፤ ፈጠሮ እምጥንት
ዘእንበለ አስብ ወጥቅም።
ቀራንበተሂ ኢይሬአዩ አዕይንተ ገጽ ወፍጽም።
ወበውስተ ሀገር ነቢዩ ጽድቅ ኢይከብር በዓለም።
በአንጻረ ዝንቱ ውእቱ በኢትዮጵያ አዳም፤
ቅኔ ዘይቴነት ወቅኔ ዘይደክም።

ትርጓሜውም የቅኔ ፈጣሪዎች ዮሐንስ ገብላዊና ደቀ እስጢፋ ሆይ ልጃችሁ ቅኔ የሚያድርበት ቤት ባይኖረውና ያለደመወዝ ቢቀር አዲስ ነገር አይደለም፤ ሊያስደንቅም አይችልም፤ ጥንቱንም ቢሆን ፈጣሪው ቅዱስ ያሬድ ቤት አልሠራለትምና፤ ደመወዝም አልመደበለትምና። ዓይኖችም ቅንድብጌ ሊያዩ አይችሉም፤ እንደ መጽሐፉ ቃል ነቢይም በሀገሩ አይከብረም። በገዛ ሀገሩ በኢትዮጵያ የቅኔ መዋረድና መድከምም በዚሁ አንጻር ነው ማለት ነው።

2ኛ መወደስ

እስከ አመ ጳውሎስ አም ወእስከነ 20፤
ምዕት ዕድሜኔ ይሰሐብ ከመጊሜ።
ከንቱ ውእቱ ወኢረከበ ትርጓሜ።
ለአዳም ወለማቱሳላ ትምክሕቶሙ ዕድሜ።
እስመ ደክሙ ወዐዕረፉ፤ ተውኔተ ሳምናይ።
ዘመን ዘእንበለ ይብጻሕ ለፍጻሜ።
እመሎሙሂ ኢከፈሎሙ አምላክ ብዙሃ ሱላሜ።
ይጽንሐ ወይርአዩ ዘመነ ተሠያሜ።
ጳውሎስ ይኩን ለዓለመ ዓለም ቀዋሜ።
እስመ አጽገበነ በጊዜሁ ከራሜ ወኢከራሜ።

ትርጓሜውም እስከ ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ጳውሎስ ዘመነ ሢመትና እስከ ሁለት ሺህ ዘመን ድረስ ዕድሜአችን እንደ ጉም ይሳብ ወይም ይጉተት ዘንድ ዘጠኝ መቶ ሰላሳ የሆነው የአባታችን አዳም ዕድሜና ዜጠኝ መቶ ስልሳ ዘጠኝ የሆነው የማቱሳላ ዕድሜ ቢመኩበትም ከንቱ ነው፤ ትርጉምም የለውም። አዳምና ማቱሳላ የ8ኛውን ሺህ ዘመን የጨዋታ ፍጻሜ ሳያዩ ደክሟቸው ዐርፈዋልና። የዘመናትና የፍቅር እምላክም የተሾመውን ዘመን ፍጻሜ ለማየት እነሱን ባያድላቸውም ለብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ጳውሎስ እንዲያድላቸውና ረዥም ዕድሜ እንዲሰጥልን እንጸልያለን፤ በዘመናቸው እርጌውንም አዲሱንም አጥገበውናልና ማለት ነው።

የቅኔ ትምህርት ከፍተኛ ትምህርት በመሆኑ የትርጓሜ መጻሕፍት መምህራን ራሳቸው የአንድምታን ትርጓሜ በሚተረጉሙበት ወይም መጻሕፍትን በሚያኼዱበት ጊዜ በአስረጅነት ይጠቅሱታል።

ይኸውም፡-

«ምንትነ መንግሥት ከመታንክፉ መንግሥተ ሰብሂለ ነግሠ ፍጻሜሁ አኮነ ብሂለ ሞተ»

የሚለውን የቀድሞ ቅኔ በሊቁ በዮሐንስ አፈወርቅ ተግሳጽ አተረጓጉም ላይ እንዳለ ባለቅኔ በለው ይጠቅሱታል።

«እስመ እንዘበ ሕያወ እሞተ ሥጋ ግዙፍ ሞተ የሴፍ አጋዊሁ ነገርዎ ለዮሴፍ»

የሚለውንም ጥንታዊ ቅኔ በግብረ ሐዋርያት ትርጓሜ ላይ እንዳለ ባለቅኔ ብለው ይጠቅሱታል። ቅኔ የቅዱሳት መጻሕፍት ትርጓሜ መክፈቻ ከመሆኑም በላይ የድርሰት መለማመጃም ቅኔ ነው። ሲጀመር ጀምሮ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የምትገለገልባቸው እንደ መልካ መልክና እንደ ዐርኬ፤ እንደ ነግሥ ያሉ በግጥምና በስድ ገባብ የተደረሱ ድርሰቶች ሁሉ በቅኔ አዋቂዎች የተደረሱ ናቸው።

ቅኔ የአእምሮ ማሳልመሻ፣ የመንፈስ ማደሻ በመሆኑም ዘወትር እንግዳ ድርሰት የሚያመነጭ አእምሮ እየጎለመሰ፣ ዘወትር እንግዳ ድርሰት የሚሰማ መንፈስ እየታደሰ ይሄዳል፤ ይህም በመሆኑ ነው በቅዱስ ያሬድ ፀዋትወ ዜማ በየፈርጁ እየገባ እግዚአብሔር የሚመሰገንበት ድርሰት የሆነው። ቅኔ በየቀኑ ለእግዚአብሔር የሚቀርብ አዲስ ምስጋና ነው፤ አዲስ ምስጋናነቱም እንዲሁ እንደ እንግዳ ደራሽ፣ እንደ ውሃ ፈሳሽ ሳይሆን ከቅዱሳት መጻሕፍት የተገኘ ነው፤ ልብ ወለድ ድርሰት አይደለም። ይህም ይታወቅ ዘንድ በብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ቅዱስ ዳዊት በመዝሙሩ «ሰብሕሎ ለእግዚአብሔር ስብሐተ ሐዲስ እስመ መንክር ግብረ እግዚአብሔር፤ ሰብሕሎ ለእግዚአብሔር ስብሐተ ሐዲስ፤ ስብሐተሁ በማገበረ ጳድቃኑ ማለት የእግዚአብሔር ሥራው አስደናቂ ነው። አዲስ ምስጋና አመስግኑት፤ ምስጋናው በማገበረ ጳድቃኑ ነውና፤ እግዚአብሔርን አዲስ ምስጋና አመስግኑት በማለት ጽፏል።

ክፍል 6

የቅኔ ትምህርት ጠቃሚነት ለቤተ ክርስቲያን አገልግሎት

በሐዲስ ኪዳን መጻሕፍትም ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ለቆሮንቶስ ሰዎች በጻፈው መልእክቱ 1ኛ ቀሮ 14፡26 ላይ «ወይእኬኒ ሶቦ ትትጋብኡ ኩልክሙ ብክሙ መዝሙር፤ ውበክሙ ትምህርት ዘክሠተ አበይኖ፤ ዘነገረ በሐውርት ወምድራሳት፤ ወኩሎ በዘትትሐነጹ ግበሩ ለበቁዔት» ማለት በምትሰበሰቡት ጊዜ ሁሉ በየቋንቋችሁ መዝሙር፤ ትምህርትና ድርሰት አላችሁ፤ እሱንም አእምሮአችሁን በሚገነባና በሚጠቅማችሁ መንገድ አድርጉት በማለት መዝሙርም ሆነ ግጥም፤ የቅኔ ድርሰትም ሆነ ሌላው ስድ ገባብ ሁሉ ለቤተ ክርስቲያን አገልግሎትና እግዚአብሔርን ለማመስገን ጠቀሚ መሆኑን አስተምሮናል።

የቀድሞዎቹ የቅኔ ሊቃውንት የቅኔን ትምህርት ቀደም ሲል በተገለጸው ዓይነት በአምስት መቶ የተለያዩ መንገዶች መድበውና ቀምረው ለቤተ ክርስቲያን አገልግሎት እንዲውል ከማድረጋቸውም አልፈው ተርፈው «በአንድ ደንጊያ ሁለት ወፍ» እንዲሉ ግሁ ወይም አንቀጽ የራሱን ፍችና ትርጓሜ እንደ ያዘ በአጫፋሪ ወይም በመስተፃምር ፊደል በመጠቀም ወይም አንዱን ፊደል ከግሁ ውስጥ ለይቶ በማውጣት እያንዳንዳቸው ፊደላት ለየራሳቸው ፍቺና ትርጓሜ እንዲኖራቸው በማድረግና ለእያንዳንዱ ነባር ቃል ሁለት ፍች በመስጠት እንዲሁም ዓይነስውር በመሪ እየተጉተተ እንደሚሄድ፤ ወይም ዓይናማው ሰው ሌላውን ዓይናማ ሰው እንደሚጉትተው ምሥጢራዊና ኅብራዊ የሆኑ ጉት የቅኔ መንገዶችንም በጭውውት መልክ ፈጥረዋል።

እነዚህንም ጉት የቅኔ መንገዶች ጥቂቶችን ለዓይነት ያህል ከዚህ ቀጥለን አቅርቦናቸዋል።

«ጊዜ ተሰቅለ ወልድ ፒርልዩ የሚል ሲሆን ትርጓሜውም ጌታችን እግዚአብሔር ወልድ በተሰቀለ ጊዜ ፀሐይ ጨልማለች፤ ጨረቃም ደም ሆናለች በአጠቃላይ ትርጉሙም ቀኑ ጠፍቷል ማለትም ጨልሟል በቅኔ ቤት ፒርልዩ የሚለው ነባር ቃልም ትርጉሙ ቀን ጠፋ የሚባል እሾሃማ የቆላ እንጨት ነው፤ ባለ ጉት ቅኔውም ሌላ ረዥም ዐረፍተ ነገር ሳያባክን ጊዜ ተሰቅለ ወልድ ፒርልዩ ማለት ጌታ በተሰቀለ ጊዜ ቀን ጠፋ በማለት የእንጨቱን ቃል ባጭሩ ኅብራዊ ለሆነው ጉት ቅኔ ተጠቅሞበታል።

መዓልተ ወሌሊተ ኮነ ፍቀርሃ ወሌ የሰው ስም ነው ሊተ ማለት ደግሞ ለእኔ ማለት ነው፤ ወሌን ለብቻ ሊተን ለብቻ ተጠቅሞ ወሌ ለእኔ ቀን አይቶ ወይም ቀን ቢወጣ ወዳጄ ሆነ ማለት ነው።

ሌላው ጉት ቅኔ ደግሞ

«ትቤላ በቃል ተክለሃይማኖት ቢፅዩ»

ባሕቱ በክንፍ የዐብዩኒ ኪያየ»

የሚል ሲሆን ትርጓሜውም ባለ ጉት ቅኔው ትቤላ በሚለው የሴት አንቀጽ ተጠቀሞ ላ የምትባለው ፊደል ተክለሃይማኖት ባልንጀራዬ ነው፤ በክንፍ ግን ይበልጠኛል አለች ማለት ሲሆን ሲራቀቅም ላ ፊደል አንድ እግሯ ለባራ ነው፤ ጳድቁ አቡነ ተክለ ሃይማኖትም ከገድላቸው ጽናት የተነሣ አንድ እግራቸው ተሰብሮ እንደ ላ ፊደል ስለሆነ ሁለቱን አመሳሰሎ በጉባኤ ቃና ቤት መተቶ ጉት ቅኔውን አቅርቧል።

ሦስተኛው ጉት ቅኔ ደግሞ

“ሐወጸ ሮኔል ወወልደ ነጉድጓድ መዋቲ የሚል ሊሆን
ክሳድዩ እሁብ ለዘይፈትሐ ለዛቲ
ትርጓሜውም ሮኔል ማለት መቃብር ማለት ነው።

ወንጌላዊው ወልደ ነጉድጓድ ዮሐንስ ሞቶ አልተቀበረም ሀ የመጀመሪያ ፊደል ነው፤ ጸ ደግሞ በስተመጨረሻ ያለ ፊደል ነው፤ ባለ ጉት ቅኔው ሀ-ወጸ ጉብኚ በሚለው ግሥ ተጠቅሞ ወ የተባለውን ፊደል የሀናጸ አሜፋሪ በማድረግ መቃብርና ዮሐንስ ወልደ ነጉድጓድ የሀንና የጸን ፊደላት ያህል የተራራቁ ናቸው በማለት ጉት ቅኔውን አራቅ፤ አመሥጥሮ አቅርቧል።

እነዚህን ሦስቱን የጉት ቅኔ መንገዶች ለማሳየት ያህል ወይም ለዓይነት አቀራብናቸው እንጅ የቀድሞቹ የቅኔ ሊቃውንት በጭውውታቸው ወቅት እኔ እበልጥ እኔ እበልጥ በመባባል በግእዝም ሆነ በአማርኛ አመሥጥረውና አራቅቀው የሚያቀርቧቸው የጉት ቅኔ ዓይነቶችና መንገዶች እጅግ በርካታዎች ናቸው።

ሀገረ ቅኔ በሆነችው በኢትዮጵያ የቅኔ ትምህርት እጅግ ቡጣም የተከበረና የተወደደ ነው። ክቡርነቱና ተወዳጅነቱም በካህናት ወይም በቤተ ክርስቲያን ሰዎች ብቻ ሳይሆን ከልሂቅ እስከ ደቂቅ ባሉት ኢትዮጵያውያን ዘንድ ነው። በመሆኑም ቀደም ባለው ወቅት ቅኔ የሚያውቁት ካህናቱ ብቻ ሳይሆኑ ነገሥታቱ፤ መሳፍንቱና መኪንንቱም ጭምር ነበሩ።

ተማሪዎች በትምህርት ባደ

የቅኔ ትምህርትና ዕውቀት የፆታ ልዩነትንም አይጠይቅም ነበር። የቅኔ ሙያ የወንድ አንቀጽ፤ የሴት አንቀጽ የሚል የለዋሽው አነጋገር ልዩነት ቢኖረውም በጠቅላላው የቅኔ ትምህርት የወንድና የሴት የፆታ ልዩነት የለም።

ይህም በመሆኑ ነው ቀደም ባለው ወቅት በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን እነ እማሆይ ገላነሽን፤ እነ እማሆይ ለኪይደሉንና እነ ወ/ሮ ሃይማኖትን የመሳሰሉት ስመ ጥር የሴት የቅኔ መምህራት የነበሩት፤ ዛሬም ቢሆን እንደ ቀድሞ አይብዛ እንጅ ለምልክት ያህል በጥቂት አድባራትና ገዳማት የሴት የቅኔ መምህራት አልታጡም።

በዚህም መሠረት በኢትዮጵያ ብዙ ነገሥታትና መሳፍንት ቅኔ ያውቁ ነበር፤ እንዲያውም የቅኔ የመጀመሪያ ገድ የሆነችውን ጉባኤ ቃናን በሱባኤ የደረሷት ንጉሠ ዐፄ በእደማርያም እንደ ሆኑ ቀደም ሲል ማተታችን አይዘነጋም። እነ ዐፄ እስክንድርም የቅኔ ባለሞያዎች ወይም ቅኔ አዋቂዎች እንደ ነበሩ፤ ከዚህ ቀጥሎ ያለው ከደቀ እስጢፋ ጋር የተመሳሰሉት ቅኔ በጉልህ ያስረዳል።

ምንት አገብረክ ቁንፅለ ገዳም አንተ ቤተ አንበሳ በዊለ።
ኢትለምፅኑ ጥሀረቶ በአፍለ።
እንከሰ ዘለክ ተጋንዮትክ ጠፍለ።
ኃድግሰ ዘለክ ብፅለ።
አንበሳ በኃይሉ እምድጋሪ ሞለ።
ጽንሐ ለእሳት ከዊነክ ብርለ።

ተማሪዎች በትምህርት ባዶ

ትርጓሜውም አንተ የዱር ቀበሮ ከአንበሳ ቤት ትገባ ዘንድ ማነው ያደፋፈረህ ወይም ማነው የልብ ልብ የሰጠህ? በውጭ ሆነህ ጩኸቱን አትሰማምን? ለእኔ መገዛትህና እኔን መለማመጥህ ቀርቷልና፤ ይልቁንም ይህንን ከንቱ ምኞትህንና ብፅዓትህን ትተህ ወይም አቁመህ ብዕር ሆነህ ማለት ገለባ ወይም ጭድ ሆነህ እማትን ጠብቀው ማለት ነው። በአንበሳና በእሳት የተመሰለ ንጉሡ አፄ እስክንድር ሲሆን በጫካ ቀበሮና በብዕር ወይም በገለባና በጭድ የተመሰለው ደግሞ ደቀ እስጢፋ ነበር።

የጎንደር መንግሥት ተፍጻሚ ተገሥት የነበሩት ዐፄ ተክለ ጊዮርጊስም አሸከሮቻቸው መንግሥታቸውን ለመገልበጥ በተነሱባቸው ጊዜና ግልበጣውን ባከሸፉባቸው ጊዜ የተቀረጹትን ቅኔያት ቀጥለን እንመልከት።

...ሳእር ወዕፅ እለ በዝናም ልሕቁ፤
ለዝናም ዘአልሐቀሙ ከመ ይክልእዎ ተላጸቁ

ትርጓሜውም ሳርና እንጨት በዝናም አድገው ግድግዳና ክዳን በመሆን አሳዳጊያቸው ዝናምን ከቤት እንዳይገባ ከለከሉት ማለት ነው። ይህ ለሙ ሲሆን ወርቁ ደግሞ ራሳቸው ንጉሡ በዝናም፤ አሸከሮቻቸው በሳርና በእንጨት መመሰላቸው ነው።

ቀጥሎም ግልበጣው ከከሸፈ በኋላ እኒሁ ንጉሥ በተቀኙት ቅኔ
ምሰለ ሳእር ሳእር አመ የኅብር
ሠረገላ አይከውን ሳዕር

ጥሬ ትርጓሜውም ሳር ከሳር ጋር ወይም ሳርና ሳር ቢተባበር ምሰሶ ሲሆን አይችልም ማለት ሲሆን ለወርቁ ደግሞ አሸከሮቻቸው ሊተባበሩ ቢውሉ አንድ ዐፄ ተክለ ጊዮርጊስን ሊያክሉ አለመቻላቸውን ለመግለጽ ነው። ብዙ ራሶችን ደጅ አዝማቾችም ቅኔ አዋቂዎች ነበሩ። ለአስረጂ ያህል የራስ ወልደ ገብርኤልን የግእዝ መወድስ ቅኔ ከዚህ ቀጥለን አቅርባለን።

የግእዝ መወድስ ቅኔ

ሥነ ጽጌረዳ ዓለም እንተ ትትነገሬ፤ ወተገልፌ ቅፅበተ ገልፈተ ጽላሎት ወሕልም።
እመነ ኢሐዱ አፋኪ እስመ ይወጽኡ የም።
ለፌ ቡራኬ ወለፌ መርገም።
ወምንተ ይኤድም፤ ዘመነነኪ ወሐረ ፍኖተ አስቁጥስ ገዳም።
አንለ አረማዊ እንዝ ክርስቲያን በስም።
ወለለጽባሉ በኃጢአት እንዝ ጽንኦ ኃይልየ አደክም።
ዘመንየ ኩሉ ፈጽምኩ እንበለ ጸሎት ወጸም።
መዓልተ በመብልፅ ወሌሊተ በንዋም።

ትርጓሜውም ፈጥነሽ የምትረገፌ፤ እንደ ጥላና እንደ ሕልም የምታልፌ አንቺ የጽጌረዳ አበባ ዓለም ሆይ ከአንዱ አፍሽ በአንድ በኩል በረከት በአንድ በኩልም መርገም ይወጣል። ንቆሽ ወደ ገዳመ አስቁጥስ የሂደም ምንኛ ያማረ ነው። እኔም በስም ክርስቲያን ስሆን አረመኔ ነኝ። በበዕለቱ የተፈጥሮ ኃይሌን በኃጢአት ሳደክም ቀን በመብልፅ ሌሊት በእንቅልፍ ዘመኔን ሁሉ ያለጸምና ያለጸሎት ፈጽምኩት ማለት ነው።

በሌላውም ሥላሴ ዜማ ቅኔአቸው

ዓለም አሸከ ጊዜሃ፤ በሐብለ ዝንጋዔ ትስሕበነ፤ ወታወርደነ ካዕበ ንበዘቀዳማ መርገም።
ለዘተወለድነ በሥጋ ወደም።
ዘእእማራሰ ማእምር ለባዊ፤ ለገልፈተ ዛቲ ዓለም ።
ፍዳ ወይን ይስተይ ማየ ዝናም።
ወሀየንተ ልብስ ይትከደን ቆጽለ አእዋም።
እስመ ዛቲ ጽላሎት ወሕልም።

ትርጓሜውም ይህቺ ዓለም እስከ ጊዜዋ ድረስ በማዘናጋት ገመድ ትጉትተናለች፤ የዚህችን ዓለም ሕልፈት አውቃለሁ የሚል አስተዋይ ነኝ ባይም በወይን ፈንታ የዝናም ውሃ ይጠጣ፤ በልብስም ፈንታ ቅጠል ይልበስ፤ ይህቺ ዓለም ጥላና ሕልም ናትና በማለት የምናኒን ትምህርት አስተምረዋል።

የባለቅኔዎች ድፍረትና ሐቀኝነት

ባለቅኔዎች ወይም የቅኔ ሰዎች ደፋሮችና ቆራጦች ናቸው፤ የሚያስፈራቸው ነገር የለም፤ ነገሥታትንም ቢሆን አይፈሩም። አንድ አንድ ጊዜማ እግዚአብሔርንም አሻቅበው ለማዘዝ፤ ለመተቸትና ለመውቀስ ይደፋፈራሉ።

ከጥንታውያን ባለቅኔዎች አንዱ በቅኔው ፈጣሪው እግዚአብሔርን ለማዘዝ ሞክሯል።

ይኸውም፡-

«ቀንኖ ኃጥአን ኩሉሙ ኢይደልዎክ ምንተ።
አፍቅሩ ጸላዕተክሙ እንዘ ትብል አነተ።

ማለት አንተ ጠላቶቻችሁን ውደዱ ብለህ እያስተማርክ በኃጥአን ላይ መፍረድ አይገባህም» ብሎ ተቀኝቷል።

ሌላውም ባለቅኔ

«አነተሰ ወዳዊት እመ ትትአረቄ።
ዳዊት ወኦርዮ ነገረ ቤርሳቤሕ ኢያጎለቁ።
አክነ ልቃሐሙ ፍትሐ ኢፈደይኮሙ በሕቁ።
ለዳዊት ከመ ጌጋዩ ወለኦርዮ በከመ ጽድቁ።

ትርጓሜውም አንተና ዳዊት በንስሐ ብትታረቁ ዳዊትና ኦርዮ የቤርሳቤሕን ነገር ገና አልጨረሱም፤ ለዳዊት እንደ በደሉ፤ ለኦርዮም እንደ ጽድቁ መጠን እውነተኛ ፍረዳቸውን አልሰጠኻቸውምና» በማለት እግዚአብሔርን አሻቅቦ ወቅሶታል።

የዚህ ጽሑፍ አቅራቢም በዐፄ ኃይለ ሥላሴ ዘመነ መንግሥት የተቀጸል ጽጌ ዕለት በንጉሡ ፊት በተቀኙት የአማርኛ መወደስ ቅኔ

«ሃይማኖተ አበው ኢኮነት ለባሕቲትነ፤
ዳዕሙ ይእቲ ለነባር ወለመጤ።
ባሕቱ ሀገር ለባሕቲቱ ለቢጤ።
ወእምዝ ንስእለክ፤ ንጉሠ ነገሥት ዘትሰመይ አጤ።
ቃልክ በቃልክ፤ ገበ ወጽኦ ይግባዕ እንበለ አሐቲ ውላጤ።
መራርሂ ሀገሪትነ እንዘ በተፈጥሮ ሆምጣጤ።
እመ ኢያክበረቶ ለቃልክ እምኢቦእ ጳጉጠቆስጤ።
ወዘይመስሎ ለዝንቱ እመ ኢሰበክ ለውጤ፤
ጥምቀተ ዳግማዊ እምኢተጠመቅነ በሸንቁጤ።

በማለት ንጉሡ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ የብሥራተ ወንጌል ሬዲዮ ጣቢያን ፈቅደው ባቋቋሙበት ጊዜ « አገር የጋራ ነው፤ ሃይማኖት ግን የግል ነው» ብለው የተናገሩትን ቃል እንዲያነሱ በድፍረት ጠይቀዋቸዋል፤ ሀገር የጋራ ነው ሃይማኖት የግል ነው» የሚለውን የንጉሡን ቃልም «ሃይማኖት የጋራ ነው፤ ሀገር ግን የግል ነው» በሚለው ቅኔያቸው በድፍረት አስተባብለውታል።

ቀደም ሲል በዐፄ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት ደግሞ የአንክብሩ ሊቅ የሚጣቅ ዐማኑኤል ደብር አለቃ የደብር እልቅናቸው ለጠንቋይ ወይም ለመጽሐፍ ገላጭ ተሰጥቶባቸው ከዚህ ቀጥሎ ያለውን የአማርኛ ምርምር ቅኔ በግጥም መልክ በድፍረት አቅርበው እልቅናቸውን አስመልሰዋል።
ይኸውም፡-

በባሕር ዝንጀሮ በገደል ላይ ዓሣ።
መቅደስ ለዛር ፈረስ ነጋሪት ለአንካላ።
ጌታዬ መንግሥትህ ተበላሽቷል እሳ።

የሚለውን ቅኔያዊ ግጥም በድፍረት አቅርበው እልቅናቸውን እንዳስመለሱ ይነገራል። ይህ ሁሉ የሚያመለክተውና የሚያስገነዝበው የባለቅኔን ቆራጥነትና ድፍረት፣ና ግልጽነትና ሐቀኝነት እንዲሁም ባለቅኔ የተሰማውን ነገር ሁሉ ለነገ የማይል፣ የተደበቀውን ምሥጢርና ሐቅ የሆነውን ነገር ሁሉ ግልጽና አድርጎ የሚናገር ወይም ይፋ የሚያወጣ መሆኑን ነው።

ክፍል 7

የጠቅላላው ቅኔያት ይትበህል ዓይነት ከጸዋት ወዜማ ጋርም ያላቸው ቁርኝት

ከሁለት ቤት እስከ ዐሥራ አንድ ቤት እየመቱ የሚሄዱት ጠቅላላው ቅኔያት ለየራሳቸው የሚያሳዩትን ልዩ ልዩ ባሕርያት፣ ይትበህልና ዓይነት፣ ከጸዋት ወዜማ ጋር ያላቸውን ቁርኝትና የዜማ ስልት ከዚህ ቀጥለን ለማሳየት እንሞክራለን።

ጉባኤ ቃና ጉባኤ ቃና ማለት የራሱ ምሥጢርና ትርጉም እንደተጠበቀ ሆኖ ከዘአምላኪያ ጀምሮ እስከ ሰማኒ ሞገር ድረስ ባሉት በየአንዳንዳቸው ቅኔያት በመካከል፣ በመነሻና በመድረሻው ሁሉ እየገባ የሚያገለግል ስለሆነ የቅኔዎቹ ሁሉ ስብስብ ወይም ክምችት ማለት ነው፤ ወይም ሁለገብ ቅኔ ተብሎ ሊተረጎም የሚችል የመጀመሪያ ቅኔ ነው።

ዘአምላኪያ ዘአምላኪያ የሚለው የቅኔ ዓይነት "አምላኪያ አምላኪያ እገይስ ዝኪክ" ተብሎ በመዝሙረ ዳዊት 62 በሚጀመረው ያራዳዊ መዝሙር እየገባ ስለሚያገለግል ወይም እግዚአብሔር ስለሚመሰገንበት ዘአምላኪያ ሊባል ችሏል።

ሚበዝት ሚበዝት የሚለው የቅኔ ዓይነት በ3ኛው መዝሙረ ዳዊት እግዚአብሔር ሚበዝት በሚለው ላይ አገልግሎት የሚሰጥ ስለሆነ ሚበዝት ተብሎ ሊሰየም ችሏል፤ ወይም ተሰይሟል።

ዘይሌቡ ዘይሌቡ የተሰኘው የቅኔ ዓይነት ደግሞ "በፀፅ ዘይሌቡ በሚለው በ40ኛው መዝሙረ ዳዊት እየገባ አገልግሎት የሚሰጥ ስለሆነ ዘይሌቡ ተብሎ ሊሰየም ችሏል።

ዋዜማ ዋዜማ የተባለው የቅኔ ዓይነትም አብዛኛውን ጊዜ በክብረ በዓላት ዋዜማና የዋዜማ ዓይነት ባላቸው መዝሙራት /ቀለማት/ እየገባ የሚደርስ ስለሆነ ዋዜማ ተብሏል።

ሥላሴ ሥላሴ ቅኔ የተሰኘው የቅኔ ዓይነትም ይትባረክ በተባለው ጸሎተ ሠለስቱ ደቂቅ በ3ኛው መስመር ላይ የእየገባ የሚደርስ ስለሆነ ሥላሴ የሚለውን ስያሜ ሊያገኝ ችሏል።

ዘይእዚ ዘይእዚ የተባለው የቅኔ ዓይነትም በስብሐተ ነግሠ አገልግሎት ጊዜ "ይእዚ ትስዕሮ" በሚለው ጸሎተ ስምዖን ላይ ስለሚገባ ወይም እየገባ ስለሚያገለግል ዘይእዚ ተብሏል።

ሣህልክ ሣህልክ የተባለው የቅኔ ዓይነት በዕለተ እሑድ በመወደስ እደራረስ ጊዜ ከ50ኛው መዝሙረ ዳዊት በኋላ "ሣህልክ እግዚአብሔር" በሚል መነሻ ስለሚቀርብ ሣህልክ ተብሏል። ሣህልክ በተለይ ለሀገርና ለሀገር መሪ ብቻ የሚቀኙት ቅኔ ነው።

መወድስ መወድስ የተባለው የቅኔ ዓይነትም "ፍታሕ ሊተ" በሚለው በ42ኛው መዝሙረ ዳዊትና መወድስ በተባለው የአደራረስ ሥርዓት ላይ የሚገባ በመሆኑ መወድስ የሚለውን ስያሜ ሊያኝ ችሏል።

ኩልክሙ ኩልክሙ ቅኔ ደግሞ ኩልክሙ በተሰኘው በ46 መዝሙረ ዳዊት እየገባ ስለሚያገለግል ኩልክሙ ተብሎ በመዝሙሩ ስም ተሰይሟል።

ክብር ይእቲ ክብር ይእቲ የተባለው የቅኔ ዓይነትም በዕርገተ ቊርባን ጊዜ በ149 መዝሙረ ዳዊት ቊርባን 9 ላይ "ክብር ይእቲ ዛቲ ለኩሉ ጸድቃኑ" የሚለው መዝሙር ከቅኔው ቊርባኑ ስለሚዘመር ቅኔውም ክብር ይእቲ ሊባል ችሏል።

ዕጣነ ሞገር ዕጣነ ሞገር የተሰኘው የቅኔ ዓይነትም ከዕርገተ ዕጣነና ከዕርገተ ቊርባን በኋላ የሚደርስ ቅኔ በመሆኑ ዕጣነ ሞገር የሚል ስያሜ ተሰጥቶታል።

የጠቅላላው ቅኔያት መጠንና ስያሜ

ጉባኤ ቃና ጉባኤ ቃና ሁለት ቤት ነው። ሁለት ቤት መሆኑ የመለኮትና የተስብእት ምሳሌ ነው፤ አንድም የመርዓዊና የመርዓት፤ የጌታና የቤተ ክርስቲያን ምሳሌ ነው። አንድም የቃና ውኃ ፊት ውኃ ጌላ ወይን የመሆኑ ምሳሌ ነው፤ አንድም የመርዓዊ ወይንና የጌታ ወይን ወይም የውኃውና የወይኑ ምሳሌ ነው። ጉባኤ ቃና ከሐረጉ ወይም ከአረፍተ ነገሩ ጋር አራት ይሆናል፤ የኪሩቤል ምሳሌ ነው፤ በኪሩቤል አድሮ የሚመሰገን ጌታ ከሠርግ ቤት ተጠርቶ ውኃውን ጠጅ የማድረጉ ምሳሌ ነው።

ዘአምላኪያ ዘአምላኪያ ሦስት ቤት ነው፤ ዘአምላኪያ ማለት የጌታ ምስጋና ማለት ነው፤ የጌታ ምስጋና እንዲህ ነው ለማለት ዘአምላኪያ ተባለ፤ ዘአምላኪያ ሦስት ቤት መሆኑ የእግዚአብሔር የሦስትነቱ ምሳሌ ነው፤ በሌላ በኩልም በስብሐተ ነግሠ አደራረስ ጊዜ በዘአምላኪያ እየገባ በመነገሩ ነው። ቀለሙ አለመለወጡ የጌታ የአንድነቱ ምሳሌ ነው። በዓባይት በዓላት ስብሐተ ነግሠ ሊደርስ የሚደረሱት ጉባኤ ቃናና ዘአምላኪያ ናቸው። ለኞ ማክለኞ ሐሙስ ግን የሚደርሰው ዘአምላኪያ ነው።

ሚበዝኑ ሚበዝኑ ሦስት ቤት ነው። ሦስት ቤት መሆኑም የጌታ የሦስትነቱ ምሳሌ ነው። ሚበዝኑ ከእነሐረጉ ስምንት ይሆናል። የስምንቱ ብሔረ አራት ምሳሌ ነው። ሚበዝኑ የተባለበትም ምክንያት በሦስተኛው መዝሙር እየገባ በመድረሱ ነው።

ዋዜማ ዋዜማ ማለት በሠርክ የሚደርስ መሥዋዕተ ስብሐት ማለት ነው። ዋዜማ ቤቱ አምስት ነው፤ አምስት መሆኑ የአምስቱ አዕማደ ምሥጢር ምሳሌ ነው። ዋዜማ ከእነ ሐረጉ አራት ነው። የአራቱ መላእክት አምሳል ነው። ጌታ በዕለተ ዓርብ በተሰቀለ ጊዜ ከጎኑ እንደ ለ ፊደል ሆኖ ጥሩ ውኃ። ጥሩ ደም ፈስሷል። ይህንንም ደም አራቱ መላእክት በጽዋዕ ብርሃን ተቀብለው በአራቱ ማዕዘን ረጭተውታል። አንድም ዋዜማ አምስት ቤት መሆኑ፡-

- 1. በዘንዚከር
- 2. አንቀጸ ብርሃን
- 3. ቅዱስ እግዚአብሔር /ኪዳን/
- 4. ድጓው ማለት ዋዜማው /ኪንደጋ ለምድር/
- 5. ለእግዚአብሔር ምድር በምልዓ ከተባለ በኋላ የሚደረስ በመሆኑ ነው። በሌላም በኩል አምስት ቤት መሆኑ ከአራቱ ባህርያት ሥጋ፣ ከአምስተኛው ባሕርይ ነፍስ ለተፈጠርኩት ይህን ምሥጢር ገለጻልኝ ለማለት ነው። አንድም የአምስቱ ቅንዋተ መስቀል፣ የአምስቱ ማህፈዳት ምሳሌ ነው።

ነዋ በበግዑ ተብሎ በሚመለጠነው ምልጣን የገባ ቅኔ

አመ ርእየ ወንጌረ፣ ነደ መላኩት ሰይፈ በእደ ሚካኤል መንፈስ
 ሰናክራም መጥምቀ ነዳዲ ዘእኮ ጽኑስ
 ዘምስለ ሦርሶር ኢዮብ ኩናኔ ሕማም ነፍስ
 ንዋ በግዑ ይቤ ዮሐንስ ሰነኮሪስ
 ሰባ ርእዮ ለክርስቶስ ንጉሥ

ሥላሴ ማለት ሦስተኛ እየሆነ የሚገባ ማለት ነው። ሥላሴ ስድስት ቤት መሆኑ በስድስቱ ይትባረክ መግባቱ ነው። ወይም በይትባረክ የመመራቱ ምሳሌ ነው። ስድስት ቤት መሆኑ የስድስቱ ቃላት ወንጌል አምሳል ነው። ሥላሴ መባሉ በዋዜማ በስብሐተ ነግህ፣ በአርያም የመደረሱ አምሳል ነው። ዘይእዜ አምስት ቤት መሆኑ በስብሐተ ነግህ በአራት ምእራፍ፣ በአራት ጉባኤ ቃና፣ በአምስተኛው ራሱ መደረሱ ነው።

መወድስ ስምንት ቤት ነው፤ ስምንት ቤት መሆኑ የስምንቱ ብሔረ ኦሪት ምሳሌ ነው መወድስ የእሁድ ምስጋናም ማለት ነው።

መዝሙር	1
አምላኪየ	2
ሚበዝተ	3
ቃልየ	4
ጸኒሐ	5
ብፁዕ ዘይሌቡ	6
ከመ ያፈቅር	7

ፍታሕ ሊተ 8 በስምንተኛው መዝሙር ለመደረሱ አምሳል ነው። መወድስ 15 ጊዜ መጻፋቱ ከሊቶስጥራ እስከ ቀራንዮ 15 ምእራፍ ይሆናል። የዚህ አምሳል ነው። አንድም ጌታን መስቀሉን አሸክመው እያጣደፉ ሲወስዱት 15 ጊዜ ወድቋል የዚህ አምሳል ነው።

ሣህልክ ቅኔ

ሣህልክ ቅኔ በንጉሡ ብቻ ወይም በሀገር ብቻ የሚቀኙት ነው። ሣህልክ ቅኔ 24 ጊዜ ይመላለሳል።

- 1 ተሣህልክ
- 2 እግዚአ ፀወነ ኮንከነ
- 3 እግዚአ ኩነኔክ
- 4 ግነዩ
- 5 የበዓሉ ምስባክ
- 6 መዝሙር
- 7 ዘአምላኪየ
- 8 እግዚአ ሚበዝተ
- 9 ቃልየ
- 10 ጸኒሐ
- 11 ብፁዕ ዘይሌቡ
- 12 ከመ ያፈቅርን በመላው ቆጥር 24 ይሆናል። የዚህ ምሳሌ ነው። ቤቱ ሦስት መሆኑ ጌታ በሦስተኛው ቀን የመነሣቱ ምሳሌ ነው። አንድም የሦስቱ የትንሣኤ ድርሰቶች ምሳሌ ነው። ሦስቱ ድርሰቶች አርያም፣ መወድስ፣ ስብሐተ ነግህ ናቸው።

ዕጣነ ሞገር ድን ሲሆን መሪ ተመሪ ይጮኹታል። ቅኔ ሲሆን ግን መሪ እየነገረ ተመሪ ብቻ ይጮኹታል። መሪ ለተመሪ መንገሩ ክቡር ነገር ነው። ስብሐተ መላእክትን፣ ሞተ ለማዕታትን፣ ሞተ ጸድቃንን፣ ሞተ ክርስቶስን፣ ራሱ አውቆ ለሰው ማስረዳቱ ነው። እርሱ ክብር ይእቲን መናገሩ ማዜሙ-

የክርስቶስን ሞት አስቦ አውቆ ለሰው ማስረዳቱ ነው። መሪው ክብር ይክብሩን መናገሩ የክርስቶስን ሞት ተረድቶ ማልቀሱ ነው። ተቀባዮች የተረጁው ምሳሌ ናቸው። ክብር ይክብሩ ለጌታ ብቻ ነው። ሲጨርስም ሃሌ ሉያ ማለቱ ሎቱ ስብሐት ማለት ነው። ዕጣነ ሞገር ማለት ማሳረጊያ ማለት ነው።

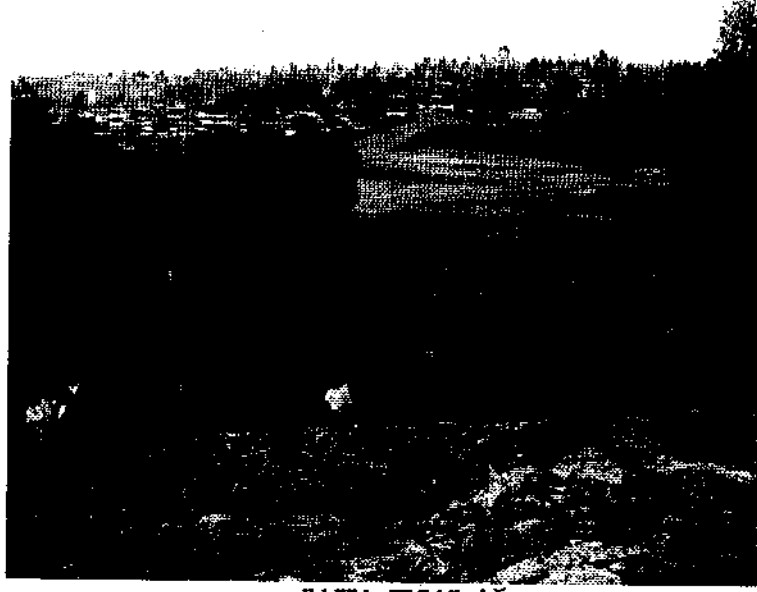
የቅኔ ዜማ

ቅኔ ስንኝ፣ ልክና ስፍር ወይም መጠን ያለው ሊሆን ይችላል። የቅኔውም ቅዱስ ያራድ በደረሰው የዜማ ግእዝ፣ አራራይና ዕዝል ተብሎ ይጠራል። ይኸውም በአደራረሱ ሥርዓትና በወቅት የተወሰነ ነው። ዘአምላኪያና ሥላሴ የተሰኙት ቅኔያት ምንጊዜም ይሆናቸው ዕዝል ነው፤ ለውጥ የላቸውም። የዜማ የተሰኘው ቅኔ ደግሞ ይሆናል። ምንጊዜም አራራይ ነው፤ ለውጥ የለውም። ማብዛትና ዘይሌሉ፣ ዘይእዜና ማህልከ፣ መወደሰና ኩልክሙ የተሰኙት ቅኔያት ደግሞ ይሆናቸው ምንጊዜም ግእዝ ነው። ጉባኤ ቃና፣ ክብር ይክብሩ ዕጣነ ሞገር የተሰኙት ቅኔያት እንደ ወቅቱ ሁኔታ በግእዝና በዕዝል ይዘማሉ።

የቅኔ ትምህርት አሰጣጥ

በቅድሚያ ተማሪው ግሥና ነባር ቃል በቃሉ እንዲያጠና ይደረጋል፤ ተማሪው በቃል ያጠናው ግሥ እየተነገረው መምህሩ ግሡን ያወርዳል፤ ወይም ያዘምታል፤ ግሥ የማውረዱ፣ ወይም የማዘመቱ መርሐ ግብር እንደተከናወነ መምህሩ ለተማሪዎቹ እንደየደረጃቸው ቅኔ ይዘርፍላቸዋል፤ የዘረፈውንም ቅኔ ይፈታላቸዋል፤ ምሥጢሩን ያራቅቅላቸዋል፤ ቅኔ ይቈጥሩበት ዘንድ እንደ ነገ የሚውለውንም በዓል ታሪክ ይተርክላቸዋል። ይህ ሁሉ የሚሆነውም በጽሑፍ ሳይሆን በቃል ነው።

ከዚያም ተማሪዎቹ መምህሩ እንደየደረጃቸው የዘረፈላቸውንና የፈታላቸውን ቅኔ ይቀጽላሉ፤ እርስ በራሳቸውም ይቀጽጻላሉ፤ /ይማማራሉ/ የሚከብዳቸው ከሆነም ከሰየው ተማሪ ጠጋ ብለው ይቀጽላሉ፤ ያጠናሉ፤ የሰየው ተማሪ እንዲያስቀጽላቸውና እንዲያስጠናቸውም በመምህሩ ይታዘዛል፤ ለእያንዳንዳቸው ጀማሪ ተማሪዎችም አስቀጻይ ባልደረባ ይሰጣቸዋል። ባልደረባቸውን ለምኖ እስከ ማብላት ድረስ ማክበርና መንከባከብ ደግሞ የተማሪዎቹ ድርሻ ይሆናል።

የተማሪ ማደሪያ ገጽ

በማግስቱ ተማሪዎቹ መምህሩ በዘረፈላቸውና በቀጸሉት ቅኔ መጠን እንደየደረጃቸው ሲቀጥሩ ይውሉና ወደማታ፤ የቀናቸውም ማለት ትጉሆቹና የገባቸው በእኩል ቀንም ቢሆን ለመምህሩ አመቺ በሆነው ሰዓት የቁጠሩትን ለመምህሩ እየነገሩ ያሳርማሉ።

በዚህ ዓይነት ደረጃ በደረጃ ተምረው በዓመት በሁለት ዓመት ፈጣኖቹም ዓመት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ ቤት ሞልተው ይቀኛሉ። ከዚያም ትንሽ ካበሰሉት በኋላ ወደ አገራቸው ይገባሉ፤ ለአገልግሎትም ይሰማራሉ። አንድ አንዶቹም በመቆየት እስከ ዘረፉ ይደርሳሉ፤ ከዘረፉ በፊትም ግልበጣ የሚባል ትምህርት አለ። መምህሩ የዘረፈውን ቅኔ ገልብጦ መቀኘት ማለት ነው። እንዲህ እያሉ ከዘረፉም አልፈው በመምህርነት ተመርቀው፤ እንዲሁም ከሁለት ከሦስት መምህራን ሙያውን አስፋፍተውና አጠናክረው ወደ አገራቸው ገብተው ወይም እግዚአብሔር በፈቀደላቸው ቦታ ወንበር ዘርግተው ያስተምራሉ።

የተማሪ ማዕከል ገዢ

ቅኔ ሥነ ቃል አይደለም ከሕዝባዊ ቅኔም የተለየ ነው።

የቅኔ ትምህርት አሰጣጥ ከዚህ በላይ በመጠኑ በተዘረዘረው ዓይነት የመማር ማስተማሩ ጀምሮ በቃል ብቻ የሚሰጥ በመሆኑ የዘመኑ ምሁራን ሥነ ቃል ነው ብለው ፈርጀውታል። ነገር ግን ቅኔ መምህር፣ ት/ቤት፣ ደቀመዝሙር ስለአለው፣ በዓይነትና በመጠንም ተመጥኖ ደረጃ በደረጃ እንደየተማሪው አቅም ከጉባኤ ቃና ወደ ዘአምላኪያ፣ ከዘአምላኪያ፣ ወደሚበዝኑ፣ ከሚበዝኑ ወደ ዋዜማ፣ ከዋዜማ ወደ ሥላሴ፣ ከሥላሴ ወደ ዘይአዜ፣ ወደ መወድስ ከመወድስ ወደ ክብር ይሄቲና ወደ ዕጣነ ሞገር እየተሸጋገረ የሚሰጥ ትምህርት ስለሆነ ሥነ ቃል ሊሆን አይችልም።

የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ቅኔ በትምህርት ስለሚሰጥና ለሰንኙም ሥርዓትና መጠን ስለተበጀለት፣ እንዲሁም የዜማ ዓይነት ስለአለው ማንም ሰው ወደ ቅኔ ት/ቤት ሳይገባ ሊደርሰው፣ ሊገጥመው ወይም ሊቀኘው አይችልም። ይህም በመሆኑ ከሀገር ውጭም ሆነ ከሀገር ውስጥ በአጠቃላይም ከሌላው ሕዝባዊ ቅኔ ፈጽሞ የተለየ ነው።

ክፍል 8

የቅኔ ትምህርት ቤት ምንጩ እንዳይደርቅ ወደፊት ምን መደረግ አለበት?

የቅኔ ትምህርት ፈጣሪዎችና ባለቤቶች የሆኑትን እነ ቅዱስ ያፌድን፣ እነ ዮሐንስ ገብላዊንና እነ ተዋንይን ሌሎችም ያፈራችው ሀገረ ቅኔ ኢትዮጵያ በአሁኑ ጊዜ በቅኔ ት/ቤት በኩል ያለውን ይዞታዋን ሲመለከቱት ከአንድ ትውልድ ዘመን በኋላ «ኢትዮጵያ በርካታ የቅኔ ፈጣሪዎችና የቅኔ ጉባኤ ቤቶች የነበሩበት ሀገረ ቅኔ ነበረች» ተብሎ የሚተረክላት አገር እንዳትሆን ታላቅ ሥጋት አለ። ምክንያቱም በአሁኑ ጊዜ የተዘረጋው ሥርዓተ መንግሥት ወቅቱ ያስከተለውን የኑሮ ጫና ተገንዝቦ ለመላው የኢትዮጵያ ሠራተኞች ተመጣጣኝ ዋጋ በመክፈል ባደረገው ዕድገትና መሻሻል አንጻር ለጥቂት የጠቅላይ ቤተ ክህነት ጽ/ቤት ሠራተኞችና ለየአህጉረ ስብከቱም ሠራተኞች ጭምር እንደየ ሙያቸውና እንደየ አገልግሎታቸው የደመወዝ እስኪል ተበጅቶላቸው ገባሕተ ነግህም ሆኑ ገባሕተ ሠርክ በመጠኑም ቢሆን የሙያቸውንና የአልግሎታቸውን ዋጋ አግኝተዋል።

ከአዲስ አበባ ከተማ ጀምሮ በአህጉረ ስብከት ዋና ዋና ከተሞች የሚገኙት የአድባራትና የገዳማት አገልጋዮች ካህናትም በሙያቸውና በአገልግሎታቸው መጠን በቂ ደመወዝ እየተከፈላቸው ነው። አብዛኞቹም ከሙያና ከአገልግሎት ውጭ «ለዘረከቦ ይርከቡ» በማለት የቤተ ክርስቲያኒቱን ሀብት ያለ አግባብ እንደ ቅርጫ ሥጋ ሲቃረጡት ወይም ሲቀራመቱት ይስተዋላል። የአብነት መምህራኑ ግን የደመወዝ እስኪል አልተበጀላቸውም፣ እነሱ ፊደል ያስቆጠሩአቸው የአንድ ተራ ቁስና ዲያቆን ደመወዝ ያህል ሊከፈላቸው ይቅርና የአንድ ደብር ዐቃቢት ያህል እንኳን ደመወዝ አይከፈላቸውም። ይህም በመሆኑ በአሁኑ የሥልጣኔ ወቅት እንደ ጥንቱ የሚያስለምን መንደር ባለመኖሩና በልመና ቁራሽ መተዳደሩም አስነዋሪና አሳፋሪ ተግባር መስሎ በመታየቱ ትንሽ እህል መቃመስ የሚቻለውም በአዲስ አበባ ከተማ መሆኑን በመስማታቸው ሁሉም የአብነት መምህራን እንደ ለመዱት በቀን አንድ ጊዜ እንኳን መመገብ አቅቷቸው አክፍሎቹ ስለጠናባቸው ትንሽ እህል መቃመስ የሚቻለውም በአዲስ አበባ ከተማ መሆኑን በመስማታቸው ጉባኤ ቤታቸውን እየዘኑ፣ ወንበራቸውን እያጠፉ ነፍሳቸውን ለማትረፍ ሲሉ ወደ ከተማ በመፍለስ ወይም በመጉረፍ ላይ ናቸው።

በሥልጣኔውም ሆነ በኑሮ ውድነቱ ምክንያት ለተማሪዎቹ የሚያስለምን መንደር በመታጣቱና ለመምህራኑም ቀለብ የሚሰፍር ገበሬ በመሆናቱ፣ የሰበክ ጉባኤ አስተዋጽኦም ከፍ ብሎ እንደ ተገለጸው ከከተማ ካህናት አልፎ ወደ ገጠራቱ ኢትዮጵያ አገልጋዮች ካህናት ለመዝለቅ አቅሙ ስለ አልፈቀደለት ወይም ጉልበት ስለ አነሰው የገጠራቱ ኢትዮጵያ የአብነት መምህራን ከገጠር ወደ ከተማ ፍልሰቱን በነፍስ ወከፍ ተያይዘውታል።

የአሁኑዎቹ የአብነት መምህራን ረጋብ ከቀድሞዎቹ የባለ ይሁን እንጂ የቀድሞዎቹ የአብነት መምህራንም ቢሆኑ አሁን ቤተ ክርስቲያን የምትገለገልበትን ስብሐተ እግዚአብሔር ለአሁኖቹ ካህናት ሊያስተላልፉ የቻሉት በረጋብ አለንጋ እየተገረፉ ያለደመወዝና ያለ አዳሪ ቤት ተምረውና አስተምረው

ለመሆኑ ቀደም ባለው ወቅት የነበሩት የአብነት መምህራንና ደቀ መዛሙርቶቻቸው በግእዝና በአማርኛ የተቀረጸው አንድ አንድ ቅኔዎች ያስረዳሉ። ለማስረጃም ያህል ጥቂቶቹን ቅኔዎች ከዚህ ቀጥለን አቅርበናቸዋል።

ዋድላ የቅኔ ምንጭ (መሠረት) መሆኑ ቀደም ሲል እንደ ተገለጸው ስመ ጥሩው የቅኔ አብነት የነበሩት ዋድሌው አለቃ ሲራክ ስለ አብነት መምህራን ደመወዝ ከሙያቸው ጋር ተመጣጣኝ አለመሆን በተቀኙት ቅኔ ቁጭታቸውን ሲገልጹ፤

አእዱግ ወበቅል እነዝ ያወጽኡ ስልሳ።
ሲራክ አምላክ ዋድላ ተሰይጦ ለሰላሳ።

ማለትም አህያና በቅሎ ስልሳ ስልሳ ብር ሲያወጡ ወይም ሲሸጡ የዋድላ አምላክ ሲራክ በሰላሳ ብር ተሸጦ በማለት ምፀትና አሽሙር ቅኔ ተቀኝተዋል።

ይህ ቅኔ በአንድ በኩል ምፀት የተባለበት ምክንያት አለቃ ሲራክ በዕውቀታቸው ራሳቸውን በራሳቸው ክፍ ክፍ አድርገው የዋድላ አምላክ በማለታቸው ሲሆን በሌላ በኩል ደግሞ ያልተማረ ሰው በምሁራን ዘንድ ከእንሰሳት ተለይቶ ስለማይታይ አህያና በቅሎ በመጠቀሳቸው ነው አሽሙር ቅኔ የተባለው። በዚያም ሆነ በዚህ ቅኔው የሚያስረዳው ከጥንት ጀምሮ የአብነት መምህራንን ወጋ ማጣትና በችግር መቆራመድ ነው። በሌላ በኩልም የቅኔ ደቀመዛሙርት የደረሰባቸውን ረኅብና ችግር አስመልክተው በተለያየ ቦታና ጊዜ ባቀረቡአቸው ተመሳሳይ የግእዝና የአማርኛ ቅኔዎች፤

አንዱ የቅኔ ደቀመዝሙር፡-

«ረኃብሂ ገጸ ወጨፎ በገባ ጊዜ ከአንጅቴ።
ንዑ ክዳናትየ እናቴ ወአባቴ።
በማለት ሲቀኝ ሌላው የቅኔ ደቀ መዝሙር ደግሞ፤
«መብልዕየሂ ዔና መብልዕ ዘያመጽኦ ነፋስ፤
ወልብስየ ከመዶርሆ እምላዕለ አብራክየ እለብስ፤»
በማለት ተቀኝቷል።

ትርጓሜውም የዘወትር ምግብ ነፋስ የሚያመጣው የሀብታም የምግብ ሽታ ነው፤ ልብሴንም እንደ ዶሮ ከጉልበቴ በላይ እለብሳለሁ ማለት ነው።

አርቲስቱ ዓለማየሁ አሹቴም
«የጎረቤት ምግብ እያሸተትሽ ኑሪ፤
ለመብላት መብት የለሽ መቼም አትጠሪ፤»
በማለት ይህንኑ ቅኔ ነው በጨዋታው ደግሞ የተቀኘው።

ያም ሆነ ይህ ከዚህ በላይ የቀረቡት የግእዝና የአማርኛ ቅኔዎች የሚያስረዱን የጥንቶቹ የራሳቸው መምህራን የቤተ ክርስቲያንን ትምህርት ያስተማሩትና የተማሩት፤ የጥንቶቹ የቆሎ ተማሪዎችም የቀጸሉት በተለያየ ቦታና ጊዜ የደረሰባቸውን ረኅብና ልዩ ልዩ ችግር በሰፊ ትእግስት ተቋቁመው መሆኑን ነው።

እንግዲህ የጥንቶቹ የአብነት መምህራንም ሆኑ የቆሎ ተማሪዎች የቤተ ክርስቲያንን ትምህርት የተማሩትና ያስተማሩት ከዚህ በላይ የተገለጸውን ረኅብና ችግር በትዕግሥት ተቋቁመው ሲሆን፤ በጊዜው ለውጥ ምክንያት በአሁኑ ጊዜ ረኅቡና ችግሩ እጅግ በጣም የተባባሰ በመሆኑ መምህራኑ ጉባኤ ቤታቸውን እየዘጉ፤ ወንበራቸውን እያጠፉ፤ ደቀ መዛሙርቱም መምህራኑን ተከትለው ወይም እየከዱ ከገጠር ወደ ከተማ እየፈለሱ መምጣት ግድ ሆኖባቸዋል።

ጥቂት የአብነት መምህራን ነፍሳቸውን ለማትረፍ የቻሉት በዚህ ዓይነት ዘዴ ሲሆን «ነፍሳችንን ለማትረፍ ብለን ከዓላማችን ውጭ በአታችንን አንለቅቅም፤ ጉባኤ ቤታችንን አንዘጋም፤ ወንበራችንንም እናጥፍም» በማለት በየአለብት ከእነ ደቀመዛሙርቶቻቸው በረኃብና በበሽታ ያለቁትን የአብነት መምህራንማ ቤት ይቁጠራቸው።

ይሁን እንጂ ነፍሳቸውን ለማትረፍ ወደ ከተማ ከፈለሱትም የአብነት መምህራን ውስጥ ቢሆን የእጅ መንሻ ያላቸውና ወገን ያጋጠማቸው ወይም እጸድቅ ባይ የወተፋቸው ጥቂት መምህራን በአንድ አንድ ደብር ሲወተፉ አብዛኛዎቹ የአብነት መምህራን ግን የመንደር ሕፃናት ፊደል አስቆጣሪና የሀብታም ዘበኞች በመሆን፤ ብዙዎቹም በጎዳና ተዳዳሪነትና በልመና ተግባር ተሰማርተው የዕለት ምግባቸውንና የዓመት ልብሳቸውን ስለሚያገኙ ቤተ ክርስቲያንን የጎብረተለቡ መዘባበቻ አድርገዋታል።

በእጅ መንሻም ይሁን በወገን እንዲሁም በእጽድቅ ባዮች በአንድ አንድ ደብሮች የመወተፍ ዕድል የገጠማቸውም የአብነት መምህራን ቢሆኑ በሙያቸው እንዳያስተምሩ የሚማር ተማሪ ስለአላገኙ፤ የጉልበት ሥራ እንዳይሠሩ የማምረቻ ድርጅት ወይም ተቋም ባለመኖሩ፤ እንዳይቀድሱና እንዳይሠልሱም አብዛኛዎቹ የአብነት መምህራን ሥልጣን ከህጎች ስለሌላቸውና በብሕትውና ወይም በስውር ድንግልና የሚኖሩ በመሆናቸው፤ ሥልጣን ከህጎች ያላቸውም ቢሆኑ ሥልጣን ከህጎቻቸው እንዲገለጽባቸው የማይፈልጉ በመሆናቸው ከተራ ሰሞኑኛ ጋር ተመድበው ሰዓታት ቋሚ በመሆንና በየመንገዱ እየሄዱ በጸሎተ ፍትሐት ተሳታፊነት የተመደበላቸውን ወርሐዊ ደመወዝ ማግኘት ግዴታቸው ሆኗል።

ጥቂቶቹም ተማሪ አልባ ወንበር ዘርግተው የማስተማሪያ መጽሐፋቸውን ሲያገላበጡና የወንበራቸውን ዓይን ዓይን በማየት ብቻ ሲመሽ ሲነጋ ወሩ ይገባደዳቸውና የወር ደመወዛቸውን እየተሸማቀቁ ይወስዳሉ።

በቅርቡም የአዲስ አበባ ገነተ ጽጌ ቅዱስ ጊዮርጊስ ደብር ካህናት በጎጃም ሀገር በማስተማር ላይ የሚገኙትን ስመ ጥሩውን የቅኔ መምህር የኔታ ያሬድን አስመጥተው እንዲያስተምሩ በብር600.00/ ስድስት መቶ ብር/ ቢቀጥሩአቸው "ከእናንተ ብር600.00/ስድስት መቶ ብር/ 600 ደቀመዛሙርት ይሻሉኛል" በማለት ወደበአታቸው ተመልቀው ሄደዋል።

እነዚህ ታላላቅ የአብነት መምህራን ከራሳቸው ጥቅም ልይቅ የቤተ ክርስቲያን ጥቅም በማስቀደምና በማበለጥ ይህ ዓይነቱን ትምህርት ሲያስተምሩ ቤተ ክርስቲያናችንን ምን ይሰማታል? ቅድስ ሲኖዶስን የሚሰማው ስሜት ምን ዓይነት ነው? የእነዚህን የሁለቱን ክቡራን መምህራን ያህል ማሰብ ያስከንን ይሆን?

ከዚህ ላይ አንድ ሌላ ምሳሌ ቢቀርብ ለጽሑፉ ዓላማ አጋዥ ኃይል ሳይሆን እንደማይቀር ይገመታል። በዚህ ቤተ ክርስቲያን ተመዝግቦ እንደሚገኘው በወሎ ክፍለ ሀገር በሳስታ አውራጃ አቡነ ዮሴፍ የሚባሉ ታላቅ ጳጳሮች ነበሩ። በዘመናቸው ዝንጀሮ ሰብሉን ወይም አዝመራውን እየጨረሰበት ገበሬው ዝንት ዓለም ባዶ እጁን ሲቀርና ከችግር ላይ ሲወድቅ ብዙ ጊዜ ተመለከቱና የገበሬውን ሰብል ወይም አዝመራ ዳግመኛ እንዳይሄን ዝንጀሮውን እንደአወገዙትና እስከ አሁንም ድረስ ቢሆን ዝንጀሮው የአካባቢውን ገበሬ ሰብል /አዝመራ/ ሳይሄን የጳጳሩን ውግዘት አክብሮ እንደሚኖር ይነገራል።

ታዲያ ይህን ታሪክ የተረዱ አንድ የጎጃም ቂስ በአንድ ወቅት የአገራቸው ገበሬዎች የአቦ ዕለት በሬ ጠምደው ሲያርሉ ያገኙአቸውና ውጉዝ ከመክርዮስ ብለው ያወገዙአቸዋል። ሆኖም ቢያወግዙ፤ ቢወግዙ ገበሬዎቹ ገሮ ዳባ ልበስ ብለው አልሰማቸው ይላሉ። በዚህም ጊዜ ቂሱ ተበሳጭተው "እናንተ ያገራ የጎጃም ሰዎች ብታንሱ ብታንሱ ከላስታ ዝንጀሮ አነሳችሁን?" አሉ ይባላል።

በዚህ ረገድ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ሲኖዶስ ከሁለቱ መምህራን ማለት ከየኔታ ገብረ ሥላሴና ከየኔታ ያሬድ ያነሰ አስተሳሰብ ይኖረዋል ተብሎ ይገመታልን? አይገመትም። ካልተገመተም ለአብነት መምህራኑ ሁሉ በየአሉበት ከሙያቸውና ከአገልግሎታቸው ጋር የተመጣጣነ በጀት መመደብ ይዋል ይደር የማይባል አጣጥሞ ተግባሩ ይሆናል።

ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስም በመዋዕለ ትምህርቱ "ምን እንበላለን ምንስ እንለብላለን?" በማለት ስለምግባቸውና ስለ ልብሳቸው እጅግ ሲጨነቁ የነበሩትን ወገኖች ተመልክቶ "የሰማይ ወፎችን ተመልከቱ፤ ያልዘሩትን እየሰበሰቡ ይመገባሉ፤ ታዲያ እናንተ ከሰማይ ወፎት አትበልጡምን?" ብሎአቸዋል።

በዚህም አንጻር በሰማይ ወፎች የተመሰሉት የኔታ ገብረ ሥላሴና የኔታ ያሬድ ሌሎችም የአብነት መምህራን ሲሆኑ "እናንተ ከሰማይ ወፎች አትበልጡምን?" የተባሉት ደግሞ ቤተ ክርስቲያንና ቅዱስ ሲኖዶስ መሆናቸውን ነው። ነክሆኑም ዘንድ ከሰማይ ወፎች የተሻሉ ሆነው መገኘት ሊኖርባቸው ነው። ወይም የየኔታ ገብረ ሥላሴንና የየኔታ ያሬድን ምርጫ ምርጫቸው ማድረግ ይገባቸዋል። ግዴታቸውም ነው።

ከዚህ በኋላ መምህር ተሻለ ማታ ከቤታቸው ሲገቡ ባለቤታቸው በብስጭት አንቱዬ ቅኔ አያውቁም እንዴ? ብለው ይጠይቋቸዋል፤ መምህር ተሻለም ሲመልሱ የዝማራ መዋሥዕቱንና የአቋቋሙን ትምህርት ጠንቅቄ ከተማርኩና በመምህርነት ከተመረቅሁ በኋላ የቅኔውን ትምህርት ሳልሞክረው በአንቺ ተጠመድኩኝ። ይሏቸዋል።

ባለቤታቸውም መልሰው «ይህን ሁሉ ትምህርት ተምረው በአንድ በቅኔ ትምህርት እጅ ሰበራ መሆን የለብዎትም፤ የእነ መሪነታ ቦጋለና የባለቤታቸው መዘባበቻ መሆንም የሞት ሞት ነው፤ እኔን አያጡኝም፤ እጠብቀዎታለሁ፤ ይሂዱና ቅኔውን ተምረው ይምጡ» ብለው እንደ ገና ወደ ቅኔ ቤት ሰደዋቸው ቅኔ ተቀኝተው ተመልሰዋል ይባላል።

ቅዱስ መጽሐፍ «መልካም ሴት ለባሏ ዘውድ ናት» የሚላት እንዲህ ያላቸውን ሴት ነው። ባሉቻቸው ካህናት በትምህርታቸው ወገን ነጭ የሆኑባቸው ሚስቶች የመምህር ተሻለን ባለቤት ጋሻ ቢያነሱ እንዴት መልካም ነበር? ባሉቻቸውም እንደ መሪነታ ቦጋለ ባለቤት ዓይነት ያሉት ሴቶች መዘባበቻ ከመሆን ይድኑ ነበር፤ በይበልጥም ለቤተ ክርስቲያን ታላቅ ባለውለታ ይሆኑ ነበር።

ታዲያ ለዚህ ሁሉ የዘለቂታ መፍትሔው ምን ይሆን? ዘላቂ መፍትሔውም ጠቅላይ ቤተ ክህነትም ሆነ እያንዳንዱ ሀገረ ስብከት እንደ ቤተ ክህነቱ የጽ/ቤት ሠራተኞች ለአብነት መምህራኑም የደመወዝ እስኪል ወይም መስፈርት አበጅቶ ተተኪ ደቀ መዝሙር ሊያገኙ በሚችሉበት ሥፍራ በዚያው ባለቤት በገጠራቱ ኢትዮጵያ እንደ መታየቱና አገልግሎታቸው መጠን ደመወዝ እየተከፈላቸው የማስተማር ሥራቸውን እንዲቀጥሉና ወንበራቸው እንዳይታጠፍ፤ ጉባኤ ቤታቸውም እንዳይዘጋ ማድረግ ነው።

ደቀ መዝሙርቱም በትምህርት ገበታ ላይ እስከ አሉ ድረስ ድገማ እንዲያገኙ ማድረግና ትምህርታቸውን ጨርሰው ከወጡ በኋላም በመንፈሳዊ ኮሌጆችና በካህናት ማሠልጠኛዎች ጥቂት ሥልጠና በመስጠትና በተገቢ ደመወዝ በመቅጠር የአብነት ት/ቤቶች በይዘታቸው እንዲጠናከሩና ተከታይ እንዲያገኙ ብሎም ብሩህ ተስፋ እንዲኖራቸው ማድረግ ነው።

ከዚህ ላይ ሁለት ታላላቅ የአብነት መምህራን በመላ ኢትዮጵያ አህጉረ ስብከት ለሚገኙት የአብነት መምህራን በአጠቃላይም ለቤተ ክርስቲያናትን የሰጡትን ትምህርትና ያተረፉትን መልካም ምሳሌነት ብንጠቅሰው ስለ አብነት ት/ቤቶች መጠናከር ላቀረብነው ሐሳብ ተጨማሪ ድጋፍና ማጠናከሪያ ሊሆን ይችላል።

ይኸውም ቀደም ባለው ወቅት ማለት በሁለተኛው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ፓትርያርክ በብፁዕ ወቅዲስ አቡነ ቴዎፍሎስ ዘመነ ክህነት ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ቴዎፍሎስ በጎጃም ክፍለ ሀገር በታላቁ ቦታ በደበረ ኤልያስ የቅኔ ጉባኤ ዘርግተው ሲያስተምሩ የባጁትን ስመ ጥሩውንና ታላቁን የቅኔ መምህር የኔታ ገብረ ሥላሴን ወይም በሙገሳ ስማቸው ዝናሙ ገብረ ሥላሴን አስመጥተው በአዲስ አበባ ተቀምጠው እንዲያስተምሩ ቢጠይቋቸው "እኔን ለመጥቀም አስበው ነው? ወይስ በታውን? በታውን ለመጥቀም አስበው ከሆነ ደብረ ኤልያስን እንደ ሌሎቹ ደብሮች ከፍ ከፍ ቢያደርጉት፤ እኔን ለመጥቀም አስበው ከሆነም መልካም ፈቃድም ሆኖ በዚያው ባለሁበት ቢረዱኝ የተሻለ ይሆናል" በማለት አዲስ አበባ ለመቀመጥ ፈቃደኛ ሳይሆኑ ቀርተው ተመልሰው እንደ ሄዱ ይነገራል።

ሌላው ራሱ ጠቅላይ ቤተ ክህነት በማወቅም ይሁን ባለማወቅ የቅኔን ትምህርት ለማዳከምና ለማጥፋት የሚያደርገው ከፍተኛ ጥረት ወደፊት እንዳይቀጥል ወይም በአንድ ቅፅበት ላይ እንዲቆም ትኩረት ሊሰጠውና በጥልቀት ሊታሰብበት የሚገባ ዐቢይ ጉዳይ ነው። ይኸውም የቅኔ ትምህርት ለትርጓሜ መጻሕፍትም ሆነ ለጸዋት ዜማ ትምህርት ሁሉ ከፍተኛ መተርጎሚያ መሣሪያ ሆኖ ላለ አንድና ብዙ፤ ሴትና ወንድ፤ ቅርብና ሩቅ የማያውቁትን በአጠቃላይ ቅኔን ጠለቅ ብሎ ማወቁ ይቅርና በሰዋሰው እንኳን ትንሽ መነጋገር የማይችሉትን ሊቀ ሊቃውንት፤ ሊቀ ሥልጣናት፤ ገብረእድ፤ ጸባቲ፤ መልአክ ገነት፤ መልአክ ብርሃናት፤ ሊቀ ሥዩማን፤ መጋቤ አዕላፍ፤ ሊቀ አዕላፍ፤ ሊቀ፤ ርእሰ ደብር፤ ሊቀ ጠበብት፤ ቀኝ ጌታ፤ ግራ ጌታ እየተባሉ እንዲሾሙ በማድረግ ለቅኔ ትምህርት መዳከምና መጥፋት ከፍተኛ አስተዋጽኦ እያደረገ ያለው ራሱ ቤተ ክህነት መሆኑንም ማወቅና መረዳት ተገቢ ነው።

በዓለማዊው ዕውቀት ሳይማሩና የዶክትሬት ሥራ ሳይሠሩ ዶክተር መባል አይቻልም፤ የማስትሬትን ትምህርት ሳያጠናቅቁም ባለማስተርስ መሆን አይሞክርም፤ ከፕሮፌሰርነት ማዕርግ ሳይደርሱም ፕሮፌሰር ተብሎ መጠራት በየትም ዓለም የለም፤ እንበለ ቆብ መነኩሴ፤ እንበለ መለዩም ወታደር መስሎ መታየት ጨርሶ አይቻልም፤ ቀደም ባለው ወቅት በነበረው ሥርዓተ ቤተ ክርስቲያንም ቢሆን እንበለ ሙያ ለከፍተኛ ሹመት መብቃትና የመዓርግ ስም ማግኘት አይቻልም ነበር፤ ታዲያ ዛሬ ሥርዓተ ቤተ ክርስቲያን በምን ምክንያት ተጣለ?፡፡

ቀደም ሲል እንደ ተገለጸው ወደ መንፈሳዊ ኮሌጅና ወደየካህናት ማሠልጠኛዎች እየቡ የሚሠለጥኑትና በዲግሪና በዲፕሎማ እየተመረቁ ሊሰማሩ የሚችሉትም ደቀ መዛሙርት የፈተና ዓይነትና የመግቢያ መስፈርት የቤተ ክርስቲያን ትምህርት በተለይም የቤተ ክርስቲያን ትምህርት ሁሉ መፍቻ ቁልፍ የሆነው የቅኔ ሙያ መሆን አለበት፡፡

ወቅታዊውን አገልግሎት ለመስጠት ዘመናዊውን ዕውቀት አውቆ መገኘት አስፈላጊ መሆኑ ቢታመንበትም መስፈርቱ ወይም መመዘኛው በዘመናዊው ትምህርት ከፍተኛ የነጥብ ብልጫ ማግኘት ብቻ መሆን የለበትም፡፡

በአውነቱ የቤተ ክርስቲያናችን ከፍተኛ የአብነት ትምህርቶችን ለቀጣዩ ትውልድ ለማስተላለፍ ከታሰበና ምንጫቸው እንዳይደርቅ ከተፈለገ መስፈርትነታቸው እስከ ከፍተኛው የቤተ ክርስቲያናችን ሂመተ ጽጽብና ድረስ ዘላቂ ካልሆነ ጥንታውያን የአብነት ትምህርት ቤቶች እንዳሉ ተጠብቀው ለትውልደ ትውልድ ሊተላለፉ ይችላሉ ብሎ መገመት ዘበት ነው፤ ራሳችን ለማጥፋት እየተጣጣርን ሌላው አይደግፋቸውም ብሎ ማሰብም የበለጠ ሞኝነት ነው፡፡

በበጎ ምሳሌነቱ ወይም በበጎ ጎኑ ከዚህ ላይ ልንጠቅሰው የሚያስፈለግ አንድ ጥሩ ጅምር ወይም ድርጊት አለ፡፡ ይኸውም ቅዱስ ሲኖዶስ በቅርቡ ባሳለፈው ውሳኔ መሠረት በተወሰነ የዓመት በጀት በአንድ አንድ አህጉረ ስብከት በተለይም በደቡብ ኢትዮጵያ አህጉረ ስብከት የንባብ ትምህርት ቤቶች ተከፍተው የየአካባቢው ልጆች በቋንቋቸው የአብነት ትምህርት እንዲማሩ መደረጉ ነው፡፡

ስለሆነም እነዚህ የንባብ ት/ቤቶች ወደ ፊት ተጠናክረውና ተበራክተው ከቀጠሉ ቤተ ክርስቲያናችን ለመንፈሳዊ ኮሌጆችና ለካህናት ማሠልጠኛዎች የምትመለምላቸውን ደቀ መዛሙርት ከእነዚህ የንባብ ት/ቤቶች ልትመለምል ትችላላች፤ ይህም ከሆነ ዘንድ ወደ ፊት ከአሁኑዎቹ የተሻሉ የመንፈሳዊ ኮሌጅ ደቀ መዛሙርትን ማፍራት ይቻላል ማለት ነው፡፡

ከዚህም ሌላ በቅርቡ ለአብነት መምህራኑ አልፎ አልፎ የተደረገውም ድጉማ የሚመስገንና ሊቀጥል የሚገባው ጉዳይ ነው፡፡

በአጠቃላይ ቅዱስ ያፌድ፣ ዮሐንስ፣ ገብላዊና ተዋኔ ወይም ደቀ እስጢፋ የቅኔ ፈጣሪዎች ናቸው በማለት ዘላለም ሲተረኩና ሲያስተርኩ መኖሩ ብቻ እርባና የለውም፤ ትረካውንም ከእኛ በበለጠ ፈረንጆችም ይተርኩታል፤ አልፈው ተርፈውም በትምህርቱ እየተጠቀሙበት ነው፤ ከአማርኛ አልፈው ግእዝ የሚያውቁና ቅኔ የተቀኙ ፈረንጆችም አልታጡም፡፡ «ነቢይ በሀገሩ አይከብርም» እንደተባለው በተፈጠረበት አገር ያልተከበረው የቅኔ ትምህርት በሀገረ ባዕድና በውጭ ዜጎች እየተከበረ ነው፡፡

እነዲልማን ጀርመናዊ «መጽሐፈ ሰዋስው ወግሥ ወመዝገብ ቃላት ሐዲስ» የተባለውን የአለቃ ኪዳነ ወልድ ክፍሌን የሰዋስው ግእዝ መጽሐፍ የደረሱት በልሳነ ግእዝ የተጻፉ 600 የብራና መጻሕፍትን አንብበው እንደሆነ ራሳቸው አለቃ ኪዳነ ወልድ ክፍሌ በመጽሐፋቸው አስፍረውታል፡፡

መፍቀሪተ ግእዝ የሚል የቅጽል ስም የተሰጣቸው እንግሊዛዊቷ ዲያና ስፔንሰርም ከታላቁና ከስመ ጥሩ ከመምህር ይሔይስ ወርቁና ከመምህር ተስፋ ወርቅነህ እንዲሁም ከመምህር ጌራ ወርቅ ግእዝና የግእዝ ቅኔን ተምረው ቅኔን በሚገባ ከማወቃቸውም በላይ በንግግራቸው የቀድሞ ሊቃውንትን ቅኔ ሊጠቃቅሱ ይደነቁ ነበር፡፡

እነሆ ሴት በአንድ ወቅት በሰዋሰው ብርሃን ቅዱስ ጳውሎስ ከፍተኛ መንፈሳዊ ት/ቤት ተገኝተው የቀድሞዎቹን ሊቃውንት ቅኔ ጠቅሰው ሲናገሩ

«የም ዕለተ ብዙነ ብዕል፤

እስመ ብዕለ ቃል ኮነ ለሥጋ፤ ወብዕለ ሥጋ ለቃል»

የሚለውን ጥንታዊ የሊቃውንት ቅኔ ጠቅሰው አንዱን ቤት መትተው ሁለተኛውን ቤት ሳይመቱ ሙሉ ቤሉ ሊሞላላቸው የቻለ ደቀ መዝሙር ሊያገኙ አልቻሉም ነበር።

በዚያም ሆነ በዚህ የቅኔ ትምህርት ታላቅ የፍልስፍና ትምህርት በመሆኑ የኢትዮጵያንና የሊቃውንቱን ከፍተኛ ዕውቀት በጥልቀት ለማወቅ በጥረት ላይ የሚገኙት ፈረንጆች እንኳን ወደውትና አክብረውት ሲያጠኑትና ሲከታተሉት እኛ በቸልተኝነት የምንመለከተውና ልናከብረው ያልቻልነው «በእጅ የያዙት ወርቅ ከመዳብ እኩል ይቈጠራል» በተባለው መንገድ ይሆን? ከእኛን ወጥቶ በሌላ እጅ ያለ ወርቅ እንዳይሆን አጥብቀን ልናስብበት ይገባናል።

በዚህ ረገድ የቅኔ ፈጣሪዎችና ፈላስፋዎች የሆኑትን እነ ቅዱስ ያሬድን፣ እነ ዮሐንስ ገብላዊንና እነ ደቀ እስጢፋ፣ እነ ሐዊራ፣ እነ መንክራ፣ እነ ብሔርን፣ እነ ድድቅ ወልደ ማርያምን የወለደች ከዚያም ወዲህ እነ ተዋኒይን፣ እነ ክፍለ ዮሐንስን፣ እነ ዘመደ ብርሃንንና ...እንዲሁም በነበራቸው ከፍተኛ የቅኔ ሙያ ልዩ ችሎታ በተሰጣቸው የቅጽል ስም ወይም የሙገስ ስም እነ ጌቱ ገሞራውን፣ እነ ማዕበል ወልደ ሕይወትን፣ እነ ማዕበል ፈንቴን፣ እነ ዕቡይ ካሣን፣ እነ ዶሪ የቅኔ ፈጣሪን፣ እነ ግጨው ገብራንና ዕቡብ ጎበዝን የመሳሰሉትን ያፈራች ሀገረ ቅኔ ኢትዮጵያ በእነሱ እግር እንደ እነሱ ያሉ ሌሎችን ካልተነሳ የቅኔ ሙያዎ አፈ ታሪክ ብቻ ሆኖ መቅረቱ ነው።

ግሪካዊው ፈላስፋ ፕላቶ እንደ ተናገረው ለአንዲት አገር ብልህ መሪ፣ ጀግና ሠራዊትና ግብረ ገብ ሕዝብ ያስፈልጓታል፤ እነዚህ ሦስት አካላት ከሌሉ ግን አስተማማኝ አገር ልትሆን አትችልም፤ እነዚህንም ሦስት አካላት ማፍራት የሚቻለው በትምህርት ነው።

ስለዚህ የአንድ አገር ዓይነተኛ ቅርስ ትምህርት ስለሆነ ሀገራችን ኢትዮጵያ አያሌ ጀግኖች የቅኔ ፈላስፎችን ያፈራችበትንና የምትከራበትን ይህ ዓይነቱን የቅኔ ትምህርት ቅርስ እንዳለ የመጠበቁና የማስፋፋቱ ብሎም ከትውልድ ወደ ትውልድ እንዲተላለፍ የማድረጉ ዐቢይ ጉዳይ በቤተ ክህነቱ ልዩ ትኩረት ሊሰጠውና የዘለቂታ መፍትሔ ሊወሰድበት ይገባል።

ስለቅኔና ለቅኔ ሰዎች የማሰቡ ጉዳይ ለቤተ ክህነት ብቻ የሚተው አይደለም።መንግሥትንም በእጅጉ ሊያሳስበው ይገባል። ከፍ ብሎ እንደ ተገለጸው ለአንዲት አገር ብልህ መሪ፣ ጀግና ሠራዊት፣ ግብረ ገብ ሕዝብ እንደሚያስፈልጓት ሁሉ የቅኔ ሰዎችና ደራስያንም በእጅጉ ያስፈልጓታል። ደራስያንና የቅኔ ሰዎች ከሌሉ የመሪዋን ብልህነት፣ የሠራዊቷን ጀግንነት፣ የሕዝቧን ግብረ ገብነት መግለጽ አይቻልም፤ አንደበቷ የታሰረ፣ ዓይነ ልቡናዋ የታወረ አገር ትሆናለች።

የሀገር ታሪክ እንደሚነግረን ባለፉት ዘመናት አገራችን ትመራ የነበረው በአመዛኙ በቅኔ አዋቂዎችና በመጻሕፍት መተርጉማን ሕግ አውጭነትና አማካሪነት ነበር። ሕገ መንግሥቱ፣ ፍትሐ ብሔሩ፣ ወንጀለኛ መቅጫው የተዘጋጀው ምሁራን ቤተ ክርስቲያንና የቅኔ ሰዎች ከተረጎሙት ከፍትሐ ነገሥት መጽሐፍ እንደሆነ የሚክድ ኢትዮጵያዊ የለም።

የቅኔ ትምህርት ቅርስነትና ከበሬታ ከሌሎቹ ብርቅና ድንቅ የሀገሪቱ ቅርሶች የላቀ ሊሆን ይገባዋል፤ ቅኔ በኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን በምድረ አፍሪካም ታላቅ ከበሬታ አለው። ከፍተኛ የቅኔ ፍቅር የነበራቸው አፍሪካዊው ፕሬዝዳንት ሴንጉር መንግሥታዊ ሥልጣናቸውን በቅኔ ለውጠው ሁሉንም ነገር እርግፍ አድርገው በመተው ወደ ቅኔ ቤት እንደ ሂዱና የደራሲነት ሥራቸውን እንደ መረጡ መዘንጋት አያሻም። ወደ ባሕር ማዶውም ስንሻገር እነዚህም ሼክስፒየርን የመሳሰሉት የቅኔ ሰዎች የአንድ አገር ነጻነት ልዋጭ ሆነው እንደ ቀረቡ ልነረሳ አይገባንም።

በአጠቃላይ ድቀተ ቅኔ ጉዳቱ ለቤተ ክርስቲያን ብቻ ሳይሆን በይበልጥም ለሀገሪቱ በመሆኑ ከወደቀበት አገግሞ እንዲነሣና ቢቻል ካለፈው በበለጠ መልኩ ያለዚያም በነበረበት ሁኔታ ተጠብቆና እንክብካቤ ተደርጉለት ለትውልደ ትውልድ ይተላለፍ ዘንድ መንግሥታዊ ድጋፍ ያስፈልገዋል፤ ባለፈውም ተጠበቆ ሊኖር የቻለው በቤተ ክህነቱ ብቻ ሳይሆን በቤተ መንግሥቱም ድጋፍ ጭምር ነው።